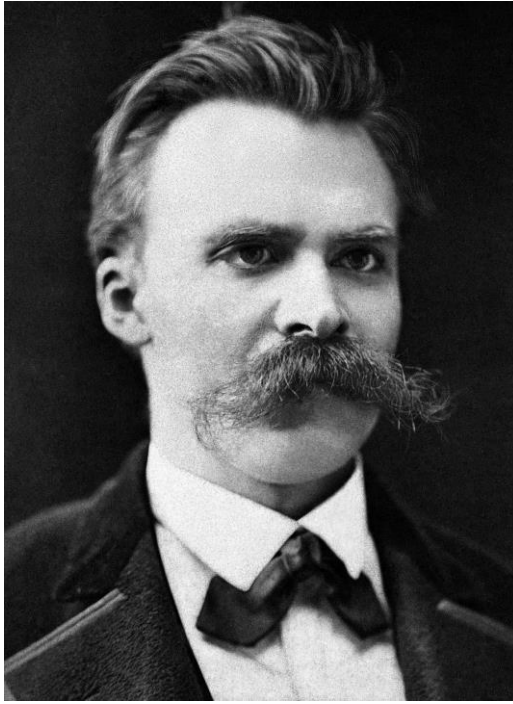

Friedrich Nietzsche, borac protiv svog vremena

SD 5 (1895.)

Rudolf Steiner

Lou Salome, Paul Ree, Friedrich Nietzsche

SADRŽAJ

Uvod: Friedrich Nietzsche i Rudolf Steiner	4
Predgovor prvom njemačkom izdanju, 1895	18
<i>I</i> Karakter	20
<i>II</i> Nadčovjek	31
<i>III</i> Nietzscheov put razvoja	58
 <i>Tri eseja:</i>	
1. Nietzscheova filozofija kao psihopatološki problem	72
2. Osobnost i psihopatologija Friedricha Nietzschea	84
3. Osobnost Friedricha Nietzschea. Spomen govor	93
Nietzscheovi radovi	99

Uvod: Friedrich Nietzsche i Rudolf Steiner

Američki čitatelji poznaju spise Friedricha Nietzschea na engleskom nešto manje od pedeset godina. Prvi prijevodi Nietzscheovih djela počeli su se pojavljivati u ovoj zemlji ubrzo nakon prijelaza stoljeća. Otada su popisi američkih izdavača gotovo bez prekida uključivali zbirke njegovih spisa, izbore iz njegovih pisama, izvatke iz časopisa, komentare njegovih djela, i iznad svega, brojne opise njegove tragične životne priče; a američki interes za Nietzschea nastavlja se i danas.

S obzirom na to, čini se osobito prikladnim da ova knjiga, s dubokim uvidom u Nietzscheovo stvaralačko djelovanje, briljantnom analizom njegova lika i jasnom ocjenom njegovog značaja, bude prvi put objavljena u engleskom prijevodu kao drugi svezak knjige '*Stoljetno izdanje glavnih spisa Rudolfa Steinera*'.

U '*Friedrich Nietzsche, borac protiv svog vremena*', Rudolf Steiner predstavlja nezaboravan portret čovjeka čiji spisi i dalje imaju važan utjecaj na oblikovanje svijeta u kojem danas živimo, a koji će naša djeca sutra naslijediti.

*

Friedrich Wilhelm Nietzsche rođen je u malom selu Röcken blizu Leipziga 15. listopada 1844. Kako je kasnije napisao: "Rođen sam na bojnopolju kod Lützen-a, a prvo ime koje sam čuo bilo je Gustavus Adolphus". Protestantски element bio mu je u samoj krvi, jer su luteranski svećenici bili među njegovim precima i s očeve i s majčine strane, dok je njegov otac bio pastor u Röcken-u. Tradiciju da su njegovi preci bili poljski plemići iz obitelji Niězky zabilježio je sam Nietzsche, kao i izjavu da je njegova baka pripadala krugu Goethe-Schiller u Weimaru.

Župski život tijekom Nietzscheova ranog djetinjstva bio je tipičan za većinu seoskih svećeničkih kuća tog vremena. Atmosfera je bila ona 'običnog življenja i visokog razmišljanja', a obitelj je spajala čast i pobožnost s društvenim životom sreće i veselja, u kojem je ljubav prema glazbi, knjigama i prijateljstvima, igrala ulogu. Kada je dječaku bilo skoro pet godina, u ljeto 1849, pastor Nietzsche doživio je težak pad, uslijed čega je umro. Udovica je nekoliko mjeseci kasnije odvela svoju djecu u Naumburg i oni su se smjestili kod djeda i bake s očeve strane.

Friedrich je isprva bio upisan u općinsku školu u Naumburgu, ali je ubrzo nakon toga prebačen u privatnu školu u istom gradu. U listopadu 1858,

kao odgovor na ponuđenu stipendiju, dječak je upisan u Landes-Schule u Pforti. Ova poznata ustanova osnovana je kao cistercitska opatija sredinom dvanaestog stoljeća; u vrijeme reformacije postala je svjetovna škola. Među imenima koji su tamo studirali su Klopstock, Fichte, Schlegel i Ranke. U devetnaestom stoljeću Landes-Schule u Pforti često je nazivana 'Njemačkim Etonom' zbog svoje izvrsnosti u klasičnim studijima i kao pripremna škola.

Friedrich Nietzsche pronašao je drugi dom u Landes-Schule; jako je uživao u studiju – posebno u jezicima, književnosti i povijesti. U ljeto 1860. osmislio je ideju o organizaciji književno-umjetničkog kluba među studentima, što je naišlo na spreman odaziv njegovih školskih kolega. Ubrzo je organiziran *Germania klub*, kako su ga počeli nazivati, a Nietzsche je klupskom listu pridonio s nizom eseja o književnim i povijesnim temama. Mnogo sretnih sati proveo je u klubu *Germania* u aktivnim raspravama o grčkim i latinskim klasicima, djelima aktualnih njemačkih i engleskih autora i sličnim temama. Među Nietzscheovim omiljenim spisima u to vrijeme bili su Emerson, Shakespeare, Tacit, Aristofan, Plato i Aeschylus. O *Tristamu Shandy* napisao je svojoj sestri Elizabeti: 'Čitao sam je stalno iznova'.

*

Dok je Friedrich Nietzsche bio student na Landes-Schule, Rudolf Steiner rođen je 27. veljače 1861. u malom mjestu Kraljevec na granici između Mađarske i Hrvatske. Otac mu je bio šef kolodvora u službi *Južnoaustrijskih željeznica*, a dječakova prva sjećanja vezana su uz djelatnost željeznice. Od druge pa sve do osme godine imao je dojmove o mirnom seoskom naselju Potttsach, smještenom u prekrasnoj zelenoj dolini u podnožju veličanstvenih Štajerskih Alpa. Rijetki dolasci i odlasci vlaka, svakodnevne aktivnosti seljana, bogoslužja u crkvi, živopisni seljaci i šumari, život na mjesnom mlinu, i uvijek tajanstveno čudesna ljepota okolne prirode: sve je to bilo dio dječjeg svijeta. Jedno vrijeme je pohađao školu u selu; poslije se njegov otac obvezao podučiti ga osnovama elementarnog obrazovanja.

Ali uporedo s ovim svijetom, dijete je poznavalo drugi svijet, duhovni svijet, koji mu je bio jednako stvaran kao i šume, polja i planine oko njega. Ovaj duhovni svijet bio je ispunjen stvarima i bićima, kao što je svijet oko njega sadržavao kamenje i biljke, životinje i ljude. Još prije svoje osme godine dijete je znalo razlikovati ta dva svijeta, a oba su mu bila jasna i neposredna.

Mnoga djeca imaju iskustva slična ovom Rudolfa Steinera. Međutim, općenito govoreći, s godinama djetinjstva i ta iskustva malo po malo nestaju, sve dok u retrospektivi kasnijih godina ne izgledaju kao 'nježno tkanje sna'. Ali u slučaju Rudolfa Steinera, stvarnosti i neposrednost

duhovnog svijeta nisu nestali; proširile su se i produbila u jasnu, svjesnu percepciju bića i događaja toga svijeta.

U začuđenim očima ovog tihog dječaka bilo je mnogo pitanja. Međutim, znao je da su to pitanja koja ne može postaviti nikome oko sebe. Štoviše, ni s kim nije mogao razgovarati o 'drugom' svijetu koji mu je bio tako blizak i stvaran kao što su bile kuće i polja Pottsacha. Tako je šutio, a pitanja su ostala živa u njemu. I, premda je dijelio svakodnevnne aktivnosti djece oko sebe i potpuno ušao u život svoje obitelji, bio je nesretan. Više od toga, bio je usamljen...

*

U rujnu 1864. Nietzsche je napustio Landes-Schule s odličnim ocjenama, osobito u jezicima i književnosti. Ubrzo je upisao Sveučilište u Bonnu, upisao je kao student teologije i filologije. Međutim, nije dugo bio na sveučilištu kada ga je prijateljstvo s profesorom filologije Friedrichom Wilhelmom Ritschelom natjeralo da odustane od teoloških studija u korist filologije. Taj je postupak priredio veliku žalost njegovoj majci i ostalim članovima obitelji, koji su od njega tražili da nastavi svećeničku tradiciju svoga oca.

Godinu dana nakon što je upisao Sveučilište u Bonnu, Nietzsche se povukao kako bi pratio Ritschela, koji je prebačen na fakultet Sveučilišta u Leipzigu. Tu je nastavio filološki studij, a tu su se dogodila i dva vrlo važna događaja njegova života. Prvi put susreće Richarda Wagnera u domu profesora Brockhausa u Leipzigu; drugi susret dogodio se na pomalo neobičan način.

Jednog dana dok je pregledavao Rohm-ovu knjižaru polovnih knjiga u Leipzigu, 'kao slučajno' Nietzsche je uzeo primjerak Schopenhauer-ovog 'Welt als Wille und Vorstellung' ['Svijet kao volja i predodžba']. Ne zastajući niti da otvori knjigu, platio je za to i odjurio u svoj smještaj. Tamo se bacio na krevet i počeo željno čitati. Kako kaže u svom dnevniku, 'Ne znam koji mi je demon rekao da knjigu ponesem sa sobom. ... Iz svakog retka koji sam pročitao čuo sam krik poricanja, nijekanja, resignacije. U knjizi sam vidio ogledalo svijeta; život i moja vlastita duša odrazili su se sa strašnom vjernošću. Tupo, nezainteresirano oko umjetnosti pogledalo me. Vidio sam bolest i ozdravljenje, progonstvo i obnovu, pakao i raj'.

Tako je, u dobi od dvadeset i jedne godine, njegovo čitanje Schopenhauer-ove knjige – čiji prvi dio je bio prodan kao otpadni papir ubrzo nakon objavljivanja jer nije bilo prodaje – promijenilo Nietzscheov pogled na život. U Schopenhaueru je osjećao da je pronašao svog učitelja u punom, najidealnijem smislu.

Nakon kratkog razdoblja provedenog u vojnoj službi, tijekom kojeg je zadobio ozbiljnu ozljedu prsnog koša uslijed pada s konja, Nietzsche se vratio u Leipzig kako bi nastavio studij u jesen 1868. U međuvremenu su vlasti Sveučilišta u Baselu pročitale niz članaka kojima je sudjelovao u časopisu *Rheinisches Museum*, gdje je bilo upražnjeno mjesto profesora klasične filologije. Ritschelu je upućeno pismo u kojem se traže pojedinosti o Nietzscheu i ukazuje se na to da bi katedra na sveučilištu mogla biti ponuđena mladom studentu. Ritschelov odgovor bio je nedvosmislen: 'Nietzsche je genij i može učiniti sve što mu padne na pamet'.

Ovo odobravanje zacijelo je impresioniralo vlasti u Baselu, jer su Nietzschea imenovali na to mjesto, unatoč činjenici da još nije stekao titulu doktora. Jedan član odbora, međutim, bio je pomalo sumnjičav u vezi s imenovanjem, jer je rekao: 'Ako je predloženi kandidat zapravo toliki genije, možda bi bilo bolje da ga ne imenujemo, jer će sigurno ostati samo kratko na tako malom sveučilištu kao što je naše!'.

Kad je vijest o imenovanju stigla do Leipziga, sveučilišne vlasti odmah su Nietzscheu dodijelile doktorat, ne zahtijevajući od njega daljnje ispite. U skladu s tim, 28. svibnja 1869., Nietzsche je održao svoju nastupnu riječ na Sveučilištu u Baselu, o Homeru i klasičnoj filologiji. Na toj funkciji ostao je sljedećih deset godina, a konačno je umirovljen isključivo zbog zdravstvenih razloga. Slutnja dužnosnika koji je smatrao da bi mogao ostati 'samo kratko', pokazala se neutemeljenom.

Njegova rezidencija u Baselu dala je Nietzscheu priliku da nastavi svoje prijateljstvo s Richardom i Cosimom Wagner, a često je bio gost na njihovom imanju *Tribschen* na jezeru Luzerne, pod sjenom planine Pilatus. Istovremeno se sprijateljio s Jacobom Burckhardtom, 'pustinjakom, osamljenim misliocem', kako ga je opisao Nietzsche. Burckhardt je bio nedavno završio svoju poznatu '*Geschichte der Renaissance in Italien*' [Povijest renesanse u Italiji], 1867, i bio je poznat kao autor niza kritičkih povijesnih spisa o talijanskom slikarstvu, kiparstvu i arhitekturi. Uz to je držao i katedru profesora povijesti na Sveučilištu u Baselu.

*

1869, bila je godina od značaja u životu Rudolfa Steinera, sada dječaka od osam godina. Okružen ljepotama i čudima prirode, zbunjen zamršenošću takvih mehaničkih sprava kao što su telegrafska oprema na željezničkoj stanici i strojevi u mjesnom mlinu, dječakova su pitanja prešla u još širi plan. Kako je mogao uskladiti svoje izravno iskustvo duhovnog svijeta sa svijetom osjetila koji ga je okruživao? Kakva je veza između to dvoje? Kako se može pronaći most između vanjskog i unutarnjeg iskustva?

Odgovor je stigao na krajnje neočekivan način.

Među knjigama svog učitelja u malom mađarskom selu Neudörfl gdje je sada živio sa svojom obitelji, dječak je pronašao udžbenik iz geometrije. Taj je svezak otvorio novi svijet za Rudolfa Steinera. U studiju geometrije pronašao je odgovore na svoja pitanja. Možda čak i važnije, kaže, 'po prvi puta sam spoznao sreću'. Njegovo zadovoljstvo je bilo potpuno, jer je otkrio da se 'može živjeti unutar uma u oblikovanju formi koje se opažaju samo u sebi'. Otkrio je da mu je došla unutarnja radost, dok je kroz proučavanje geometrije naučio da 'zahvati nešto samo u duhu...'

U blizini njegova doma u Neudörfl-u nalazio se samostan Reda Presvetog Otkupitelja. Kako je dječak na svojim šetnjama često susretao tihe redovnike, oni su u njemu budili svečane osjećaje i silno je želio da razgovaraju s njim. Ali nikad nisu.

U listopadu 1870, Rudolf Steiner, koji sada ima jedanaest godina, ušao je u Realschule u Wiener-Neustadt-u u Austriji, putujući svaki dan amo-tamo iz svog doma u Neudörfl-u koji je bio preko granice s Mađarskom. Uz svoje intimne kontakte s prirodom koji su još uvijek bili važan dio njegovom svakodnevnog života, dječak se sada počeo zanimati za znanstvena pitanja kao što su prostor i vrijeme, provlačenje i odbijanje, atomi i njihov odnos s prirodnim pojavama i mnoge druge teme. S velikim zanimanjem njegov se um okrenuo znanosti i matematici, a njegovi učitelji u Realschule bili su mu u tome od velike pomoći.

*

Francusko-pruski rat 1870. zatekao je Nietzschea kao pomoćnika u medicinskom korpusu, jer mu njegovo zdravlje nije dopustilo da aktivno sudjeluje u borbi. Međutim, i te su se dužnosti pokazale previše za njegovu snagu, te je zbog toga dobio difteriju. Vratio se svom radu na Sveučilištu u Baselu, a 1872, kada je imao dvadeset i osam godina, Nietzsche je objavio svoje prvo veliko djelo, rezultat prijateljstva s Wagnerom i Burskhardt-om, te osjećaja koje su u njemu izazvali. To je bilo 'Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik' [Rođenje tragedije iz duha glazbe]. Odlomci o estatici privukli su glazbenike knjizi, ali su je Nietzscheovi kolege s filološkog područja dočekali s ogorčenim napadom koji je predvodio Wilamowitz-Moellendorf. Rezultat je bio da unatoč naporima Ritschela i Burskhardta da ga obrane, Nietzsche uopće nije imao učenika na svojim satovima filologije u zimskom roku 1872/3.

Posljedica njemačke pobjede u ratu 1870. bila je erupcija nacionalističkog duha, koji se skupljao iz prethodnih uspjeha 1864. i 1866. Nietzsche je smatrao da je ovo vrijeme da uputi vatreni poziv njemačkim intelektualcima da napuste ono što je smatrao vrlo opasnim i nedostojnim šovinističkim duhom, te da se vrate svom radu u službi prave njemačke kulture. Richard Wagner mu se pridružio u ovom nastojanju da probudi njemačku mladež

na prepoznavanje odgovornosti koju je pobjednička sudbina stavila pred njih.

Nietzsche je dio svojih predavanja na sveučilištu posvetio toj temi, te je konačno 1873. izdao prvu u nizu brošura pod općim naslovom '*Unzeitgemässe Betrachtungen*' [Razmatranja izvan vremena] koje je nazvao David Strauss, koje se bavi sitničarenjem epohe. Drugi koji je objavljen sljedeće godine, bio je '*Von Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben*' [Prednosti i nedostaci povijesti za život], oštri napad na pretjerivanje tadašnjih 'popularnih povjesničara' Njemačke. Treći pamflet, '*Schopenhauer als Erzieher*' [Schopenhauer kao pedagog], a pojavio se iste godine kao i drugi. Posljednji u nizu bio je '*Richard Wagner in Bayreuth*', a objavljen je 1876. kada je Nietzsche imao trideset i dvije godine.

Krajem kolovoza, u novoizgrađenom opernom kazalištu pod ravnanjem Hansa Richtera održana je prva cjelovita izvedba opernog ciklusa Richarda Wagnera '*Der Ring des Nibelungen*'. Ljudi su hrlili u Bayreuth iz mnogih zemalja kako bi prisustvovali ovom prvorazrednom kulturnom događaju. Među gledateljima je bio i Friedrich Nietzsche koji, međutim, nije dijelio opće oduševljenje onim što je vidio prikazano na pozornici.

Poznati francuski pisac i kritičar Edouard Schuré također je bio prisutan na festivalu u Bayreuthu i napisao je izvještaj o svom susretu s Nietzscheom, uključujući pažljivu procjenu njegovog karaktera. Schuréov se članak pojavio nekoliko godina kasnije u pariškom *Paris Revue des Deux Mondes* (1895).

"Upoznao sam Nietzschea 1876. kada je *Prsten Nibelunga* imao svoju premijeru u Bayreuthu. Dok sam razgovarao s njim bio sam impresioniran visokim kalibrom njegova uma i njegovim čudnim licem. Čelo mu je bilo veliko, kratka kosa začešljana unatrag, a jagodice su mu bile istaknute kao u Slavena. Gusti brkovi i hrabro držanje na prvi pogled su mu davali izgled konjaničkog časnika. Međutim, to je bilo ublaženo određenom mješavinom arogancije i nervoze koju je teško opisati".

"Glazba njegovog glasa i sporost govora izražavali su njegove umjetničke osjećaje. Njegovo oprezno, promišljeno držanje, ukazivalo je na filozofa u njemu. Ali ništa nije moglo biti više varljivo od prividne smirenosti njegova izraza lica. Uprti pogled otkrivao je nesretni zadatak mislioca; njegov je pogled kombinirao oštru percepciju u fanatizmom. Ova dvostruka kvaliteta činila je da njegovo oko izgleda neugodno, pogotovo jer se činilo da je uvijek prikovan za jednu točku. Kad bi progovorio, bez obzira koliko dugo, lice bi mu poprimilo dojam pjesničke blagosti, ali bi ubrzo opet poprimilo svoj antagonistički karakter".

"Kada smo zajedno napustili kazalište, on nije rekao ni riječi osude ili neodobravanja; lice mu je izražavalo samo tužnu rezignaciju poraženog čovjeka. ..."

Godina je završila loše za Nietzschea. Kako su mjeseci odmicali, zdravlje mu se pogoršavalo, a potkraj godine simptomi bolesti očiju pojačani su još težim oblicima. Povukao se sa sveučilišne nastave i dobio je bolovanje.

Prezimio je u Sorrentu u društvu svojih prijatelja, barunice Meysenberg i dr. Paul Rée-a, s kojima je trebao dosta putovati sljedećih godina. Unatoč bolesti, nekako je smogao snage da započne još jedan od svojih važnih spisa, koji će ga povremeno zaokupljati tijekom sljedeće četiri godine. To je bilo '*Menschliches, Allzumenschliches*' [Ljudski, previše ljudski].

Tri godine koje su uslijedile bile su vrijeme sve veće bolesti i usamljenosti. Konačno, Nietzsche je dao ostavku na svoj položaj na Sveučilištu u Baselu 1879. i dobio je mirovinu od koje je živio do kraja života.

Tjelesnu i psihičku patnju koju je doživio samo 1879. godine, opisuje: "U ovoj godini imao sam dvije stotine dana tjeskobe. ... Puls mi je spor kao kod Napoleona Prvog. ..."

*

Godine između 1873. i 1879. bile su najvažnije u razvoju Rudolfa Steinera. Tada prolazi kroz svoju dvanaestu do osamnaestu godinu. Kako je Nietzsche otkrio Schopenhauerovu knjigu u Leipzigu, Steiner je sada vidio Kantovu '*Kritik der reinen Vernunft*' [Kritiku čistog uma], u izlogu knjižare, i na kraju je došao u posjed sveska. Željno proučavajući ovu knjigu, čemu je posvetio svaki slobodan trenutak koji je mogao pronaći, često čitajući pojedinačne stranice "više od dvadeset puta uzastopno", nadao se da će pronaći ono što će mu omogućiti da razumije vlastito mišljenje. Ipak, ono što je pročitao kod Kanta, bilo je oštro protivno njegovom vlastitom zaključku, koji je trebao opisati riječima, 'Mišljenje se može razviti do sposobnosti koja stvarno shvaća stvari i događaje svijeta'.

U tom razdoblju Steiner je produbio svoje znanje iz matematike i njemačke književnosti, po propisanim smjerovima učenja na Realschule. Od svoje petnaeste godine nadalje provodio je dosta vremena podučavajući druge učenike, čime je inaugurirao obrazovnu aktivnost koja će ga pratiti kroz nadolazeće godine. Otkrio je da je poznavanje praktične psihologije neophodno za ovaj zadatak, a iz svog iskustva kao učitelja, naučio je mnoge vrijedne stvari o problemima uključenim u obuku ljudskog uma.

Početak ljeta 1879. Steiner je završio svoje učenje na Realschule i bio je upisan kao student na Technische Hochschule u Beču da bi rok počeo na jesen. Ljeto je u potpunosti proveo u proučavanju filozofije, probijajući se s

najvećom pažnjom i marom kroz Kantove spise i glavna Fichteova djela. Upisan je na studij matematike, povijesti i kemije.

*

Godine od 1879. do 1889. općenito se smatraju Nietzscheovim vremenom zrele produktivnosti. Kad se uzme u obzir patnja koju je doživio, nemirna putovanja, njegova stalna usamljenost, zaprepasti se količinom kreativnog rada koji je bio u stanju proizvesti u tom razdoblju. U Italiji, na francuskoj rivijeri, u švicarskom Engadinu, želja za pisanjem nemilosrdno ga je tjerala.

U srpnju 1881. objavljena je njegova *Morgenröte* [Zora]. Premda je hladno prihvaćena, važna je jer označava prekretnicu u Nietzscheovom stvaralačkom razvoju. Njegovi prethodni spisi bili su uglavnom negativni i kritičkog tona. Ova knjiga označava pojavu pozitivne, konstruktivne tendencije, koja se pojačavala u radovima koji su uslijedili.

Iako njegova pisma i dnevnici ostavljaju dojam da je jesen te godine bila jedno od najsretnijih razdoblja njegova života, zimu je opisao kao vrijeme 'nevjerojatne patnje'.

Sljedećeg ljeta, dok je Nietzsche bio u Tautenbergu u Thuringia-i, dr. Rée i barunica Meysenberg upoznali su ga s gospođicom Andreas Salomé. Iz ovog i kasnijih susreta Andreas Salomé kasnije je napisala ono što je opisano kao 'najnepouzdanija knjiga o Nietzscheu koja se ikada pojavila u tiskanom obliku'.

U srpnju su u Bayreuthu izvedene prve izvedbe glazbene drame, Parsifal, pod skladateljevim ravnanjem. Nietzsche je iskoristio priliku da Wagneru pošalje prezentacijski primjerak svojih '*Menschliches, Allzumenschliches*' [Ljudski, previše ljudski]. Zanimljivo je da je u točno isto vrijeme Wagner poslao Nietzscheu ispisanu kopiju svog Parsifala. Dva su se paketa ukrstila u pošti. Ni od jednog primatelja nikada nije stigla nikakva riječ potvrde; prekid između Nietzschea i Wagnera bio je potpun, iako ga je javnost trebala postati svjesna tek nakon što prođe još šest godina. U međuvremenu, Wagner je iznenada umro u Veneciji početkom 1883.

Vrhunac u Nietzscheovom stvaralačkom životu došao je u svibnju 1883. rođenjem njegovog djela '*Also Sprach Zarathustra*' [Tako je govorio Zaratustra], djela koje je on, a i mnogi drugi smatrali remek-djelom. Za pisanje prvog dijela od dvadeset tri poglavlja bilo je potrebno samo deset dana, kao i za sve druge dijelove s izuzetkom četvrtog i posljednjeg koji je dovršen 1885. U pismu je naveo o pisanju Zaratustre, "Sve je to začeto u brzim šetnjama... apsolutna sigurnost, kao da je svaka rečenica dozivala drugu. Dok pišem ovu knjigu, najveća fizička elastičnost i osjećaj moći..."

Osim studija na *Technische Hochschule*, Rudolf Steiner je pohađao predavanja na Sveučilištu u Beču. Posebno je cijenio tečajeve slavnog Karl Julius Schröer-a o njemačkoj književnosti, posebice o Schilleru i Goetheu. Kao rezultat toga, Steiner je prvi put pročitao Goetheova Fausta u dobi od devetnaest godina. Kasnije je uživao u osobnom prijateljstvu sa Schröer-om, pod čijim je vodstvom došao do duboke svijesti o važnosti Goetheova doprinosa prirodnoj znanosti kao i književnosti.

Iz interesa za filozofske studije, Steiner je pohađao predavanja filozofa Roberta Zimmermana i Franza Brentana. Proučavao je spise Ernsta Haeckela o morfologiji i Friedrich Theodor Vischera o estetici. Spisi Eduard von Hartmanna, 'filozofa nesvjesnog', duboko su ga zanimali, i doći će dan kada će tog čovjeka sresti s licem u lice u Berlinu; konačno će Steiner njemu posvetiti svoju knjigu, '*Wahrheit und Wissenschaft*' [Istina i znanost], "s toplim poštovanjem".

Među predavanjima u njegovim znanstvenim tečajevima, ona Edmunda Reitlingera o mehaničkoj teoriji topline i o povijesti fizike ostavila su dubok dojam na Rudolfa Steinera.

U to vrijeme Steiner je bio angažiran kao učitelj u obitelji u kojoj su bila četiri dječaka, od kojih je najmlađi bio retardirano dijete. Trojica starijih dječaka nisu mu predstavljala poseban problem, a njihov je studij bez poteškoća išao dalje pod njegovim vodstvom. Ipak, retardirano dijete bilo je veliki izazov. Da se Steiner suočio s tim izazovom jasno je iz činjenice da je dijete za dvije godine moglo završiti osnovnu školu i upisati gimnaziju. Na kraju je upisao medicinski fakultet i konačno diplomirao kao liječnik. Iskustvo s tim djetetom odrazilo se u metodama liječenja i njege retardirane djece koje je četrdesetak godina kasnije dao Rudolf Steiner i tako postavio temelje za sustav kurativnog odgoja koji se danas uspješno prakticira i u Europi i u Americi.

Godine 1884. profesor Schröer preporučio je Steinera na mjesto urednika i komentatora Goetheovih prirodnoznanstvenih spisa koje je izdavač, Joseph Kürschner, želio uključiti u svoj niz svezaka o njemačkoj književnosti. Prisjećajući se prirode ovog zadatka godinama kasnije, Steiner je napisao: "U Goetheu sam vidio osobnost koja bi, zbog posebnog duhovnog odnosa u koji je postavio čovjeka u odnosu na svijet, također mogla uklopiti znanost o prirodi u cijelo područje ljudske kreativne aktivnosti na pravi način... Za mene je Goethe bio utemeljitelj znanosti o organici... primjenjive na ono što je živo".

Od tog vremena nadalje, Steiner je bio zaokupljen Goetheovim istraživanjima u područjima prirodne znanosti kao što je metamorfoza, arhetipska biljka, svijet životinja i minerala i tako dalje. I iz ove studiju u svijetlu Goetheovih istraživanja i komentara, Steiner je shvatio da ako

netko želi razumjeti Goethea kao prirodoslovca, to se može učiniti samo na temelju učenja o tome kako treba percipirati da bi se ušlo u fenomen života.

Konačno je shvatio da nijedna teorija znanja koja je tada postojala nije objasnila Goetheov poseban oblik znanja. Stoga je Steiner, kao dio svog pripremnog rada prije nego što je krenuo uređivati i pisati komentare Goetheovih prirodoznanstvenih spisa za Kürschnera, izradio kratku studiju Goetheove teorije znanja. To je dovršeno 1886, kada je Steiner imao dvadeset pet godina, i jasan je dokaz njegovog sveobuhvatnog razumijevanja Goetheova načina razmišljanja. Knjiga nosi naslov '*Erkenntnistheorie der Goetheschen Weltanschauung*' [Teorija znanja u Goetheovoj koncepciji svijeta], i jedan je od temeljnih spisa Rudolfa Steinera.

*

Godine 1886. Nietzsche, sada u svojoj četrdeset i drugoj godini, napisao je svoju knjigu '*Jenseits von Gut und Böse*' [S one strane dobra i zla], čiji je veliki dio nastao tijekom njegovog boravka u Italiji. To je bio njegov prvi pokušaj da se bavi temom nastanka morala. Reakcija na knjigu općenito je bila nepovoljna, iako su Jacob Burckhardt u Baselu i Hyppolyte Taine u Parizu pisali o njoj s poštovanjem.

8. srpnja Nietzsche je svojoj sestri napisao: "Moje zdravlje je zapravo sasvim normalno, ali moja je duša vrlo osjetljiva i ispunjena je čežnjom za dobrim prijateljima moje vrste. Nabavite mi mali broj ljudi koji će me saslušati i razumjeti, i bit ću izliječen. ..." Nikakve riječi ne bi mogle bolje izraziti dirljivost patetične borbe za zdravlje i čežnju za ljudskim bićima koja 'razumiju'.

Godine 1887. došla je njegova '*Zur Genealogie der Moral*' [Genealogija morala], daljnji razvoj teme koja mu je u to vrijeme okupirala um.

Konačno, 1888. došlo je do obznanjivanja njegovog prekida s Richardom Wagnerom nakon pojave Nietzscheove knjige '*Der Fall Wagner*' [Slučaj Wagner]. Svezak je izazvao senzaciju. Bilo je to prvo Nietzscheovo djelo koje je recenzirao javni tisak, a Nietzsche je po prvi puta privukao široku pozornost kao autor.

Nedugo prije toga, Nietzsche je napisao: "Ja sam autor petnaest knjiga i nikad još nisam vidio iskrenu njemačku recenziju niti jedne od njih". Iako je to možda bio slučaj, Nietzsche je tijekom svojih produktivnih godina imao odane i posve sposobne čitatelje. Među njima su bili Jacob Burckhardt, švicarski povjesničar, i Hyppolite Taine, francuski kritičar, kao što smo vidjeli, a također i Augustin Strindberg, švedski dramaturg, i Georg Brandes, danski povjesničar književnosti. Brandes je bio taj koji je 1888.

Rudolf Steiner - Friedrich Nietzsche, borac protiv svog vremena

napisao svoj poznati esej o Nietzscheu, čime je njegovo ime postalo poznato u vodećim intelektualnim krugovima diljem Europe. Nietzscheove knjige počele su se naveliko prodavati. Slava je konačno došla...

Ali Nietzsche se brzo trošio; iz dana u dan borio se protiv loših izgleda. U žalosnom pismu Brandesu krajem godine rekao je: "Dao sam ostavku na profesorsko mjesto na sveučilištu; ja sam tri dijela slijep. ..."

Nekako je uspio dovršiti svoj '*Götzendämmerung*' [Sumrak idola], prije nego što je godina došla do kraja.

S zorom Nove godine, 1889, bitka koju je Nietzsche tako dugo vodio bila je skoro gotova. Četiri dana borio se protiv sjena koje su se skupljale, ali je konačno svijetlo njegove svijesti odtreperilo.

Četvrtog siječnja Nietzsche je napisao svoje posljednje pismo olovkom na komadu papira istrgnutom iz dječje bilježnice. Bilo je upućeno Georgu Brandesu, iz Torina: "Prijatelju Georgu: Kada si me jednom otkrio, bilo je dovoljno lako pronaći me; sada je teško da me se riješiš". Pismo je potpisano 'Raspeti'.

Nietzsche je imao četrdeset pet godina; počela je duga noć duhovne tame. ...

*

Dok je radio na Goetheovim prirodoslovnim spisima, Steiner je bio aktivan u književnim i umjetničkim krugovima Beča u posljednje dvije godine osamdesetih. Imao je mnogo prijatelja među piscima, pjesnicima, glazbenicima, arhitektima, novinarima, znanstvenicima i svećenstvom. Pred Goetheovim društvom u Beču održao je predavanje koje je odrazilo njegov veliki interes za pitanje umjetničke ljepote. Ovo je predavanje naknadno objavljeno pod naslovom '*Goethe als Vater einer neuen Ästhetik*' [Goethe kao otac nove estetike].

Tu godinu obilježilo je Steinerovo prvo putovanje u Njemačku. To je bio odgovor na pismo uprave Goethe-Schiller arhiva u Weimaru u kojem ga se poziva da djeluje kao suradnik na poznatom Weimarskom izdanju Goetheovih djela koje se tada pripremalo po nalogu nadvojvotkinje Sofije od Saske. Steiner je bio dobro prihvaćen u Weimaru, a odatle je otišao u Berlin gdje je, kao što smo već vidjeli, upoznao Eduarda von Hartmanna.

Čitanje '*Jenseits von Gut und Böse*' [S one strane dobra i zla], 1889. bilo je Steinerovo prvo upoznavanje s Nietzscheovim spisima. Rekao je: "Bio sam fasciniran ... ali u isto vrijeme odbijan. Bilo mi je teško imati ispravan stav prema Nietzscheu. Volio sam njegov stil, volio sam njegovu odvažnost, ali nisam volio način na koji je govorio o najvažnijim stvarima a da ne ulazi u njih ... potpune svijesti. Ali tada sam vidio da je rekao mnoge stvari s

Rudolf Steiner - Friedrich Nietzsche, borac protiv svog vremena

kojima sam ja bio vrlo blisko povezan svojim vlastitim duhovnim iskustvom. Osjećao sam se blizu njegovoj borbi. Meni se Nietzsche činio jednom od najtragičnijih figura tog vremena".

"Osjećao sam da je Nietzsche fotografirao svijet iz točke iz koje je duboko značajna ličnost bila prisiljena, ako je morala opstati samo na duhovnoj supstanci tog vremena, odnosno ako vizija duhovnog svijeta nije prodrila u njegovu svijest. ..."

"To je bila slika Nietzschea koja se pojavila u mojim mislima. To mi je otkrilo osobnost koja nije vidjela duh, ali u kojoj se duh nesvjesno borio protiv neduhovnih pogleda tog doba..."

Steinerovo preseljenje iz Beča u Weimar bio je početak nove faze njegova života. Kao slobodni suradnik u Goethe-Schiller arhivu mogao je promatrati događaje sa stajališta jednog od središta kulturnog života tog vremena. Upoznao je mnoge vodeće ličnosti tog vremena. Razgovarao je s ljudima kao što su Hermann Grimm, povjesničar umjetnosti i Goethe-znanstvenik, Ernst Haeckel, znanstvenik i njemački tumač Darwina, Ludwig Laistner, autor i književni savjetnik međunarodno poznate izdavačke kuće Cotta, i mnogi drugi. Laistner je pozvao Steinera da uređuje izdanja Schopenhauera i Jean Paula Richtera, koje je Cotta objavila u svojoj *Biblioteci svjetske književnosti*. Steiner je ispunio taj zadatak, uključujući pisanje uvoda u spise oba autora.

Godine 1891. Steiner je doktorirao na sveučilištu u Rostocku. Njegov rad se bavio znanstvenim učenjem Fichtea. U nešto proširenom obliku ova se teza pojavila pod naslovom '*Wahrheit und Wissenschaft*' [Istina i znanost], kao predgovor Steinerovom glavnom filozofskom djelu, '*Die Philosophie der Freiheit*' [Filozofija slobode], 1894.

A sada su se dogodili događaji koji su konačno doveli Rudolfa Steinera u društvo onih oko Nietzschea, o kome su se brinuli u domu njegove majke u Naumbergu.

U svojoj autobiografiji Steiner opisuje značajan susret: "Jednog dana Nietzscheova sestra Elizabeth Foerster-Nietzsche, posjetila je Goethe-Schiller arhiv. Spremala se napraviti prvi korak prema formiranju Nietzscheovog arhiva i željela je znati kako se upravlja Goethe-Schiller arhivom. Nedugo nakon toga u Weimaru se pojavio i izdavač Nietzscheovih djela, Fritz Koegel, i ja sam ga upoznao. ..."

"Zahvalan sam gospođi Foerster-Nietzsche što me je tijekom prvog od mojih brojnih posjeta (Nietzscheovom domu) odvela u sobu Friedricha Nietzschea. Tamo je na kauču ležao u duhovnoj noći, sa svojim čudesno lijepim čelom, onim umjetnika i mislioca u jednom. Bilo je rano poslijepodne. Te oči, koje su čak i u polu zamračenoj sobi imale učinak prodiranja duše, još su imale

sliku okruženja, ali to nije ulazilo u dušu. Netko je stajao tamo i Nietzsche toga nije bio svjestan. Pa ipak se moglo vjerovati da ovo duhovno osvjetljeno lice izražava dušu koja je cijelo jutro u sebi stvarala misli, a sada se želi malo odmoriti. Duboki unutarnji drhtaj koji je obuzimao moju dušu ... pretvorio se u razumijevanje za genija čiji je pogled bio usmjeren prema meni, ali koji se nije susreo s mojim..."

"I pred mojom dušom stajala je duša Nietzschea, kao da lebdi iznad njegove glave, već bezgranična u svom duhovnom svijetlu, slobodno se predala duhovnom svijetu, za kojim je čeznula prije ovog zamračenog stanja, ali nije ga našla. ..."

"Prije sam čitao Nietzschea koji je pisao; sada sam vidio Nietzschea koji je iz dalekih duhovnih polja nosio u svom tijelu ideje koje su još svjetlucale ljepotom, unatoč činjenici da su na putu izgubile svoju izvornu snagu svjetlosti. Vidio sam dušu koja je donijela bogato zlato posvijetljenja iz ranijih zemaljskih života, ali koje nije mogla dovesti do punog sjaja u ovom životu. Divio sam se onome što je Nietzsche napisao, ali sada sam iza svog divljenja nazirao blistavu sliku".

"U mislima sam mogao samo mucati o onome što sam vidio, a to je mucanje sadržaj moje knjige. ... Bila je to slika Nietzschea koja je to nadahnula.

"Gospođa Foerster-Nietzsche me zamolila da uredim Nietzscheovu knjižnicu. Tako mi je bilo dopušteno nekoliko tjedana provesti u Nietzscheovom arhivu u Naumbergu. Bio je to prekrasan zadatak koji je pred mene iznio knjige koje je Nietzsche napisao. Njegov je duh živio u dojmovima koje su ti svesci ostavljali. ... Emersonova knjiga, prekrivena rubnim bilješkama, nosila je tragove posvećenog, intenzivnog proučavanja. ..."

"Moj odnos s Nietzscheovim arhivom bio je vrlo poticajna epizoda u mom životu u Weimaru. ..."

*

1897. Nietzscheova majka je umrla, a sestra ga je odvela u svoj dom, gdje je proveo svoje posljednje godine. Iste godine Rudolf Steiner napisao je svoj '*Goethes Weltanschauung*' [Goetheov svjetonazor], bogatu žetvu iz njegova rada u Beču i Weimaru u pomnom proučavanju Goetheova doprinosa poznavanju čovjeka i prirode. Ova knjiga je označila kraj Steinerova boravka u Weimaru, jer se sada preselio u Berlin kako bi preuzeo uredništvo '*Das Magazin für Literatur*', dobro poznatog književnog časopisa kojeg je osnovao Joseph Lehmann 1832.

*

Dvadeset i petog kolovoza umro je Friedrich Nietzsche. Pokopan je na groblju u Röckenu u blizini crkve u kojoj je propovijedao njegov otac i župnog dvora u kojem se rodio prije pedeset i šest godina.

U Berlinu, dva tjedna nakon smrti Friedricha Nietzschea, Rudolf Steiner održao je spomen obraćanje njemu u čast, čiji je tekst uključen u ovu knjigu.

*

U svojim *Fors Clavigera*, John Ruskin je napisao: "Mladost je zapravo vrijeme formiranja – ono u kojem čovjek sam gradi sebe, ili postaje, ono što će biti. Zatim dolazi vrijeme rada, kada, postavši najboljim što može, radi najbolje što može. Zatim vrijeme smrti, koje je u sretnim životima vrlo kratko; ali uvijek vrijeme. Prestanak disanja samo je kraj smrti".

Za borca za slobodu konačno je došao kraj smrti.

Paul Marshall Allen

Englewood, New Jersey

veljača 1960.

Predgovor prvom njemačkom izdanju, 1895

Kad sam prije šest godina upoznao djela Friedricha Nietzschea, već sam bio razvio ideje slične njegovim. Neovisno o njemu i na druge načine osim preko njega, došao sam do pogleda koji su u skladu s onim što je Nietzsche rekao u svojim spisima: 'Zaratustra', 'S onu stranu dobra i zla', 'Genealogija morala' i 'Sumrak idola'. U mojoj maloj knjizi '*Erkenntnistheorie der Goetheschen Weltanschauung*', objavljenoj 1886., izražen je isti stav kao u spomenutim Nietzscheovim djelima.

To je razlog zašto sam se osjetio ponukanim ocrtati Nietzscheov život predodžbi i osjećaja. Vjerujem da takva slika postaje najbližnja Nietzscheu ako je stvorimo u skladu s gore spomenutim spisima. Tako sam ja to napravio. Nietzscheovi raniji spisi pokazuju ga kao tragaoca. U njima nam se predstavlja nemirno stremeći prema visinama. U njegovim posljednjim spisima vidimo kako je dosegao vrh, koji je na visini primjerenoj njegovoj vlastitoj vrsti duha. U većini do sada objavljenih spisa o Nietzscheu njegov je razvoj prikazan kao da je imao više ili manje različita mišljenja u različitim razdobljima svoje spisateljske karijere. Pokušao sam pokazati da kod Nietzschea ne može biti govora o promjeni mišljenja, već samo o ulaznom kretanju, o prirodnom razvoju ličnosti koja još nije pronašla oblik izražavanja koji odgovara njenim stavovima kada je pisala svoje prve spise.

Konačni cilj Nietzscheovih djela je prikaz 'nadčovjeka'. Smatrao sam da je karakterizacija ove vrste jedan od glavnih zadataka mog pisanja. Moja slika nadčovjeka postala je upravo suprotna karikaturi koju je nacrtala, u trenutno najrasprostranjenijoj knjizi o Nietzscheu, gospođa Lou Andreas-Salomé. Ništa više protivno Nietzscheovom duhu ne može se donijeti na svijet od mističnog čudovišta koje je gospođa Salomé napravila od nadčovjeka. Moja knjiga pokazuje da u Nietzscheovim idejama nema ni najmanjeg traga misticizma. Nisam se dao uvući u pobijanje stajališta gospođe Salomé da su na Nietzscheove misli u '*Menschliches, Allzumenschliches*' utjecale primjedbe Paul Rée-a, autora '*Psychologischen Beobachtungen*' i '*Ursprungs der moralischen Empfindungen*' i tako dalje. Glava tako osrednja kao što je Paul Rée nije mogla ostaviti značajan dojam na Nietzschea. Ni ovdje ne bih dirao ove stvari, da knjiga Frau Salomé nije toliko pridonijela širenju potpuno odbojnih stavova o Nietzscheu. Fritz Koegel, vrsni izdavač Nietzscheovih djela dao je tom djelu što zaslužuje u '*Magazin für Literatur*'.

Ne mogu završiti ovaj kratki predgovor bez da se toplo zahvalim gospođi Förster-Nietzsche, Nietzscheovoj sestri, na brojnim ljubaznostima koje sam

od nje primio za vrijeme pisanja mog djela. Njoj dugujem sate provedene u Nietzscheovom arhivu u Naumburgu i raspoloženje iz kojeg su ispisane sljedeće misli.

Weimar, travanj 1895
Rudolf Steiner

I Karakter

1.

Friedrich Nietzsche sebe karakterizira kao usamljenog i zagonetnog, kao bezvremensku osobnost. Oni koji idu svojim putevima, poput njega, "ne susreću nikoga: to znači imati svoj put. Nitko mu ne dolazi pomoći; mora se nositi sa svime što mu se događa u smislu opasnosti, slučajnosti, zlobe i lošeg vremena, mora se snaći sam", kaže se u predgovoru drugog izdanja njegove 'Morgenröte' [Zore]. Ali divno je pratiti ga u njegovu samoću. Riječima kojima je izrazio svoj odnos prema Schopenhaueru, želio bih opisati svoj odnos prema Nietzscheu: 'Pripadam Nietzscheovim čitateljima koji nakon čitanja prve njegove stranice sigurno znaju da će svi oni čitati i slušati svaku riječ koju je rekao. Moje povjerenje u njega odmah je bilo tu... Shvatio sam ga kao da je pisao samo za mene: da se izrazim razumljivo, ali i neskromno i glupo'. Može se ovako govoriti, a opet biti daleko od toga da se izjašnjava kao 'vjernik' u Nietzscheovom svjetonazoru. Ali sam Nietzsche nije mogao biti dalje od želje da ima takve 'vjernike'. On 'Zaratuštri' stavlja riječi:

"Kažete da vjerujete u Zaratuštru? Ali kakve veze ima Zaratuštra! Vi ste moji vjernici; ali kakve veze imaju vjernici!

Još niste tražili sebe: tada ste našli mene. Tako i svi vjernici; ali, iz tog razloga, ima toliko malo u svom vjerovanju. Sada vam kažem da me izgubite i nađete se; i tek kada ste me svi zanijekali vratit ću vam se."

Nietzsche nije mesija i utemeljitelj religije; stoga može priželjkivati prijatelje svojih razmišljanja; ali ne može željeti profesore njegovih učenja, koji se odriču vlastitog ja da bi pronašli njegovo.

U Nietzscheovoj osobnosti mogu se pronaći instinkti koji su suprotni čitavim krugovima ideja njegovih suvremenika. Okreće se s instinktivnom odbojnošću prema najvažnijim kulturnim idejama onih u čijoj se sredini razvio; ne kao što se odbacuje tvrdnja u kojoj je otkrivena logička kontradikcija, već kao što se okreće od boje koja uzrokuje bol u oku. Odbojnost proizlazi iz neposrednog osjećaja; svjesno promišljanje isprva niti ne dolazi u obzir. Kako se drugi ljudi osjećaju kada misle: krivnja, kajanje, grijeh, zagrobni život, ideali, blaženstvo i domovina koji se motaju po glavi, na Nietzschea djeluju neugodno. Instinktivna priroda Nietzscheove averzije prema ovim idejama, također ga razlikuje od takozvanih 'slobodnih duhova' našeg vremena. Oni znaju sve intelektualne prigovore protiv 'starih zabluda'; ali kako je rijetko pronaći nekoga tko za sebe može reći: moji instinkti više ne ovise o njima! Upravo ti instinkti igraju gadne igre s današnjima slobodnim duhovima. Misao poprima karakter neovisan o tradicionalnim idejama, ali instinkti se ne mogu prilagoditi ovom

promijenjenom karakteru intelekta. Ovi 'slobodni duhovi' neki koncept moderne znanosti stavljaju na mjesto starije ideje; ali o njemu govore tako da se prepoznaje: intelekt slijedi drugačiji put od instinkta. Intelekt izvorni uzrok pojava traži u materiji, u sili, u prirodnom zakonu; ali instinkti nas navode da prema suštini toga osjećamo isto ono što i drugi prema svom osobnom Bogu. Duhovi ove vrste brane se od optužbi za ateizam; ali oni to ne čine zato što ih njihov svjetonazor vodi nečemu što odgovara bilo kojoj ideji Boga, već zato što su od svojih predaka naslijedili osobinu osjećaja instinktivne jeze na riječ 'poricatelj Boga'. Veliki prirodoslovci ističu da ne žele odbaciti ideje o Bogu i besmrtnosti, već ih samo žele transformirati u smislu moderne znanosti. Njihovi instinkti su jednostavno zaostali za njihovim intelektom.

Velik broj tih 'slobodnih duhova' smatra da čovjekova volja nije slobodna. Kažu: u konkretnom slučaju, čovjek mora djelovati u skladu sa svojim karakterom i okolnostima koje utječu na njega. Ali pogledajte ove protivnike gledišta 'slobodne volje' i vidjet ćete da se instinkti tih 'slobodnih duhova' odbijaju od počinitelja 'zlog' djela s istim gađenjem kao i instinkti drugih koji vjeruju da se 'slobodna volja' može po volji okrenuti dobru ili zlu.

Proturječje između razuma i instinkta obilježje je našij 'modernih duhova'. Čak i u najslobodnijim misliocima današnjice još uvijek žive instinkti koje je usadila kršćanska ortodoksija. Kod Nietzscheove prirode upravo je suprotno na djelu. On ne treba prvo razmatrati postoje li razlozi protiv pretpostavke osobnog vladara svijeta. Njegov je instinkt previše ponosan da bi se poklonio pred takvim; stoga odbija takvu ideju. On govori sa svojim Zaratustom: "Ali da vam mogu otkriti svoje srce, prijatelji moji: kad bi bilo bogova, kako bih izdržao, da ne budem bog! Dakle, nema boga." Ne postoji u njemu ništa što ga tjera da sebe ili drugu osobu proglaši 'krivom' za počinjeno djelo. Da bi takvog 'krivca' proglasio nedopustivim, ne treba mu teorija o 'slobodnoj' ili 'neslobodnoj' volji.

Domoljubni osjećaji njegovih njemačkih sunarodnjaka također su suprotni Nietzscheovim instinktima. On ne može učiniti svoje osjećaje i misli ovisnima o misaonim krugovima ljudi s kojima je rođen i gdje je odrastao; niti vremena u kojem živi. "To je tako malograđanski", kaže on u svom eseju 'Schopenhauer kao pedagog', "povezati se sa stajalištima koja više nisu obvezujuća par stotina milja daleko. Orijent i Zapad crte su kredom koje netko crta pred našim očima da bi zavarao naše strahove. Želim pokušati postići slobodu, kaže mlada duša; i ne bi je trebalo spriječiti to da se dva naroda mrze i međusobno bore, ili da se more nalazi između dva kontinenta, ili da se svuda oko njih uči vjera koja nije postojala prije nekoliko tisuća godina." Osjećaji Nijemaca tijekom rata 1870. toliko su malo odjeknuli u njegovoj duši da je, "dok je grmljavina bitke kod Wörth-a harala Europom", sjedio u nekom kutu Alpa, "vrlo zamišljen i zbunjen,

posljedično vrlo zabrinut i bezbrižan u isto vrijeme", i zapisao svoja razmišljanja o Grcima. I kad se nekoliko tjedana kasnije našao "pod zidinama Metza", još se "nije oslobodio upitnika" koji je postavio životu i "grčkoj umjetnosti". (Vidi 'Pokušaj samokritike' u drugom izdanju njegove 'Rođenje tragedije'.) Kad je rat završio, bio je toliko daleko od toga da dijeli oduševljenje svojih njemačkih suvremenika pobjedom, da je već 1873. u svom eseju o *Davidu Strauß* govorio o 'lošim i opasnim posljedicama' pobjedonosno završene bitke. Čak je opisao kao zabludu da je njemačka kultura također pobijedila u ovoj borbi, i tu je zabludu nazvao opasnom, jer ako postane dominantna unutar njemačkog naroda, postoji opasnost da se pobjeda pretvori "u potpuni poraz, transformira: *u poraz, zapravo istrebljenje njemačkog duha u korist 'njemačkog Reicha'*." To je Nietzscheov stav u vrijeme kada je cijela Europa puna nacionalnog zanosa. To je stav nevremenske ličnosti, borca protiv svog vremena. Uz spomenuto, moglo bi se spomenuti mnogo toga što je drugačije u Nietzscheovom emocionalnom i životu predodžbi, nego u životu njegovih suvremenika.

2.

Nietzsche nije 'mislilac' u uobičajenom smislu te riječi. Puko mišljenje nije dovoljno za odgovor na upitna i duboka pitanja koja se postavljaju o svijetu i životu. Za ova pitanja moraju se upotrijebiti sve moći ljudske prirode; sama misleća kontemplacija nije dovoljna da se s njima nosimo. Nietzsche nema povjerenja u misleće razloge mišljenja. "U meni postoji nepovjerenje prema dijalektici, čak i osnovama", piše on u prosincu 1887. Georgu Brandesu. (Vidi njegove 'Ljudi i djela', strana 212.) Ako ga pitate za razloge svojih stavova, on ima spreman 'Zaratustrin' odgovor: "Pitate zašto? Nisam jedan od onih koji se mogu pitati zašto nešto rade." Ono što mu je važno nije može li se neko gledište logički dokazati, nego utječe li na sve moći ljudske osobnosti na takav način da ima vrijednost za život. On ideju prihvaća samo ako je smatra prikladnom da pridonese razvoju života. Želja mu je vidjeti čovjeka što zdravijeg, što snažnijeg, što kreativnijeg. Istina, ljepota, svi ideali imaju vrijednost i tiču se ljudi samo onoliko koliko promiču život.

Pitanje vrijednosti istine pojavljuje se u nekoliko Nietzscheovih spisa. U najhrabrijem obliku predstavljeno je u njegovoj knjizi: 'S onu stranu dobra i zla'. "Volja za istinom, koja će nas navoditi na mnoge rizike, ta poznata istinitost o kojoj su svi filozofi govorili s poštovanjem: kakva nam samo pitanja postavlja ova volja za istinom! Kakva čudna, strašna, upitna pitanja! To je već duga priča - a čini se da je tek počela. Je li uopće čudno što s vremenom postanemo sumnjičavi, izgubimo strpljenje i nestrpljivo se okrenemo? Da mi, zauzvrat, od ove Sfinge naučimo postavljati pitanja? Tko nam ovdje postavlja pitanja? Tko u nama zapravo želi doći 'do istine'? -

Rudolf Steiner - Friedrich Nietzsche, borac protiv svog vremena

Zapravo, dugo smo stali pred pitanjem uzroka ove volje - dok, napokon, nismo potpuno stali pred još temeljnijim pitanjem. Pitali smo o vrijednosti ove volje. S obzirom da želimo istinu, zašto ne i neistinu?"

Ovo je misao teško nadmašive smjelosti. Usporedi li se to s onim što još jedan hrabri 'mislilac i prijatelj zagonetki', Johann Gottlieb Fichte, kaže o potrazi za istinom, vidi se koliko duboko Nietzsche crpi svoje ideje iz suštine ljudske prirode. "Pozvan sam", kaže Fichte, "da svjedočim istinu; moj život i moja sudbina nisu važni; o učincima mog života ovisi beskonačno mnogo. Ja sam svećenik istine; na njenoj sam plaći; obvezao sam se učiniti sve za nju, sve riskirati i sve trpjeti." (Fichte, predavanja 'O sudbini učenjaka', četvrto predavanje.) Ove riječi izražavaju odnos koji najplemenitiji umovi zapadne kulture imaju prema istini. U usporedbi s citiranim Nietzscheovom izjavom, one se čine površnima. Ovome se može prigovoriti: nije li moguće da neistina ima vrijednije učinke na život od istine? Zar je nemoguće da istina može naškoditi životu? Je li si Fichte postavljao ta pitanja? Jesu li to učinili i drugi koji su 'svjedočili za istinu'?

Ali Nietzsche postavlja ta pitanja. I on vjeruje da se s time može pomiriti samo ako potragu za istinom, ne bude smatrao pukom stvari intelekta, već traži instinkte koji pokreću tu potragu. Jer vrlo je moguće da su ti instinkti koristili istinu kao sredstvo za postizanje nečega što je više od istine. Nakon što je "dovoljno dugo gledao između redaka i u prste filozofa", Nietzsche nalazi: "Većina filozofovog svjesnog razmišljanja potajno je vođena njegovim instinktima i prisiljena na određene staze". Filozofi vjeruju da je krajnji pokretač njihovih postupaka potraga za istinom. Vjeruju u to jer nisu sposobni vidjeti u dubinu ljudske prirode. U stvarnosti, potraga za istinom vođena je voljom za moć. Uz pomoć istine treba povećati snagu i puninu života osobe. Svjesno razmišljanje filozofa misli da je spoznaja istine konačni cilj; nesvjesni instinkt koji pokreće razmišljanje nastoji promovirati život. Za ovaj instinkt, "neistinitost presude nije prigovor na presudu"; za njega jedino pitanje koje dolazi u obzir je: "u kojoj mjeri promiče život, održava život, čuva vrstu, možda čak i uzgaja vrstu" ('S onu stranu dobra i zla', § 3 i 4).

"Zoveš li to, o najmudriji među ljudima, 'voljom za istinom', ono što te pokreće i čini gorljivim?"

Volja za misaonošću svega bića: tako zovem tvoju volju!

Najprije želiš sve što postoji učiniti zamislivim: jer s dobrom sumnjom sumnjaš je li to već zamislivo.

Ali treba ti se pokoriti i saviti! Ovo je tvoja volja. Treba biti gladak i podložan duhu, kao njegovo ogledalo i odraz.

To je sva tvoja volja, ti najmudriji, kao volja za moć...". (Zaratustra, 2. dio, 'O samonadvladavanju')

Istina treba svijet učiniti podložnim duhu i time služiti životu. Svoju vrijednost ima samo kao uvjet života. - Ali zar ne možemo ići još dalje i pitati se: koliko vrijedi sam život? Nietzsche takvo pitanje smatra nemogućim. On prihvaća kao činjenicu, da sva bića žele živjeti što snažnije i smislenije, i o tome više ne razmišlja. Životni instinkti ne pitaju za vrijednost života. Oni samo pitaju: koji su načini za povećanje moći njihovog nositelja. "Prosudbe, vrijednosni sudovi o životu, za ili protiv, u konačnici nikad ne mogu biti istiniti: oni imaju vrijednost samo kao simptomi, dolaze u obzir samo kao simptomi - sami po sebi takvi su sudovi gluposti. Svakako treba posegnuti i pokušati shvatiti zapanjujuću suptilnost, da se vrijednost života ne može procijeniti. Ne od živog čovjeka, jer takav je stranka, dapače predmet spora, a ne sudac; ne od mrtve osobe, iz drugog razloga. - Za filozofa vidjeti problem u vrijednosti života ostaje prigovor protiv njega, znak pitanja o njegovoj mudrosti, nemudrost." ('Sumrak idola'. 'Problem Sokrata'.) Pitanje vrijednosti života postoji samo za slabo razvijenu, bolesnu osobnost. Oni koji su potpuno razvijeni žive ne pitajući koliko im život vrijedi.

Budući da Nietzsche zastupa opisana gledišta, on stavlja mali naglasak na logičke argumente za prosudbu. Ono što mu je važno nije može li se presuda logički dokazati, nego koliko se dobro može živjeti pod njezinim utjecajem. Treba zadovoljiti ne samo intelekt, već i cjelokupnu osobnost čovjeka. Najbolje misli su one koje pokreću sve moći ljudske prirode u njima primjeren pokret.

Samo misli ove vrsta zanimaju Nietzschea. On nije filozofski um, već 'sakupljač meda duha' koji traži 'košnice' znanja i pokušava donijeti kući ono što je korisno za život.

3.

U Nietzscheovoj osobnosti prevladavaju oni instinkti koji čovjeka čine zapovjednim, dominantnim bićem. Voli sve što pokazuje moć; ne voli sve što otkriva slabost. Osjeća se sretnim samo dok je u životnim uvjetima koji povećavaju njegovu snagu. Voli prepreke i otpore svojoj aktivnosti jer kada ih savlada postaje svjestan svoje moći. On traži najteže puteve kojima čovjek može krenuti. Temeljna crta njegova karaktera izražena je u izreci koju je stavio na naslovnu stranicu drugog izdanja svoje 'Vesele znanosti':

"Živim u vlastitoj kući,
Nikada nisam ništa kopirao ni od koga
I - smijao se svakom majstoru,

Rudolf Steiner - Friedrich Nietzsche, borac protiv svog vremena

Koji se nije smijao sam sebi."

Nietzsche svaku vrstu podređenosti stranoj sili doživljava kao slabost. I on misli drugačije o tome što je 'strana sila' od mnogih koji se opisuju kao 'neovisni, slobodni duhovi'. Nietzsche vidi kao slabost kada čovjek svoje misli i postupke podvrgava takozvanim 'vječnim, čvrstim' zakonima razuma. Ono što dobro razvijena osobnost čini ne može biti diktirano nikakvom moralnom znanošću, već samo impulsima njenog vlastitog jastva. Čovjek je slab već onog trenutka kada traži zakone i pravila po kojima treba razmišljati i djelovati. Jaka osoba iz svoje vlastite prirode određuje način na koji misli i djeluje.

Nietzsche to gledište najoštrije izražava u rečenicama zbog kojih su ga uskogrudni ljudi prozvali opasnim duhom: "Kada su se kršćanski križari na Istoku susreli s tim nepobjedivim redom asasina, tim redom slobodoumnika *par excellence*, čiji su najniži redovi živjeli u poslušnosti kakvu nijedan monaški red nikada nije postigao, nekako su na ovaj ili onaj način, dobili i natuknice o tom simbolu i brojatici koji je bio rezerviran samo za najviše stupnjeve, kao njihovu tajnu: '*Ništa nije istina, sve je dopušteno*'. Pa to je bila sloboda duha, tako je napuštena vjera u samu istinu"... ('Genealogija morala', 3. rasprava, §24.) Da ove rečenice izražavaju osjećaje plemenite, gospodarske naravi, koja ne želi dopustiti da dopuštenje življenja prema vlastitim zakonima bude zakržljalo bilo kakvim obzirima na vječne istine i propise morala, ne osjećaju oni ljudi koji su po svojoj prirodi podložni. Ličnost poput Nietzschea ne može tolerirati tu tiraniju koja se pojavljuje u obliku apstraktnih moralnih zapovijedi. Ja odlučujem kako želim misliti i kako želim djelovati, kaže takva priroda.

Ima ljudi koji svoje pravo da se nazivaju 'slobodoumnicima' crpe iz činjenice da svoje misli i djelovanje ne podvrgavaju zakonima koji potječu od drugih ljudi, već samo 'vječnim zakonima razuma' i 'konceptima nepobitne dužnosti' ili 'Božjoj volji'. Nietzsche takve ljude ne vidi kao istinski snažne osobnosti. Jer ni oni ne misle i ne djeluju prema svojoj prirodi, nego prema zapovijedima višeg autoriteta. Bilo da rob slijedi hir svog gospodara, religiozna osoba slijedi otkrivene istine Boga, ili filozof slijedi diktat razuma, to ne mijenja činjenicu da su svi poslušni. Što se zapovijeda, nije važno; odlučujuća stvar je u tome što se naredbe uopće daju, što čovjek ne daje sam smjer za svoje djelovanje, već vjeruje da postoji moć koja mu daje taj smjer.

Jaka, istinski slobodna osoba ne želi primiti istinu - želi je stvoriti; ne želi da joj se išta 'dopusti', ne želi se pokoravati. "Ali pravi su filozofi zapovjednici i zakonodavci: oni kažu: 'tako treba!'; prvo određuju kamo? i zbog čega?, i pritom im je na raspolaganju pripremni rad svih filozofskih radnika, svih onih koji su svladali prošlost- stvaralačkim rukama posežu za budućnošću, a sve što jest i što je bilo, postaje njihovo sredstvo, njihovo

oruđe, njihov čekić. Njihovo 'znanje' je kreacija, njihova kreacija je zakonodavstvo, njihova volja za istinom je - volja za moć. - Ima li danas takvih filozofa? Je li ikad bilo takvih filozofa? Zar ne bi moralo biti takvih filozofa? ('S onu stranu dobra i zla', §211.)

4.

Poseban znak ljudske slabosti Nietzsche vidi u bilo kakvom vjerovanju u zagrobni život, u svijet drugačiji od onoga u kojem živi. Prema njegovom mišljenju, čovjek ne može učiniti veću štetu životu nego organizirati svoj život na ovom svijetu, s pogledom na drugi život na onom. Ne može se učiniti veća pogreška, nego pretpostaviti da iza pojava ovoga svijeta, postoje entiteti koji su nedostupni ljudskom znanju i koje treba smatrati pravim primarnim uzrokom, kao odlučujućim čimbenikom cijele egzistencije. Takva pretpostavka kvari čovjekovu radost na ovom svijetu. Svodi ga na iluziju, na puki odraz nečeg nedostupnog. Svijet koji nam je poznat, svijet koji je stvaran samo za nas, proglašava se besmislenim snom, a prava stvarnost pripisuje se sanjanom, fiktivnom drugom svijetu. Ljudska osjetila objašnjavaju se kao varalice, koje nam nude iluzije umjesto stvarnosti.

Takav pogled može nastati samo iz slabosti. Jer snažan čovjek, koji je čvrsto ukorijenjen u realnost i koji uživa u životu, neće dopustiti da mu padne na pamet da izmisli drugačiju realnost. On je zauzet ovim svijetom i ne treba mu drugi. Ali patnici, bolesnici, koji su nezadovoljni ovim životom, traže utočište s onu stranu. Ono što im je ovaj svijet oduzeo, s onu stranu će im dati. Onaj jak, zdrav, koji ima razvijena i sposobna osjetila da razloge ovog svijeta traži u sebi, ne treba nikakve onostrane razloge i entitete da objasni pojave unutar kojih živi. Slaboj osobi koja stvarnost percipira obogaljenim očima i ušima, potrebni su uzroci koji stoje iza pojava.

Iz patnje i bolesne čežnje rađa se vjera u zagrobni život. Sve pretpostavke o 'stvarima po sebi' proizlaze iz nemogućnosti razumijevanja stvarnog svijeta.

Svi koji imaju razloga poricati pravi život, kažu 'da' fiktivnom. Nietzsche želi biti pristalica stvarnosti. On želi ovaj svijet istraživati u svim smjerovima, želi bušiti u dubine egzistencije; o drugom životu ne želi znati ništa. Čak ga ni patnja ne može natjerati da kaže ne životu; jer mu je i patnja sredstvo spoznaje. "Ništa drugačije od onoga što čini putnik koji se odluči probuditi u određeni sat i zatim se tiho prepusti snu: dakle, mi filozofi, pod pretpostavkom da smo se razboljeli, privremeno se predajemo, tijelom i dušom, bolesti - zatvaramo oči, takoreći. I kao što on zna da nešto ne spava, da nešto broji sate i da će ga probuditi, tako i mi znamo da će nas presudni čas zateći budne - da će tada nešto izletjeti i uhvatiti duh na djelu, mislim na slabost ili obraćenje ili predaju ili otvrdnuće ili turobnost, i

kakva god da su imena morbidnih stanja duha, koja u zdravim danima protiv sebe imaju oholost duha.... Nakon takvog preispitivanja sebe, iskušavanja sebe, čovjek se nauči istančanijim okom gledati na sve ono o čemu se do sada filozofiralo" (Predgovor drugom izdanju 'Vesele znanosti').

5.

Nietzscheov odnos prema životu i stvarnosti ogleda se i u njegovim pogledima na ljude i njihove međusobne odnose. Na tom je polju Nietzsche potpuni individualist. Svaku osobu vidi kao vlastiti svijet, jedinstvenu individuu. Neobična šarolikost koja je sjedinjena u 'istovjetnost' i koja nam se čini kao određena osoba, nikakvom slučajnošću, koliko god čudna bila, ne može drugi put uzdrmati stvari na isti način. ('Schopenhauer kao pedagog') Međutim, vrlo malo ljudi je sklono razvijati svoje jedinstvene karakteristike. Boje se samoće u koju će ih to natjerati. Udobnije je i sigurnije živjeti na isti način kao i drugi ljudi; uvijek nađeš društvo. Oni koji organiziraju svoj život na svoj način, neće biti shvaćeni od drugih i neće naći drugove. Za Nietzschea samoća ima posebnu privlačnost. Voli istraživati tajne vlastite nutrine. Bježi od zajednice ljudi. Njegove su misli uglavnom pokušaji da prođe u blago skriveno duboko u njegovoj osobnosti. On prezire svjetlo koje mu drugi nude; ne želi udisati zrak koji se udiše tamo gdje živi 'zajednica ljudi', 'vladavina ljudi'. On instinktivno teži svom "dvorcu i skrovitosti, gdje se izbavlja iz gomile, mnoštva, velike većine". ('S onu stranu dobra i zla', §26) U svojoj 'Veseloj znanosti' žali se da mu je teško 'probavljati' svoje bližnje; a u 'S onu stranu dobra i zla' (§282) otkriva da je uglavnom patio od opasnih probavnih smetnji kada je sjedio za stolovima gdje se uživalo u hrani 'univerzalnog čovjeka'. Ljudi se ne smiju previše približiti Nietzscheu ako ih želi tolerirati.

6.

Nietzsche proglašava misao, prosudbu, valjanom, u obliku, na koji slobodno prevladavajući životni instinkti daju svoj pristanak. Ne dopušta da mu logičke dvojbe oduzmu stavove koje život određuje umjesto njega. To njegovom razmišljanju daje siguran, slobodan protok. Ne odvrćaju ga brige kao što su: je li neka tvrdnja i 'objektivno' istinita, ne prelazi li granice čovjekovih kognitivnih sposobnosti i slično. Kada je Nietzsche prepoznao vrijednost prosudbe za život, više se nije pitao za njeno daljnje 'objektivno' značenje i valjanost. I ne brine se o granicama znanja. Vjeruje da zdravo razmišljanje stvara ono što može stvoriti, i ne muči se beskorisnim pitanjem: što ne mogu?

Svatko tko želi odrediti vrijednost prosudbe prema stupnju do kojeg promiče život, može, naravno, taj stupanj odrediti samo svojim osobnim životnim porivima i instinktima. Nikada ne može htjeti reći više od: u odnosu na moje životne instinkte, smatram da je ova konkretna prosudba vrijedna. A Nietzsche nikada ne želi reći nešto drugo, kada iznosi mišljenje. Upravo taj odnos prema njegovu svijetu misli, tako blagotvorno djeluje na slobodoumnog čitatelja. To Nietzscheovim spisima daje karakter nepretenciozne, skromne plemenitosti. Kako samo odbojno i neskromno zvuči, kada drugi mislioci vjeruju da nje njihova osobnost organ, preko kojeg se svijetu objavljuju vječne, nepobitne istine. U Nietzscheovim djelima mogu se pronaći rečenice koje izražavaju veliko samopouzdanje, naprimjer: "Dao sam čovječanstvu najdublju knjigu koju posjeduje, mog Zaratustru: uskoro ću mu dati najnezavisniju." ('Sumrak idola', 'Lutanja nevremena'.) Ali što to znači iz njegovih usta? Usudio sam se napisati knjigu čiji je sadržaj dublje izvučen iz biti ličnosti, nego što je inače slučaj sa sličnim knjigama; i isporučit ću knjigu koja je neovisnija o bilo kom vanjskom sudu od drugih filozofskih spisa; jer ću izraziti samo svoje osobne instinkte u vezi s najvažnijim stvarima. To je plemenita skromnost. To je svakako protivno ukusu onih čija lažna poniznost kaže: ja sam ništa, moj rad je sve; U svoje knjige ne unosim nikakve osobne osjećaje, nego jednostavno izražavam ono što mi čisti razum kaže da izrazim. Takvi ljudi žele zaniijekati svoju osobu kako bi mogli tvrditi da su njihove izjave, izjave višeg duha. Nietzsche svoje misli smatra produktima svoje osobnosti i ništa više.

7.

Profesionalni se filozofi mogu smijati Nietzscheu ili izražavati svoje mišljenje o 'opasnostima' njegova 'pogleda na svijet'. Neki od tih umova, koji nisu ništa drugo nego personificirani udžbenici logike, ne mogu, naravno, hvaliti Nietzscheovo djelo, koje izvire iz najsnažnijih, najneposrednijih impulsa života. U svakom slučaju, Nietzsche svojim smjelim misaonim skokovima, nailazi na dublje tajne ljudske prirode nego mnogi logični mislioci svojim opreznim puzanjem. Kakva je korist od sve logike ako njezine konceptualne mreže hvataju samo bezvrijedan sadržaj? Kada nam se priopće vrijedne misli, uživamo u njima čak i ako nisu povezane logičnim nitima. Spasenje života ne ovisi samo o logici, već i o kreiranju misli. Naša je profesionalna filozofija trenutno dovoljno jalova, i dobro bi joj došla revitalizacija misli hrabrog, odvažnog pisca kao što je Nietzsche. Razvojna snaga ove fah filozofije paralizirana je utjecajem koji je na nju imala Kantova misao. Tim je utjecajem izgubila svu originalnost i svu hrabrost. Koncept istina koje proizlaze iz 'čistog razuma' Kant je preuzeo iz školske filozofije svoga vremena. Pokušao je pokazati da takvom istinom ne možemo znati ništa o stvarima koje leže izvan našeg iskustva, o 'stvarima po sebi'. Već jedno

stoljeće utrošena je ogromna domišljatost na promišljanje ove kantovske misli sa svih strana. Međutim, proizvodi ove domišljatosti često su loši i trivijalni. Kad bi se banalnosti mnogih suvremenih filozofskih knjiga iz školskih formula, prevele na zdravorazumski jezik, takav bi se sadržaj činio dovoljno jadnim u usporedbi s mnogim Nietzscheovim kratkim aforizmima. Što se tiče suvremene filozofije, mogao je s određenim opravdanjem dati ponosnu izjavu: "Moja ambicija je da u deset rečenica kažem ono što svi drugi kažu u knjizi - što svi drugi u knjizi kažu u više...".

8.

Baš kao što Nietzsche ne želi predstaviti svoje vlastite misli kao nešto drugo osim kao proizvod svojih osobnih instinkta i nagona, tako i strana gledišta za njega nisu ništa više od simptoma iz kojih izvlači zaključke o instinktima koji prevladavaju u pojedinim ljudima ili cijelim narodima, rasama i tako dalje. Ne zamara se raspravama ili opovrgavanjem tuđih mišljenja. Ali on traži instinkte koji se izražavaju u tim mišljenjima. Nastoji prepoznati karaktere pojedinaca ili naroda iz njihovih pogleda. Zanima ga ukazuje li neki pogled na prevlast nagona za zdravljem, hrabrošću, plemenitošću i radošću u životu, ili proizlazi iz nezdravih, ropskih, umornih, životu neprijateljskih nagona. Na istine samo po sebi je ravnodušan; zanima ga kako ljudi razvijaju svoje istine prema svojim instinktima i kako time promiču svoje životne ciljeve. Želi pronaći prirodne uzroke ljudskih pogleda.

Međutim, Nietzscheov cilj nije u skladu s idealistima koji vjeruju da istina ima samostalnu vrijednost i koji joj žele dati 'čisto, više podrijetlo' od onoga koje proizlazi iz instinkta. On objašnjava ljudske poglede kao rezultat prirodnih sila, kao što prirodoslovac objašnjava strukturu oka, kao rezultat međudjelovanja prirodnih uzroka. On ne prihvaća objašnjenje duhovnog razvoja čovječanstva iz određenih moralnih razloga, ideala ili iz moralnog poretka svijeta, kao što današnji prirodni znanstvenik ne prihvaća objašnjenje da je priroda konstruirala oko na određeni način, jer je svrha da se u organizmu stvori organ za vid. Nietzsche u svakom idealu vidi samo izraz instinkta koji na određeni način traži svoje zadovoljenje, kao što moderni prirodoslovac u funkcionalnom rasporedu organa vidi rezultat zakona organskog formiranja. Ako danas još ima prirodnih znanstvenika i filozofa koji odbacuju svako stvaranje prirode prema svrsi, nego se zaustavljaju na moralnom idealizmu i u povijesti vide ostvarenje božanske volje, idealnog poretka stvari, to je polu instinkt. Takvi ljudi nemaju pravu perspektivu za procjenu duhovnih procesa, iako je pokazuju u promatranju prirodnih procesa. Ako čovjek vjeruje da teži idealu koji ne proizlazi iz stvarnosti, on to vjeruje samo zato što ne poznaje instinkt iz kojeg taj ideal proizlazi.

Nietzsche je anti-idealista u smislu, da se moderni znanstvenik protivi pretpostavci svrhe koju bi priroda trebala ostvariti. On ne govori više o moralnim svrhama, nego što prirodoslovac govori o prirodnim svrhama. Nietzsche ne smatra mudrijim reći: čovjek treba ostvariti moralni ideal, nego što je pojasniti: bik ima rogove, da može udarati. On obje ove izjave smatra proizvodom objašnjenja svijeta koji govori o 'božanskoj providnosti', 'svemoći mudrosti', umjesto o prirodnim učincima.

Ovo objašnjenje svijeta je prepreka svakom zdravom razmišljanju; stvara imaginarnu, maglu ideala koja onemogućuje prirodnom pogledu, usmjerenom na promatranje stvarnosti, da prozre procese svijeta; u konačnici potpuno otupljuje svaki osjećaj za stvarnost.

9.

Kad se Nietzsche upušta u intelektualnu borbu, one ne želi pobijati tuđa mišljenja kao takva, već to čini zato što ta mišljenja upućuju na štetne, neprirodne instinkte protiv kojih se želi boriti. Njegova je namjera slična onoj onoga tko se bori protiv štetnog djelovanja prirode ili uništava opasno prirodno biće. On se ne oslanja na 'uvjerljivu' snagu istine, već na činjenicu da će pobijediti protivnika ako ovaj ima nezdrave, štetne instinkte, a on ima zdrave, koji nose život. On ne traži daljnje opravdanje za takvu borbu ako njegovi instinkti doživljavaju instinkte njegovog protivnika kao štetne. Ne smatra da se mora boriti kao predstavnik bilo koje ideje, već se bori jer ga na to tjeraju instinkti. To sigurno nije slučaj ni u jednoj intelektualnoj borbi, ali obično borci nisu svjesni pravih motiva, kao što filozofi nisu 'volje za moć' ili pristaše moralnog svjetskog poretka prirodnih uzroka svojih moralnih ideala. Oni vjeruju da se samo mišljenje bori protiv mišljenja i prikrivaju svoje stvarne motive konceptualnim plaštem. Oni također ne spominju instinkte svojih protivnika koje smatraju neugodnima, dapače, možda ih nisu ni svjesni. Ukratko, snage koje su zapravo neprijateljski raspoložene jedna prema drugoj niti se otvoreno ne pojavljuju. Nietzsche nemilosrdno imenuje instinkte protivnika koji su mu odvratni, a imenuje i instinkte koje im suprotstavlja. Tko to želi nazvati cinizmom, može to učiniti. Ali ne smije previdjeti činjenicu da u cjelokupnoj ljudskoj djelatnosti nikada nije bilo ničega osim takvog cinizma, i da su sve idealističke zablude otpuhane tim cinizmom.

II Nadčovjek

10.

Sve ljudske težnje, kao i one svakog živog bića, sastoje se u tome da se na najbolji mogući način zadovolje nagoni i instinkti koje je usadila priroda. Ako ljudi teže vrlini, znanju i umjetnosti, to je zato što su vrlina, pravda i tako dalje, sredstva pomoću kojih se ljudski instinkti mogu razvijati u skladu sa svojom prirodom. Instinkti bi atrofirali bez tih sredstava. Osobitost je čovjeka da on zaboravlja tu vezu između svojih životnih uvjeta i svojih prirodnih nagona, i sredstva snažnog života, smatra nečim što ima bezuvjetnu vrijednost samo po sebi. Čovjek tada kaže: vrlini, pravdi, znanju i tako dalje, mora se težiti radi njih samih. One nemaju vrijednost jer služe životu, nego život dobiva vrijednost samo zato što teži tim idealnim dobrima. Nije namijenjeno da čovjek živi u skladu sa svojim instinktima poput životinje; već bi trebao oplemeniti svoje instinkte stavljajući ih u službu viših ciljeva. Na taj način, čovjek dolazi do klanjanja onome što je sam stvorio da zadovolji svoje instinkte kao ideale koji njegovom životu daju pravo posvećenje. On zahtijeva pokornost idealima koje cijeni više od sebe. Odvaja se od matičnog tla stvarnosti i želi svom postojanju dati viši smisao i svrhu. On za svoje ideale izmišlja neprirodno podrijetlo. Naziva ih 'Božjom voljom', 'vječnim moralnim zapovijedima'. On želi težiti 'istini radi istine', 'vrlini radi vrline'. On sebe smatra dobrom osobom, tek kada je navodno uspio kontrolirati svoju sebičnost, odnosno svoje prirodne instinkte, i nesebično slijediti idealan cilj. Takav idealist, osobu koja nije postigla takvo prevladavanje sebe, smatra neplemenitom i 'zlom'.

Sada, svi ideali izvorno dolaze iz prirodnih instinkta. Čak i ono što kršćanin smatra vrlinom koju mu je otkrio Bog, izvorno su izmislili ljudi kako bi zadovoljili određene instinkte. Zaboravljeno je prirodno podrijetlo, i dodano ono božansko. Isto se odnosi i na vrline koje su iznijeli filozofi i moralni propovjednici.

Kad bi ljudi imali samo zdrave instinkte i prema njima određivali svoje ideale, teoretska pogreška o podrijetlu tih ideala ne bi bila štetna. Iako idealisti imaju pogrešna gledišta o podrijetlu svojih ciljeva, ti su ciljevi sami po sebi zdravi i život mora cvjetati. Ali postoje nezdravi instinkti koji nisu usmjereni na jačanje ili promicanje života, već na njegovo slabljenje i atrofiju. Uzimaju gore spomenutu teoretsku pogrešku i čine je praktičnom svrhom života. Oni navode ljude da kažu: savršen čovjek nije onaj koji želi služiti sebi, svom životu, nego onaj koji se posveti ostvarenju ideala. Pod utjecajem ovih nagona, čovjek se ne zaustavlja samo na pogrešnom pripisivanju neprirodnog ili nadnaravnog podrijetla svojim ciljevima, već on zapravo stvara za sebe, ili usvaja od drugih, takve ideale koji ne služe

potrebama života. On više ne nastoji iznijeti na svijetlo dana, moći svojstvene njegovoj osobnosti, već živi prema modelu koji je nametnut njegovoj prirodi. Izvodi li on taj cilj iz religije, ili ga sam određuje na temelju određenih pretpostavki koje nisu u njegovoj prirodi: to nije važno. Filozof, koji ima u vidu opću svrhu čovječanstva i iz toga izvodi svoje moralne ideale, na ljudsku prirodu stavlja okove jednako kao i utemeljitelj religije koji kaže ljudima: ovo je cilj koji vam je Bog postavio; i morate ga slijediti. Također je nebitno želi li čovjek postati slika Božja, ili izmišlja ideal 'savršenog čovjeka' i želi mu postati što sličniji. Jedina stvar koja je stvarna je pojedinačno ljudsko biće i nagoni i instinkti tog pojedinačnog ljudskog bića. Samo kada se usredotoči na vlastite potrebe, osoba može iskusiti ono što je korisno za njen život. Pojedinaac ne postaje 'savršen' kada sebe zaniječe i postane poput uzora, nego kada spozna ono što u njemu teži ostvarenju. Ljudska aktivnost ne dobiva značenje kada samo služi neosobnoj, vanjskoj svrsi; svoje značenje ima samo po sebi.

Anti-idealista će doista i dalje vidjeti izraz instinkta, u čovjekovom nezdravom okretanju od vlastitih instinkta. On zna da čovjek samo iz instinkta može postići ono što je suprotno instinktu. No on će se ipak boriti protiv proturječnosti instinkta, kao što se liječnik bori protiv bolesti, iako zna da je ona prirodno izrasla iz određenih uzroka. Anti-idealistu se, dakle, ne smije prigovoriti: tvrdite da je sve čemu čovjek teži, uključujući i sve ideale, nastalo prirodno; ipak se borite protiv idealizma. Naravno, ideali nastaju jednako prirodno kao i bolesti; ali zdrava osoba se bori protiv idealizma kao što se bori protiv bolesti. Idealista, međutim, vidi ideale kao nešto što se mora njegovati i o čemu se mora brinuti.

Uvjerenje da čovjek postaje savršen tek kada služi 'višim' ciljevima je, po mišljenju Nietzschea, nešto što se mora prevladati. Čovjek o sebi mora razmisliti, i shvatiti da je stvorio ideale samo da bi služio sebi. Živjeti po prirodi, zdravije je nego juriti za idealima koji navodno ne proizlaze iz stvarnosti. Osobu koja ne služi bezličnim ciljevima, već koja u sebi traži svrhu i smisao svoj postojanja, koja svojim čini takve vrline koje služe razvoju njegove snage, njegovom usavršavanju moći - tu osobu Nietzsche cijeni više od nesebičnog idealista.

To je ono što naviješta kroz svog 'Zaratustru'. Suvereni pojedinac koji zna da može živjeti samo iz svoje prirode i koji svoju osobnu svrhu vidi u načinu života koji odgovara njegovoj prirodi je, za Nietzschea, *nadčovjek*, za razliku od čovjeka koji vjeruje: život mu je dan da služi svrsi izvan njega samog.

Zaratustra podučava *nadčovjeka*, odnosno čovjeka koji zna živjeti po prirodi. On uči ljude da svoje vrline smatraju svojim kreacijama; poručuje im da preziru one koji svoje vrline cijene više od njih samih.

Zaratustra je otišao u samoću da se oslobodi poniznosti s kojom se ljudi klanjaju pred svojim vrlinama. Među ljude opet odlazi, tek kad je naučio prezirati vrline koje krote život i ne žele služiti životu. Sada se kreće lagano poput plesača, jer slijedi samo sebe i svoju volju, i ne obazire se na pravac koji mu vrline označavaju. Uvjerenje da nije u redu slijediti samo sebe više mu ne pritiska leđa. Zaratustra više ne spava da bi sanjao ideale; on je budna osoba koja se slobodno suočava sa stvarnošću. Za njega je čovjek prljavi potok, koji je izgubio samog sebe i leži u prašini pred svojim kreacijama. Za njega je *nadčovjek* more koje upija taj potok, a da i samo ne postane nečisto. Jer *nadčovjek* je pronašao sebe; prepoznaje sebe kao gospodara i tvorca svojih vrlina. Zaratustra je doživio nešto veliko, da mu se zgodila svaka vrлина koja se stavlja iznad čovjeka.

"Što je najveća stvar koju možete doživjeti? To je čas velikog prezira. Čas u kojem će vam vaša sreća postati mrska, kao i vaš razum i vaša vrлина."

11.

Mudrost Zaratustre nije u smislu 'modernih obrazovanih ljudi'. Oni žele sve ljude učiniti jednakima. Ako svi budu težili samo jednom cilju, kažu, bit će zadovoljstva i sreće na Zemlji. Oni zahtijevaju da se ljudi suzdrže od svojih određenih osobnih želja, i služe samo općem dobru, zajedničkoj sreći. Na Zemlji će tada vladati mir i spokoj. Ako svi imaju iste potrebe, onda nitko jedan drugome ne 'brka krugove'. Pojedinac se ne treba fokusirati na sebe i svoje individualne ciljeve, nego svatko treba živjeti prema predlošku koji je utvrđen. Svaki pojedinačni život trebao bi nestati i svi bi trebali postati dio zajedničkog svjetskog poretka.

"Nema pastira, a jedno stado! Svi žele isto, svi su jednaki: tko se osjeća drugačije, dobrovoljno ide u ludnicu. 'Nekada je cijeli svijet bio lud' - govore najfiniji i trepću.

Čovjek je pametan i sve zna: pa nema kraja oponašanja.

Čovjek se svađa, ali se ubrzo pomiri; inače mu se želudac uznemiri."

Zaratustra je predugo bio pustinjač da bi cijenio takvu mudrost. Čuo je čudne zvukove koji odzvanjaju iz nutrine osobnosti kada se čovjek odvoji od buke tržnice, gdje jedan samo ponavlja riječi drugoga. I želi to viknuti ljudima u uši: slušajte glasove koji odzvanjaju, samo u svakom od vas. Jer samo su oni prirodni, samo oni svakome govore za što je sposoban. Neprijatelj života, bogatog, ispunjenog života, je onaj koji pušta da ti glasovi nečujno nestanu i sluša samo zajednički vapaj ljudi. Zaratustra prijateljima ne želi govoriti o jednakosti svih ljudi. Samo ga mogu krivo shvatiti. Jer bi vjerovali da je njegov *nadčovjek* idealan model kakav bi svi trebali biti. Ali

Zaratustra ne želi ljudima davati nikakve upute o tome kakvi bi trebali biti; jedino želi svakog pojedinca uputiti na sebe i reći mu: Prepusti se sebi, slijedi samo sebe, stavi se iznad vrline, mudrosti i znanja. Zaratustra govori onima koji žele tražiti sebe; njegove riječi nisu upućene gomili koja traži zajednički cilj, već onim suputnicima, koji, poput njega, idu svojim putem. Oni ga jedini razumiju, jer znaju da on ne želi reći: evo, ovo je *nadčovjek*, postanite njemu slični, nego: evo, tražio sam sebe; tako sam i ja, onako kako vas učim; idi i traži sebe na isti način, tada ćeš imati *nadčovjeka*.

"Svoju ću pjesmu pjevati jednom pustinjaku, i dvojici; a tko još ima uši za nečuveno, opteretit ću mu srce mojom srećom."

12.

Dvije životinje: zmija, kao najmudrija, i orao, kao najponosnija životinja, prate Zaratustru. One su simboli njegovih instinkata. Zaratustra cijeni mudrost jer ona uči ljude pronaći vijugave staze stvarnosti; ona ga uči što mu je potrebno za život. A Zaratustra također voli ponos, jer ponos donosi čovjekovo samopoštovanje, kroz koje on sebe smatra smislom i svrhom svog postojanja. Ponosan čovjek ne stavlja svoju mudrost i svoju vrlinu iznad sebe. Ponos sprječava ljude da zaborave sebe u potrazi za 'višim', 'svetijim' ciljevima. Zaratustra bi radije izgubio svoju mudrost nego svoj ponos. Jer mudrost koja nije popraćena ponosom ne smatra se ljudskim djelom. Oni kojima nedostaje ponosa i samopoštovanja, vjeruju da je njihova mudrost dar s neba. Takav kaže: čovjek je budala, i ima samo onoliko mudrosti, koliko mu nebo želi dati.

"I ako me jednog dana moja mudrost napusti: ah, ona voli odletjeti! - neka onda moj ponos poleti s mojom mudrošću!"

13.

Čovjekov duh mora proći kroz tri transformacije prije nego što pronađe sebe. To je ono što Zaratustra uči. Duh je najprije pun poštovanja. Vrlinom naziva ono što ga tišti. On se ponizuje kako bi povećao svoju krepost. Kaže: svaka je mudrost kod Boga, a ja moram ići Božjim putevima. Bog mi stavlja najteže stvari na mene da ispita moju snagu, da vidi je li velika i sposobna strpljivo izdržati. Samo je strpljiv jak. Želim slušati, kaže duh na ovoj razini, i izvršavati zapovijedi duha svijeta, ne pitajući koje je značenje tih zapovijedi. Duh osjeća pritisak koji na njega vrši viša sila. Duh ne ide svojim putem, nego putovima onoga kome služi. Dolazi vrijeme kada duh shvaća da mu se nikakav Bog ne obraća. Tada želi biti slobodan i gospodar u svom svijetu. Traži putokaz za svoju sudbinu. On više ne pita duh svijeta

kako treba organizirati svoj život. Već prema utvrđenom zakonu, teži za svetim 'trebao bi'. On traži mjerilo za mjerenje vrijednosti stvari; on traži znak razlikovanja između dobra i zla. Mora postojati pravilo za moj život koje ne ovisi o meni, o mojoj volji, kaže duh na ovoj razini. Slobodan sam, kaže duh, ali slobodan sam samo da se pokoravam takvom pravilu.

Duh također pobjeđuje ovu razinu. Postaje poput djeteta koje u igri ne pita: kako da učinim ovo ili ono, nego samo izvršava svoju volju, koja samo sebe slijedi. "Duh sada želi svoju volju, onaj koji je izgubio svijet, osvaja svoj svijet. Ispričao sam vam tri transformacije duha: kako je duh postao deva, a deva je postala lav, a lav je konačno postao dijete. - Tako je govorio Zaratustra."

14.

Što žele mudraci koji vrlinu stavljaju iznad čovjeka? pita Zaratustra. Kažu: mir u duši mogu imati samo oni koji se izvršili svoju dužnost, koji su slijedili ono sveto 'ti ćeš'. Čovjek treba biti krepostan kako bi nakon izvršenja svoje dužnosti mogao sanjati o ispunjenim idealima i biti bez grižnje savjesti. Čovjek s grižnjom savjesti, kažu čestiti, je poput spavača čiji noćni počinak remete loši snovi. "Malo ljudi ovo zna: ali čovjek mora imati sve vrline da bi dobro spavao. Hoću li lažno svjedočiti? Hoću li počinuti preljub? Zar da žudim za slugom svog susjeda? Sve bi to bilo nespojivo s dobrim snom, i mirom s Bogom i bližnjima: to je ono što traži dobar san, i mir, makar i sa susjedovim vragom! Inače će te progoniti noću."

Krepostan čovjek ne čini ono što mu nalaže njegov impuls, već ono što mu donosi duševni mir. Živi da bi mogao sanjati o životu u miru. Još mu je draže kada njegovo spavanje, koje on naziva duševnim mirom, ne remeti nikakav san. To znači: čestita osoba više voli odnekud primiti pravila svog djelovanja, inače neće moći uživati u miru. "Njegova je mudrost: ostani budan da bi dobro spavao. I zaista, da život nema smisla i da moram birati gluposti, ovo bi mi bila najvrijednija glupost." - kaže Zaratustra.

Za Zaratustru je također bilo vrijeme kada je vjerovao, da je duh koji živi izvan svijeta, Bog, stvorio svijet. Zaratustra je zamišljao nezadovoljnog Boga kako pati. Zaratustra je jednom rekao da je Bog stvorio svijet da sebi pruži zadovoljstvo i da pobjegne od svoje patnje. Ali shvatio je da je to zabluda koju je sam stvorio. "Ah, braćo, ovaj Bog kojeg sam stvorio djelo je i ludilo ljudsko, kao i svi bogovi!" Zaratustra je naučio koristiti svoja osjetila i promatrati svijet. I postao je zadovoljan svijetom; njegove misli više ne bi odlutale u onostrano. Nekada je bio slijep i nije mogao vidjeti svijet, pa je spas potražio izvan svijeta. Ali Zaratustra je naučio vidjeti i prepoznati da

svijet ima svoj smisao u sebi. "Moje 'Ja' naučilo me novom ponosu, koji učim ljude: ne više zabijati glavu u pijesak nebeskih stvari, nego je nositi slobodno, zemaljsku glavu koja daje smisao Zemlji!"

15.

Idealisti su podijelili čovjeka na tijelo i dušu; podijelili su cjelokupno postojanje na ideju i stvarnost. A dušu, duh, ideju, učinili su nečim posebno vrijednim, da bi još više mogli prezirati stvarnost, tijelo. Ali Zaratustra kaže: postoji samo jedna stvarnost, samo jedno tijelo, a duša je samo nešto u tijelu, ideja je samo nešto u stvarnosti. Ljudsko tijelo i duša su jedna cjelina; iz jednog korijena izviru tijelo i duh. Duh je tu samo zato što postoji tijelo koje ima moć razviti duh unutar sebe. Kako biljka sama razvija cvijet, tako i tijelo samo razvija duh.

"Iza tvojih misli i osjećaja, brate moj, stoji moćni gospodar, nepoznati mudrac zvan sebstvo. On prebiva u tvom tijelu; on je tvoje tijelo."

Tko ima smisla za stvarnost, traži duh, dušu, u i kroz, stvarnost, traži smisao u stvarnosti; samo oni koji stvarnost smatraju neduhovnom, 'samo prirodnom', 'sirovom', oni duhu, duši, daju posebnu egzistenciju. Takav stvarnost čini običnim prebivalištem duha. Ali takvoj osobi također nedostaje osjećaj percepcije samog duha. Samo zato jer u stvarnosti ne vidi duh, on ga traži drugdje.

"Više je razuma u vašem tijelu nego u vašoj najboljoj mudrosti. Tijelo je veliki razum, mnoštvo s jednim osjetilom, rat i mir, stado i pastir. Tvoj mali razum, brate moj, kojeg nazivaš 'duhom', također je oruđe tvog tijela, malo oruđe i igračka tvoj velikog razuma."

Budala je onaj koji otkine cvijet s biljke i vjeruje da će se iz otrgnutog cvijeta razviti plod. Isto tako, budala je onaj tko odvaja duh od prirode, i još vjeruje da takav odvojeni duh može stvarati.

Ljudi s bolesnim instinktima razdvojili su duh i tijelo. Samo bolesni instinkt može reći: moje kraljevstvo nije od ovoga svijeta. U domeni zdravog instinkta samo je kladiti se na ovo.

16.

Kakve su samo ideale stvorili, ti koji preziru stvarnost. Razmotrimo ideale asketa koji kažu: odvrati svoj pogled od ovoga svijeta i pogledaj na onaj svijet! Što znače ideali asketa? Ovim pitanjem i nagađanjima kojima na njega odgovara, Nietzsche nam je dao najdublji uvid u svoje srce, koje je

bilo nezadovoljno modernom zapadnom kulturom. ('Genealogija morala', 3. rasprava)

Ako umjetnik, poput Richarda Wagnera, u završnom razdoblju svoje karijere, postane sljedbenik ideala asketizma, to ne znači puno. Umjetnik cijeli život stoji iznad svojih kreacija. Gleda s visoka na svoje stvarnosti. On stvara stvarnosti koje nisu njegova stvarnost. "Homer ne bi napisao Ahila, Goethe ne bi napisao Fausta, da je Homer bio Ahil, a Goethe Faust." ('Genealogija', 3. rasprava, §4) Ako takav umjetnik ozbiljno shvaća svoju egzistenciju, i sebe i svoje osobne stavove želi pretvoriti u stvarnost, nije ni čudo da nastaje nešto vrlo nerealno. Richard Wagner je skroz iznova naučio svoju umjetnost, kada se upoznao sa filozofijom Schopenhauera. Prethodno je glazbu smatrao sredstvom izražavanja, koje treba nešto izraziti, naime dramu. U svom djelu 'Opera i drama', napisanom 1831. godine, on navodi da je najveća greška koja se može učiniti u vezi s operom, ta "da je izražajno sredstvo (glazba) učinjeno svrhom, a svrha izražaja (drama) sredinom."

Usvojio je drugačije gledište nakon što se upoznao sa teorijom glazbe Schopenhauera. Schopenhauer smatra da nam kroz glazbu govori bit samih stvari. Vječna volja, koja živi u svemu, utjelovljuje se u svim drugim umjetnostima samo u svojim slikama, u idejama; glazba nije puka slika volje: u njoj se volja izravno obznanjuje. Ono što nam se pojavljuje samo u odrazu u svim našim pojavnostima: vječna osnova sve egzistencije, volja, Schopenhauer vjeruje da se može čuti izravno u zvucima glazbe. Za Schopenhauera glazba donosi vijesti iz onostranog. To je gledište utjecalo na Richarda Wagnera. Na glazbu više nije gledao kao na sredstvo izražavanja stvarnih ljudskih strasti, kakve su utjelovljene u drami, već kao 'svojevrsnog glasnogovornika onoga 'u-sebi' stvari, telefon onostranog'. Richard Wagner više nije vjerovao da se stvarnost može izraziti zvukovima. "od sada nije govorio samo glazbom, ovaj Božji trbuhozborac - govorio je metafizikom: kakvo čudo da je jednog dana konačno progovorio o idealima asketizma?..." ('Genealogija', 3. rasprava, §5)

Da je Richard Wagner promijenio samo svoj pogled na značenje glazbe, Nietzsche ga ne bi imao razloga kriviti. Nietzsche bi tada mogao reći najviše: Wagner je osim svojih umjetničkih djela, stvorio i svakakve pogrešne teorije o umjetnosti. No činjenica da je Wagner u posljednjem razdoblju svoje karijere, u svojim umjetničkim djelima utjelovio Schopenhauerovu vjeru u zagrobni život, te da je svojom glazbom veličao bijeg od stvarnosti: to je bilo nešto što se protivilo Nietzscheovu ukusu.

Ali 'Slučaj Wagner' ne govori ništa, kada je u pitanju smisao veličanja zagrobnog života na račun ovog svijeta, kada je u pitanju smisao ideala asketizma. Umjetnici ne stoje na vlastitim nogama. Baš kao što je Richard

Wagner ovisan o Schopenhaueru, umjetnici su 'u svim vremenima bili sluge morala, filozofije ili religije'.

Drugačije je, kada filozofi ulaze u prezir prema stvarnosti, zagovaraju asketske ideale. Oni to rade iz dubokog instinkta.

Schopenhauer je izdao taj instinkt kroz opis koji daje o stvaranju i uživanju u umjetničkom djelu. "Činjenica da umjetničko djelo olakšava shvaćanje ideja, u čemu se sastoji estetski užitak, nije samo zato što umjetnost stvari prikazuje jasnije i karakterističnije, ističući bitno i odvajajući nebitno, već jednako tako zbog činjenice, da se potpuna tišina volje, potrebna za čisto objektivno shvaćanje biti stvari, najpouzdanije postiže činjenicom, da predmet koji se promatra sam ne leži u području stvari koje su sposobne imati odnos prema volji." (Dodaci 3. knjizi 'Svijet kao volja i predodžba' 30. poglavlje) "Ali kada nas vanjski uzrok ili unutarnje raspoloženje iznenada izdigne iz beskrajne struje volje, istrgne znanje iz ropstva volji, pa se pažnja više ne usmjerava na motive volje, to jest bez interesa, bez subjektivnosti, gledajući stvari čisto objektivno, potpuno posvećeno, utoliko što su samo ideje, a ne utoliko što su motivi: tada...bezbolno stanje, koje je Epikur hvalio kao najviše dobro i kao stanje bogova, je nastupilo: jer mi smo za taj trenutak oslobođeni niskog poriva volje, slavimo Sabat kaznenog rada volje, kotač Iksiona stoji." ('Svijet kao volja i predodžba', §38)

Ovo je opis neke vrste estetskog užitka koji se javlja samo kod filozofa. Nietzsche mu suprotstavlja još jedan opis, 'koji je napravio pravi gledatelj i umjetnik - Stendhal', koji ljepotu naziva '*une promesse de bonheur*'. Schopenhauer želi eliminirati svaki interes volje, sav stvarni život, kada je u pitanju kontemplacija umjetničkog djela, i uživati u njemu samo duhom; Stendhal u umjetničkom djelu vidi obećanje sreće, dakle referencu na život, i vrijednost umjetnosti vidi u toj povezanosti umjetnosti i života.

Kant zahtijeva da nam lijepo umjetničko djelo ugodu bez interesa, odnosno da nas izdigne iz stvarnog života i pruži nam čisto duhovno uživanje.

Što filozof traži u umjetničkom užitku? Iskupljenje od stvarnosti. Filozof, umjetničkim djelom, želi biti prenesen u raspoloženje koje je strano stvarnosti. Time iznevjerava svoj temeljni instinkt. Filozof se najugodnije osjeća u trenucima kada se može otrgnuti od stvarnosti. Njegov pogled na estetski užitak pokazuje da ne voli stvarnost.

Filozofi nam u svojim teorijama ne govore što na život orijentirani gledatelj zahtijeva od umjetničkog djela, nego samo ono što je primjereno njima samima. A za filozofa je okretanje od života vrlo korisno. Ne želi dopustiti da stvarnost osujeti njegove zamršene misaone procese. Mišljenje bolje napreduje kada se filozof okrene od života. Nije nikakvo čudo da ovaj temeljni filozofski instinkt postaje neprijateljsko raspoloženje prema životu.

Nalazimo da takvo raspoloženje vlada među većinom filozofa. I prirodno je da filozof gradi vlastitu antipatiju prema životu u doktrinu, i zahtijeva da svi ljudi priznaju takvu doktrinu. Schopenhauer je to učinio. Otkrio je da buka svijeta remeti njegov misaoni rad. Smatrao je da je najbolji način razmišljanja o stvarnosti, pobjeći od nje. Pritom je zaboravio da svako razmišljanje o stvarnosti ima vrijednost samo ako proizlazi iz te stvarnosti. Nije uzeo u obzir, da se filozofovo povlačenje od stvarnosti, može dogoditi samo zato da bi filozofske misli koje proizlaze daleko od života, mogle onda bolje služiti životu. Ako filozof cijelom čovječanstvu, želi nametnuti osnovni instinkt koji je od koristi samo njemu kao filozofu, onda on postaje neprijatelj života.

Filozof, koji bijeg od stvarnosti ne vidi kao sredstvo za stvaranje za svijet prijateljskih misli, već kao svrhu, kao cilj, može stvoriti samo nešto bezvrijedno. Pravi filozof s jedne strane bježi od stvarnosti, da bi s druge strane dublje u nju uronio. Ali razumljivo je da ovaj temeljni instinkt lako može zavesti filozofa, da bijeg od svijeta kao takav smatra vrijednim. Tada filozof postaje zagovornik negacije svijeta. On uči odricanje od života, asketski ideal. On nalazi: "Određeni asketizam... tvrdo i radosno odricanje od najbolje volje, jedan je od povoljnih uvjeta najviše duhovnosti, a također i jedna od njegovih najprirodnijih posljedica: stoga neće biti iznenađujuće ako se asketski ideal nikada nije tretirao bez neke pristranosti, osobito od strane filozofa." ('Genealogija morala'. 3. rasprava, §9)

17.

Asketski ideali svećenika imaju drugačije podrijetlo. Ono što u filozofu nastaje prerastanjem legitimnog nagona, tvori osnovni ideal svećeničkog djelovanja. Svećenik čovjekovu predanost stvarnom životu vidi kao grešku; zahtijeva da ovaj život smatramo inferiornim u odnosu na drugi život kojim upravljaju više sile od pukih prirodnih. Svećenik poriče da stvarni život ima smisao sam po sebi, i traži da mu se taj smisao dade usađivanjem više volje. Život u prolaznosti vidi kao nesavršen, i suprotstavlja ga vječnom, savršenom životu. Svećenik poučava okretanje od prolaznosti i okretanje vječnom, nepromjenjivom. Htio bih citirati, kao osobito karakteristične za svećenički način razmišljanja, neke rečenice iz poznate knjige 'Njemačka teologija', koja potječe iz 14. stoljeća, i za koju Luther kaže, da ni iz jedne druge knjige, osim iz Biblije i sv. Augustina, nije naučio više o tome što su Bog, Krist, i čovjek, nego iz ove. Schopenhauer također nalazi da je duh kršćanstva u ovoj knjizi izražen potpuno i snažno. Nakon što je nama nepoznati autor objasnio, da su sve stvari na svijetu nesavršene i razdvojene samo u usporedbi sa savršenim, "koja je u sebi i svojoj biti obuhvatila i sadržavala sva bića, i bez koje i izvan koje, nema istinske biti i u kojoj sve stvari imaju svoju bit", on dalje objašnjava da čovjek može

Rudolf Steiner - Friedrich Nietzsche, borac protiv svog vremena

prodrijeti u ovu suštinu, samo kada je 'izgubio stvorenost, jastvo, vlastitost i slično' i uništio ih u sebi. Ono što je proizašlo iz savršenstva, i što čovjek prepoznaje kao svoj stvarni svijet, okarakterizirano je na sljedeći način: "Ovo nije istinska bit i biti nema osim u savršenom, nego je slučajnost ili sjaj i privid, koji nije suština ili nema suštine osim u vatri iz koje istječe sjaj, ili na suncu ili na svijetlu." - Pismo kaže i vjera i istina: grijeh nije ništa drugo nego da se stvorenje okreće od nepromjenjivog dobra i okreće promjenjivom, odnosno da se od savršenog okreće prema podijeljenom i nesavršenom, a prije svega prema sebi. Sada primijetite. Kada stvorenje prihvati nešto dobro, kao bit, život, znanje, spoznaju, sposobnost, ukratko sve što se može nazvati dobrim, i misli da je njegovo ili da joj pripada ili da je od njega: koliko god se to često i mnogo događa, toliko se od toga okreće. [Ili u čemu je bio njegov pad i okretanje nego u tome što je pretpostavio da je *i on nešto i da je nešto njegovo i da mu nešto također pripada?* Ovo prihvaćanje i njegovo ja i njegovo meni, njegovo ja i njegovo moje, to je bilo njegovo okretanje i njegov pad. Tako je i dalje.... "Jer sve što se smatra dobrim, ne pripada nikome osim vječnom istinskom dobru, koje je samo Bog, i tko god to uzima u obzir, čini nepravdu i djeluje protiv Boga." (i, 2,4, pogl., 'Deutsche Theologie', 3. izdanje) Ove rečenice izražavaju stav svakog svećenika. One izražavaju pravi karakter svećenstva. A taj lik je suprotan onome koji Nietzsche opisuje kao višu kvalitetu, onu vrijedniju života. Viši tip ljudskog bića sve što jest, želi biti samo kroz sebe; želi da sve što smatra i naziva dobrim ne pripada nikome osim njemu samome. Ali ovaj inferiorni mentalitet nije iznimka. "To je jedna od najširih i najdužih činjenica koje postoje. Čitan s daleke zvijezde, veličanstveni zapis našeg zemaljskog postojanja, mogao bi nas možda dovesti do zaključka da je Zemlja istinski asketska zvijezda, kutak nezadovoljnih, arogantnih i neprijateljskih stvorenja koja se ne mogu otresti dubokog nezadovoljstva prema sebi, prema Zemlji, prema čitavom životu. ('Genealogija morala', 3. rasprava, §11.) Svećenik asketa je nužan, jer većina ljudi pati od 'inhibicije i umora' vitalnih snaga, jer pate od stvarnosti.] Ono što je vrag učinio drugačije, svećenik asketa je tješitelj i liječnik onih koji pate u životu. On ih tješi govoreći im: ovaj život u kojem patite nije pravi život; istinski život puno je lakše postići onima koji pate za ovog života, nego zdravima koji se drže ovog života i posvećuju mu se. Ovakvim izjavama svećenik njeguje prezir i kleveta ovaj stvarni život. Na kraju iznosi stav koji kaže: da bi se postigao istinski život, ovaj se pravi život mora zanijekati. Svećenik asketa traži svoju snagu u njegovanju ovog stava. Njegujući takav mentalitet, on od nesretnika, potištenih i slomljenih otklanja veliku opasnost koja prijete zdravim, jakima i samosvjesnima. Ovi drugi mrze zdrave i tjelesno i duševno sretne, koji crpu snagu iz prirode. Svećenik pokušava suzbiti tu mržnju, koja bi se morala izraziti u tome da će slabi protiv jakih voditi stalni rat do uništenja. Stoga jake prikazuje kao one koji vode bezvrijedan, neljudski život, a s druge strane tvrdi, da istinski život mogu postići samo oni kojima ovozemaljski život škodi. "Svećenika asketa moramo smatrati predodređenim spasiteljem, pastirom i zagovornikom bolesnog stada: tek tada shvaćamo njegovu ogromnu

povijesnu misiju. Vlast nad patnjom njegovo je kraljevstvo, njegov instinkt ga upućuje na njega, u njemu on nalazi svoju umjetnost, svoje majstorstvo, svoju vrstu sreće." ('Genealogija', 3. rasprava, §15) Nije ni čudo da takav način razmišljanja na kraju navodi njegove pristaše, ne samo da preziru život, već i da rade na njegovom uništenju. Ako se ljudima kaže da samo oni koji pate, slabi, mogu stvarno postići viši život, tada će se na kraju tražiti patnja i slabost. Nanijeti sebi bol, potpuno ubiti volju u sebi, to će postati cilj života. Žrtve ovog mentaliteta su sveci. "Potpuna čistoća i odricanje od svake žudnje za onoga koji teži pravoj svetosti; napuštanje sve imovine, napuštanje svakog mjesta stanovanja, svih srodnika, duboka, potpuna samoća, provedena u tihoj kontemplaciji, uz dobrovoljnu pokoru, polagano mučenje sebe, do potpunog umrtvljenja volje, što u konačnici dovodi do dobrovoljne smrti od gladi, također i odlaskom u susret krokodilima, padom sa svetih stjenovitih vrhova u Himalaji, biti živ zakopan ili bačen pod kotače ogromnih kola koja su nosila likove bogova usred pjevanja, klicanja i plesa Bajadera", to su konačni plodovi asketskog načina razmišljanja. (Schopenhauer, 'Svijet kao volja i predodžba', §68)

Ovakav način razmišljanja proizašao je iz životne patnje, i okreće svoje oružje protiv života. Ako je njime zaražena zdrava, vesela osoba, uništiti će njene zdrave, jake instinkte. Nietzscheovo djelo kulminira u tvrdnji nečeg drugačijeg od ove doktrine, gledištem za zdrave, dobro odgojene. Nisu zavedeni i pokvareni i ne traže svoje spasenje u učenjima svećenika asketa; Nietzsche želi oko sebe okupiti zdrave i dati im mišljenje koje im više odgovara od bilo kojeg ideala protivnog životu.

18.

Ideal asketizma još uvijek postoji čak i kod zagovornika moderne znanosti. Ova se znanost hvali da je sva stara vjerovanja odbacila, i da se drži samo stvarnosti. Ne prihvaća ništa što se ne može izbrojiti, izračunati, izvagati, vidjeti i zahvatiti. Činjenica da je na ovaj način 'egzistencija svedena na 'slugansku vježbu računanja i sjedenje matematičara' ne zanima moderne znanstvenike. ('Vesela znanost', §373) Takav učenjak ne tvrdi da svojim mišljenjem može ovladati tumačenjem događaja u svijetu koji prolaze ispred osjetila i razuma. On kaže: istina mora biti neovisna o mom umijeću tumačenja i ja ne moram stvarati istinu, već moram dopustiti da mi je diktiraju pojave u svijetu.

Ono do čega ova moderna znanost u konačnici dolazi, kada se suzdrži od bilo kakvog pokušaja objašnjavanja pojava u svijetu, izrazio je sljedbenik ove znanosti (Richard Wahle) u nedavno objavljenoj knjizi ('Das Ganze der Philosophie und ihr Ende'): "Što bi duh, zavirujući u svijet i prevrćući u sebi pitanja o prirodi i svrsi događaja, konačno mogao pronaći kao odgovor?"

Dogodilo mu se da se, dok je ondje stajao u takvom prividnom kontrastu s okolnim svijetom, otopio i stopio sa svim drugim događajima u naletu pojava. Nije više 'poznavao' svijet; rekao je, nisam siguran da tu ima onih koji poznaju, nego tu jednostavno ima pojava. One dolaze, međutim, tako da bi koncept znanja mogao nastati prerano, neopravdano.

I 'koncepti' su hrlili da rasvijetle događaje, ali oni su bili samovolja, želja duše za znanjem, jadni, besmisleni u svojim dokazima, postulati neostvarenog oblika znanja. Nepoznati faktori moraju se izmjenjivati. Nad njihovom prirodom bila je raširena tama. Događaji su veo istine."

Suvremeni znanstvenici ne smatraju da ljudska osobnost može dati smisao pojavama stvarnosti i ne može, svojom vlastitom moći, razumjeti nepoznate čimbenike koji upravljaju promjenom događaja. Let pojava ne žele tumačiti kroz ideje koje proizlaze iz njihove osobnosti. Oni samo žele promatrati i opisivati pojave, ali ne i tumačiti ih. Žele se držati činjenica i ne dopustiti kreativnoj fantaziji da oblikuje samo-strukturiranu sliku stvarnosti.

Kada prirodoslovac s fantazijom, poput Ernst Haeckela, iz rezultata pojedinačnih promatranja stvori cjelokupnu sliku razvoja organskog života na Zemlji, ovi ga fanatici stvarnosti napadaju i optužuju da se ogriješio o istinu. Slike koje stvara o životu u prirodi, ne mogu se vidjeti očima niti opipati rukama. Više vole neosobnu prosudbu od one obojene duhom osobnosti. Radije bi potpuno isključili osobnost u svojim promatranjima.

To je asketski ideal, koji dominira fanaticima stvarnosti. Oni žele istinu izvan osobnog, individualnog suda. Ono što čovjek može 'zamišljati', njih se u stvari ne tiče; 'istina' je za njih nešto apsolutno savršeno, Bog; čovjek ga treba otkriti, prepustiti mu se, ali ne i stvoriti. Prirodnjaci i povjesničari danas su nadahnuti istim duhom asketskog ideala. Nabranje i opisivanje činjenica posvuda, a o njima ništa. Bilo kakvo baratanje činjenicama se osuđuje. Treba izbjegavati sve osobne prosudbe.

Među ovim modernim učenjacima ima i ateista. Ali ti ateisti nisu ništa slobodniji duhovi od svojih suvremenika koji vjeruju u Boga. Postojanje Boga ne može se dokazati sredstvima moderne znanosti. Jedan od 'svjetala' moderne znanosti (Du Bois-Reymond) ovako se izrazio o pretpostavci o 'duši svijeta': prije nego što se prirodoslovac odluči na takvu pretpostavku, on zahtijeva da negdje u svijetu, ugrađen u neurologiju i hranjen toplom arterijskom krvlju pod pravim pritiskom, postoji snop ganglija koji veličinom odgovara duhovnom kapacitetu takve duše. ('Granice prirodnog znanja') Moderna znanost odbacuje vjeru u Boga, jer ta vjera ne može postojati pored vjere u 'objektivnu istinu'. Ali ta 'objektivna istina' nije ništa drugo nego novi Bog koji je pobijedio starog. "Bezuvjetni pošteni ateizam (- samo njegov zrak dišemo, mi duhovniji ljudi ovoga doba!) stoga nije u suprotnosti s tim [asketskim] idealom, kako se čini; jedan od njegovih

konačnih oblika i unutarnjih posljedica - to je zastrašujuća katastrofa dvije tisuće godina starog učenja istina, koja na kraju zabranjuje laži u vjeri u Boga." ('Genealogija', 3. rasprava, §27) Kršćanin traži istinu u Bogu jer vjeruje da je Bog izvor svake istine; moderni ateist odbacuje vjeru u Boga jer mu njegov Bog, njegov ideal istine, zabranjuje vjerovanje u to. Moderni duh vidi Boga kao ljudsku kreaciju; u 'istini' on vidi nešto što postoji samo po sebi, bez ikakve ljudske intervencije. Istinski 'slobodan duh' ide još dalje. On pita: "Što znači sva volja za istinom?" Zašto istina? Sva istina proizlazi iz čovjekova razmišljanja o pojavama svijeta i šiljenja o stvarima. Čovjek je sam tvorac istine. 'Slobodni duh' postaje svjestan svog kreiranja istine. Istinu više ne smatra nečim čemu se podvrgava; on je smatra svojom kreacijom.

19.

Ljudi koji su obdareni slabim, pogrešnim kognitivnim instinktima, ne usuđuju se pojavama svijeta dati značenje snagom 'konceptualnosti' svoje osobnosti. Oni žele da se 'zakonitost prirode' pojavi pred njihovim osjetilima kao činjenica. Subjektivnost, pogled na svijet formiran ljudskim duhom čini im se bezvrijednim. Ali puko promatranje događaja u svijetu, daje nam samo nepovezan, a opet ne jasno definiran pogled na svijet. Samom promatraču stvari, nije jedan predmet, niti jedan događaj, ne čini se važnijim, značajnijim od drugoga. Rudimentarni dio organizma, za koji se možda, kad malo razmislimo, čini da nema nikakvog značaja u razvoju života, ima isto toliko prava na pozornost kao i najplemenitiji dio organizma, sve dok samo promatramo objektivne činjenice. Uzrok i posljedica su uzastopne pojave koje teku jedna u drugu, a da ničim nisu razdvojene, sve dok ih jednostavno promatramo. Tek kada svojim mišljenjem razdvojimo pojave koje se slijevaju jedna u drugu, i povežemo ih jedne s drugima našim razmišljanjem, zakonita povezanost postaje vidljiva. Mišljenje prvo jednu pojavu objašnjava kao uzrok, a drugu kao posljedicu. Vidimo kišnu kap kako pada na tlo i stvara udubljenje. Biće koje ne može misliti ovdje neće vidjeti uzrok i posljedicu, već samo slijed pojava. Biće koje misli, izolira pojave, izolirane činjenice dovodi u odnos, i jednu činjenicu naziva uzrokom a drugu posljedicom. Promatranjem se intelekt potiče na stvaranje misli i njihovo spajanje s promatranim činjenicama kako bi se stvorio promišljeni svjetonazor. Čovjek to čini jer želi misaono ovladati sumom promatranog. Praznina misli koja mu stoji nasuprot, pritišće ga poput nepoznate sile. On se odupire ovoj sili, pobjeđuje je, čineći je 'mislivom'. Sva brojenja, vaganja i izračunavanja pojava, također se odvijaju iz istog razloga. To je volja za moć koja se izražava u težnji za znanjem. (Proces spoznaje detaljno sam opisao u svoja dva spisa, 'Istina i znanost' i 'Filozofija slobode'.)

Tupi, slab intelekt, ne želi priznati da on sam tumači pojave kao izraz svoje težnje za moći. Svoju interpretaciju također smatra činjenicom. I pita: kako čovjek dolazi do toga, da nađe takvu činjenicu u stvarnosti? Pita, naprimjer: kako to da intelekt prepoznaje uzrok i posljedicu, u dvije uzastopne pojave? Ovim pitanjem bavili su se svi epistemolozi od Lockeja, Humea, Kanta, do danas. Suptilnosti koje su primijenili na ovu potragu, ostale su beskorisne. Objašnjenje je dano u potrazi ljudskog intelekta za moći, pitanje nije: jesu li mogući sudovi i razmišljanja o pojavama, nego: trebaju li ljudskom intelektu takvi sudovi? On ih koristi jer su mu potrebni, a ne zato što su mogući. On zavisi o tome da treba, "razumjeti da se u svrhu očuvanja bića naše vrste mora vjerovati da su takve prosudbe istinite; zbog čega bi, naravno, još uvijek mogle biti pogrešne procjene!" ('S onu stranu dobra i zla', § II) "I u osnovi smo skloni ustvrditi da su nam najpogrešnije prosudbe.... najneophodnije, da bez prihvaćanja valjanosti logičkih fikcija, bez mjerenja stvarnosti u odnosu na čisto izmišljeni svijet bezuvjetnog, u sebi-jednakog, bez neprestanog krivotvorenja svijeta brojem ljudi - da bi odricanje od lažnih prosudbi značilo odricanje od života, negacija života." (Ibid, §4) Svatko tko ovu tvrdnju smatra paradoksalnom, trebao bi razmisliti koliko je plodonosna primjena geometrije na stvarnost, iako nigdje na svijetu ne postoje istinski geometrijski pravilne linije, plohe itd.

Kad tupi, slabi intelekt shvati da svi sudovi o stvarima potječu od njega samog, da su od njega proizvedeni i da su spojeni s opažanjima, tada on nema hrabrosti bezrezervno primijeniti te sudove. On kaže: Ovakve prosudbe ne mogu nam dati nikakav uvid u 'pravu prirodu' stvari. Ova 'istinska bit' stoga ostaje skrivena našoj spoznaji.

Na još jedan način slabi intelekt nastoji dokazati da se ljudskom spoznajom ne može postići ništa određeno. On kaže: čovjek vidi, čuje, dodiruje stvari i obrađuje. Ono što opaža su utisci na njegovim osjetilnim organima. Kada osjeti boju, zvuk, može samo reći: moje oko, moje uho, su na neki način određeni da percipiraju boju, zvuk. Čovjek ne opaža nešto izvan sebe, već samo determinaciju, modifikaciju vlastitih organa. U percepciji, oko, uho, i tako dalje, su uzrokovani da osjećaju na određeni način; stavljaju se u određeno stanje. Ta stanja vlastitih organa čovjek percipira kao boje, zvukove, mirise itd. U cijeloj percepciji čovjek opaža samo svoja vlastita stanja. Ono što on naziva vanjskim svijetom sastoji se samo od ovih njegovih stanja; to je dakle, u pravom smislu riječi, njegovo djelo. On ne poznaje stvari koje ga tjeraju da iz sebe istka vanjski svijet; samo njihove učinke na njegove organe. Kao san koji čovjek sanja, koji je uzrokovan nepoznatim, svijet se pojavljuje tako osvjetljen.

Ako se ova misao dosljedno promisli do kraja, vodi do sljedećeg razmišljanja. Čovjek također poznaje svoje organe samo onoliko koliko ih

opaža; oni su karike u njegovu svijetu percepcije. A čovjek postaje svjestan samog sebe u onoj mjeri u kojoj iz sebe ispreda slike svijeta. On opaža slike iz snova, i usred tih slika snova 'Ja', preko kojeg te slike snova prelaze. Svaka slika snova pojavljuje se popraćena ovim 'Ja'. Moglo bi se također reći: svaka slika iz snova pojavljuje se usred svijeta snova uvijek u odnosu na ovo 'Ja'. Ovo 'Ja' prijanja uz slike iz snova kao određenje, kao karakteristika. Stoga je, kao odredište slike iz snova, ono i samo 'snoliko'. J. G. Fichte sažima ovo stajalište riječima: "Ono što dolazi kroz znanje i iz znanja, i samo je znanje. Ali svako je znanje samo slika, i u njemu se uvijek traži nešto, što slici odgovara. Ovaj zahtjev se ne može zadovoljiti nikakvim znanjem; i sustav znanja je nužan, sustav pukih slika, bez ikakve stvarnosti, značenja ili svrhe." Za Fichtea je 'sva stvarnost' divan "san, bez života o kojem bi se sanjalo i bez duha o kojem bi se sanjalo"; san, "koji se u sanjanju po sebi samom povezuje". ('Sudbina čovjeka, knjiga 2.)

Koje je značenje cijelog ovog niza misli? Slab intelekt koji ne želi svijetu dati smisao iz sebe, taj smisao traži u svijetu opažanja. Naravno, on to tamo ne može naći, jer je puko promatranje lišeno misli.

Snažan, produktivan intelekt koristi svoje koncepte za tumačenje opažanja; slab, neproduktivan intelekt proglašava sebe previše nemoćnim da to učini i kaže: u pojavi ne mogu pronaći nikakvo značenje; to su samo slike koje prolaze preda mnom. Smisao postojanja treba tražiti vani, izvan svijeta pojavnosti. Zbog toga se pojavni svijet, odnosno ljudska stvarnost, proglašava snom, iluzijom, ništavilom, a 'prava bit' pojava traži se u 'stvari po sebi', do koje ne dopire nikakvo opažanje, nikakvo znanje, to jest, to je ono o čemu znalac ne može stvoriti nikakvu predodžbu. Ova 'istinska bit' je za spoznavatelja potpuno prazna misao, misao o ništavilu. Za one filozofe koji govore o 'stvari po sebi', san je svijet pojava. Ali ništa nije ono, što oni smatraju 'pravom biti' ovog svijeta pojava. Čitav filozofski pokret koji govori o 'stvari po sebi' i koji se u moderno doba temelji posebno na Kantu, jest vjera u ništavilo, *jest filozofski nihilizam*.

20.

Kada snažan duh traži uzrok ljudskog djelovanja i postignuća, uvijek ga nalazi u volji za moć jedinstvene osobnosti. Ali osoba slabog, kukavičkog intelekta, to ne želi priznati. Ne osjeća se dovoljno jakim da sebe učini gospodarom i onim koji svojim postupcima daje smjer. Impulse koji ga vode, tumači kao zapovijedi strane sile. On ne kaže: postupam kako želim; nego kaže: postupam po zapovijedi, kako treba. Sebi ne želi zapovijediti, želi poslušati. U jednoj fazi razvoja, ljudi svoje impulse djelovanja vide kao zapovijedi od Boga; u drugoj vjeruju da u sebi čuju glas koji im zapovijeda. U potonjem slučaju ne usuđuju se reći: ja sam taj koji zapovijedam; tvrde:

u meni se izražava viša volja. Da mu u svakom pojedinom slučaju savjest govori kako bi trebao postupiti, mišljenje je jednog; da mu zapovijeda kategorički imperativ, tvrdi drugi. Čujmo što kaže J. G. Fichte: "Nešto se mora dogoditi jednostavno zato što se mora dogoditi: ono što moja savjest sada od mene traži... da se to dogodi, za to i samo za to, sam ovdje; da to znam, imam razumijevanje; da to učinim, imam moć." ('Sudbina čovjeka', 3. knjiga) Radije citiram izjave J. G. Fichtea, jer je željeznom dosljednošću do kraja promišljao mišljenja 'slabih i propalica'. Čemu ta mišljenja u konačnici dovode, može se vidjeti samo ako se traže tamo gdje su do kraja promišljena; ne možete se osloniti na one koji su polovični, koji svaku misao promišljaju samo do sredine.

Oni koji misle na navedeni način, ne traže izvor znanja u jedinstvenoj osobnosti; već izvan ove osobnosti u 'volji po sebi'. Upravo ta 'volja po sebi' treba pojedincu govoriti kao 'glas Božji' ili 'glas savjesti', 'kategorički imperativ' i tako dalje. On bi trebao biti univerzalni vodič ljudskog djelovanja i izvor morala, a također odrediti svrhu moralnog djelovanja. "Kažem da je sama zapovijed da djelujem ono što mi daje svrhu: ista stvar u meni koja me tjera da mislim da bih trebao djelovati na ovaj način, tjera me da vjerujem da će nešto proizaći iz ovog postupka; otvara pogled u drugi svijet." "Dok živim u poslušnosti, ja u isto vrijeme živim u razmišljanju o njegovom naumu, živim u boljem svijetu koji mi on obećava." (Fichte, 'Čovjekova sudbina', knjiga 3.) Osoba koja razmišlja na ovaj način ne želi sebi postaviti cilj; želi da ga k cilju vodi viša volja kojoj se pokorava. Želi se osloboditi vlastite volje, i učiniti se oruđem za 'više' ciljeve. Riječima koje su među najljepšim produktima osjećaja pokornosti i poniznosti, koliko ja znam, Fichte opisuje odanost 'vječnoj volji po sebi'. "Uzvišenom, živom voljom, koju nijedno ime ne može imenovati i niti jedan pojam ne može obuhvatiti, mogao bi dobro svoj um podići do tebe; jer ti i ja nismo odvojeni. Tvoj glas odzvanja u meni, moj odzvanja u tebi; i sve moje misli, ako su samo istinite i dobre, misle se u tebi. - U tebi, neshvatljivom, postajem ja, i svijet mi postaje potpuno shvatljiv, sve zagonetke mog postojanja su riješene, a u mom duhu nastaje najsavršeniji sklad." "Skrivam lice od tebe i stavljam ruku na usta. Ono što si ti za sebe i kakvim se sebi činiš, nikada ne mogu razumjeti, kao što nikada ne mogu postati ti sam. Nakon tisuću puta tisuću duhovnih života, još uvijek te neću razumjeti ništa više nego sada, u ovoj zemaljskoj kolibi." ('Sudbina čovjeka', knjiga 3.)

Kamo će to na kraju odvesti čovjeka, nešto je što pojedinac ne može znati. Tko vjeruje u ovu volju, priznaje da ne zna ništa o konačnoj svrsi svojih postupaka. Ciljevi, međutim, koje pojedinac stvara za sebe, nisu 'istinski' ciljevi za takvog vjernika u višu volju. On tako zamjenjuje pozitivne individualne ciljeve, koje je stvorio pojedinac, s krajnjim ciljem za cijelo čovječanstvo, čiji sadržaj je, međutim, ništa. Takav vjernik je moralni nihilist. Uhvaćen je u najgoru vrstu neznanja koja se može zamisliti.

Nietzsche se želio obračunati s tom vrstom neznanja u posebnoj knjizi svog nedovršenog djela 'Volja za moć'. (vidi dodatak svesku VIII, Nietzscheovih sabranih djela)

Pohvalu moralnom nihilizmu ponovno nalazimo u Fichteovoj 'Sudbini čovjeka' (3. knjiga):

"Neću pokušavati ono što mi je uskraćeno prirodom konačnosti i što mi ne bi bilo od koristi; kakav si u sebi, ne želim znati. Ali tvoji odnosi i odnosi prema meni, konačnom, i prema svemu konačnom, otvoreni su pred mojim očima: postat ću ono što mi je suđeno! - i okružuju me većom jasnoćom od svijesti o vlastitom postojanju. Ti stvarаш u meni spoznaju moje dužnosti, moje sudbine u redu razumnih bića; kako, ne znam, niti moram znati. Ti znaš i spoznajesh, što ja mislim i želim; kako možeš znati - kojim činom dovodiš do ove svijesti, ne razumijem ništa o tome; da, vrlo dobro znam, da se koncept čina, i određenog čina svijesti, odnosi samo na mene, ali ne i na tebe, beskrajni. Ti hoćeš, jer hoćeš, da moja slobodna poslušnost slijedi u svoj vječnosti; ne mogu dokučiti čin tvoje volje, i znam samo da nije sličan mome. Ti činiš, sama tvoja volja je djelovanje; ali tvoj način rada je upravo suprotan onome što ja jedino mogu zamisliti. Ti živiš i jesi, jer znaš, hoćeš i djeluješ, uz sveprisutni konačni razum; ali ti nisi, ono kako ću samo ja, o suštini, moći razmišljati cijelu vječnost.

Nietzsche suprotstavlja moralni nihilizam ciljevima koje si kreativni pojedinac postavlja. Zaratustra poziva učitelje pokornosti: "Ovi učitelji pokornosti! Posvuda, gdje je malo i bolesno i šugavo, gmižu kao uši; i samo me moje gađenje sprječava da ih puknem. Pa dobro! Ovo je moja propovijed za njihove uši: ja sam Zaratustra, bezbožnik, koji kaže: 'tko je bezbožnik veći od mene, da se radujem njegovoj pouci?' Ja sam Zaratustra, bezbožnik: gdje da nađem sebi ravnog? I poput mene su svi oni, koji sebi daju svoju volju, i odbacuju svaku pokornost."

21.

Jaka osobnost, koja ciljeve stvara, nemilosrdna je u njihovom izvršavanju. Slaba osobnost, s druge strane, izvršava samo ono za što, Božja volja ili 'glas savjesti' ili 'kategorički imperativ', kaže da. Ono što odgovara ovome 'da', slaba osoba naziva dobrim, a što tome da proturječi, zlim. Jaki to 'dobro i zlo' ne može prepoznati; jer on ne prepoznaje moć kojoj slabi dopuštaju da određuje njihovo dobro i zlo. Što on, jaki, hoće, dobro mu je; on to provodi protiv svih protivničkih sila. Što god ga ometa u provedbi, on pokušava prevladati. On ne vjeruje da 'vječna volja svijeta' sve individualne odluke vodi prema velikom skladu; već je on mišljenja, da sav ljudski razvoj proizlazi iz impulsa volje pojedinačnih osobnosti, i da postoji vječni rat

između pojedinačnih izraza volje, u kojem jača volja uvijek pobjeđuje slabiju. Od slabih i kukavica, jaka osobnost, koja nastoji sebi dati zakon i svrhu, opisuje se kao zla, kao grešna. Budi strah jer ruši tradicionalni poredak; bezvrijednim naziva ono što su slabi navikli zvati vrijednim, i izmišlja nove stvari, njemu nepoznate stvari, koje opisuje kao vrijedne. "Svaki pojedinačni postupak, svaki pojedinačni način razmišljanja, budi užas; nemoguće je izračunati, što su rjeđi, probraniji, izvorniji duhovi, kroz čitav tijek povijesti morali pretrpjeti, jer su uvijek bili doživljavani kao zli i opasni, pa i zato što su se i sami tako doživljavali. Pod vladavinom etike običaja, originalnost svake vrste potaknula bi lošu savjest; sve do ovog vremena, nebo najboljih još je više zamračeno, nego što bi trebalo biti." ('Zora', §9.)

Istinski slobodan duh jednostavno odmah donosi odluke, neslobodna osoba odlučuje prema tradiciji. "Etičnost nije ništa drugo (i stoga ništa više!) nego pokoravanje etici, ma koje vrste ona bila; ali etika je tradicionalni način postupanja i prosuđivanja." ('Zora', §9.) Tu tradiciju moralisti tumače kao 'vječnu volju', 'kategorički imperativ'. Ali svaka je tradicija rezultat prirodnih nagona i impulsa pojedinih ljudi, cijelih plemena, nacija i tako dalje. Također je proizvod prirodnih uzroka, kao što su vremenski uvjeti pojedinih regija. Slobodni duh se ne izjašnjava vezanim ovom tradicijom. On ima svoje individualne nagone i impulse, a oni nisu ništa manje legitimni od onih drugih. On te impulse pretvara u djela, kao što oblak na površinu Zemlje šalje kišu, kad su prisutni uzroci. Slobodni duh stoji onkraj onoga što tradicija smatra dobrim i zlim. On sam stvara svoje dobro i zlo.

"Kad sam došao k ljudima, našao sam ih kako sjede na staroj umišljenosti: svi su mislili da već odavno znaju što je za čovjeka dobro, a što zlo. Stara ofucana stvar, činio mu se sav govor o vrlini; a oni koji su htjeli dobro spavati, prije spavanja su govorili o 'dobru' i 'zlu'. Tu pospanost sam poremetio, kad sam učio: što je dobro, a što zlo, ne zna nitko - osim Stvoritelja! - Ali to je onaj, koji stvara čovjekov cilj i Zemlji daje smisao i njenu budućnosti: samo to čini nešto dobrim i zlim." ('Zaratustra', 3. dio, 'O starim i novim pločama')

Čak i kada slobodni duh djeluje prema tradiciji, on to čini zato što tradicionalne motive želi učiniti svojim, i zato što u određenim slučajevima ne smatra potrebnim konvencionalno zamijeniti nečim novim.

22.

Snažan svoju životnu svrhu traži u afirmaciji svog kreativnog jastva. Ta ga potraga za jastvom razlikuje od slabih, koji moral vide u predaji jastva

onome što nazivaju dobrim. Slabi nesebičnost propovijedaju kao najveću vrlinu. Ali njihova nesebičnost samo je posljedica nedostatka kreativnosti. Da imaju kreativno jastvo, htjeli bi to potvrditi. Snažni voli rat, jer njemu treba rat, da provede svoje kreacije protiv protivničkih sila.

"Tražit ćeš neprijatelja, ratovat ćeš i za svoje misli! I ako tvoja misao ne uspije, tvoje će poštenje ipak trijumfirati! Trebate mir voljeti kao sredstvo za nove ratove. A kratki mir više nego dugi. Savjetujem vam da ne radite, nego da se borite. Savjetujem vam da ne tražite mir, nego tražite pobjedu. Neka vaš rad bude borba, vaš mir neka bude pobjeda! Kažete da je dobra stvar ta koja čak i rat posvećuje? Kažem vam, dobar je rat koji posvećuje svaku stvar. Rat i hrabrost učinili su više velikih stvari od milosrđa. Nije vaše suosjećanje, već vaša hrabrost, ono što je spasilo one koji su do sada patili. ('Zaratustra', 1. dio, 'O ratu i ratobornim ljudima.')

Stvoritelj djeluje nemilosrdno i ne štedeći one koji se opiru. On ne poznaje vrlinu patnje: suosjećanje. Kreativni impulsi dolaze iz njegove snage, a ne iz osjećaja tuđe patnje. Da prevlada snaga, on se zalaže, a ne za brigu za napaćene i slabe. Schopenhauer je cijeli svijet proglasio bolnicom, a postupke proizašle iz samilosti prema onima koji pate, najvećom vrlinom. Time je moral kršćanstva izrazio u drugačijem obliku, nego što to čini samo kršćanstvo. Kreator se ne osjeća pozvanim obavljati dužnost njegovatelja. Ne mogu sposobni i zdravi biti tu radi slabih i bolesnih. Suosjećanje slabi snagu, hrabrost i odvažnost.

Suosjećanje nastoji sačuvati upravo ono što jaki žele pobijediti: slabost, patnju. Pobjeda jačeg nad slabijim, smisao je cjelokupnog ljudskog i prirodnog razvoja. "Sam život je u biti prisvajanje, ozljeđivanje, nadvladavanje stranog i slabijeg, ugnjetavanje, grubost, nametanje vlastitih oblika, inkorporiranje i barem, u najmanju ruku, izrabljivanje." ('S onu stranu dobra i zla', §259.)

"A ne želiš li biti sudbina i neumoljiva: kako si mogao sa mnoom - pobijediti? A ako tvoja tvrdoća ne želi bljeskati i rezati i sjeći: kako bi jednoga dana sa mnoom mogao - stvarati? Kreatori su naime tvrdi. I mora ti se činiti blaženim pritisnuti rukom na tisućljeća kao na vosak - blaženstvo pisati po volji tisućljeća kao da je od bronce - tvrđoj od bronce, plemenitijoj od bronce. Samo je najplemenitije potpuno tvrdo. Ovu novu ploču, o braćo moja, stavljam nad vas: postanite tvrdi!" ('Zaratustra', 3. dio, 'O starim i novim pločama.')

Slobodni duh ne polaže pravo na suosjećanje. Tko god bi ga htio žaliti, morao bi ga upitati: misliš li da sam toliko slab da ne mogu sam podnijeti svoju patnju? On suosjećanju suprotstavlja stid. Odbojnost snažnog čovjeka prema suosjećanju, Nietzsche ilustrira u četvrtom dijelu svog 'Zaratustre'. Na svojim lutanjima Zaratustra dolazi u dolinu zvanu 'Zmijska

smrt'. Tu nema živog bića. Samo vrsta ružnih zelenih zmija dolazi ovamo umrijeti. 'Najružniji čovjek' je posjetio ovu dolinu. Ovaj ne želi da ga vidi nijedno stvorenje zbog njegove ružnoće. U ovoj dolini nitko ga ne vidi osim Boga. Ali ni taj pogled ne može podnijeti. Svijest da Božji pogled prodire u sve prostore, predstavlja mu teret. On je dakle ubio Boga, odnosno ubio je vjeru u Boga u sebi. Postao je ateist zbog svoje ružnoće. Kad Zaratustra ugleda tog čovjeka, ponovno ga obuzima ono što je mislio da je zauvijek iskorijenio iz sebe: sažaljenje nad užasnom ružnoćom. To je Zaratustrino iskušenje. Ali ubrzo odbacuje osjećaj sažaljenja i ponovno postaje tvrd. Najružniji čovjek mu kaže: tvoja tvrdoća časti moju ružnoću. Prebogat sam ružnoćom da bih mogao podnijeti bilo čije sažaljenje. Suosjećanje se suprotstavlja stidu.

Svatko tko treba suosjećanje ne može biti sam, a slobodan duh želi biti potpuno sam.

23.

Slabi se ne zadovoljavaju isticanjem prirodne volje za moć, kao uzroka ljudskih postupaka. Oni ne tragaju samo za prirodnim vezama u ljudskom razvoju, već traže odnos ljudskih postupaka prema onome što nazivaju 'voljom po sebi', 'vječnim, moralnim poretком svijeta'. Svakoga tko krši ovaj svjetski poredak, smatraju krivim. I ne zadovoljavaju se ocjenjivanjem djela prema njegovim prirodnim posljedicama, nego tvrde da krivo djelo povlači, i moralne posljedice, i kaznu. Oni sebe nazivaju krivima ako smatraju da njihova djela nisu u skladu s moralnim poretком svijeta; s gađenjem se okreću od izvora zla u sebi i taj osjećaj nazivaju lošom savješću. Jaka osobnost ne prihvaća nijedan od ovih koncepata. Ona brine samo o prirodnim posljedicama svojih postupaka. Pita: koliko moje djelovanje vrijedi za život? Odgovara li to onome što sam želio? Jak čovjek može tugovati kada akcija ne uspije, kada rezultat ne odgovara njegovim namjerama. Ali ne optužuje sebe. Jer on svoje postupke ne mjeri izvan prirodnim mjerilima. On zna da se ponaša u skladu sa svojim prirodnim instinktima, i najviše što može je žaliti, što oni nisu bolji. Isto čini kod procjene tuđih postupaka. On ne poznaje nikakvu moralnu ocjenu postupaka. On je amoralan. Ono što tradicija naziva zlom, amoralan smatra za izljev ljudskih nagona, kao dobro. Kaznu ne vidi kao moralno utemeljenu, već samo kao sredstvo za iskorjenjivanje instinkta kod određenih ljudi koji su štetni za druge. Prema amoralistu, društvo ne kažnjava zato što ima 'moralno pravo' na iskupljivanje krivnje, već isključivo zato što se pokazalo jačim od pojedinca koji ima instinkte suprotne instinktima cjeline. Snaga društva suprotstavljena je moći pojedinca. To je prirodna veza između 'zlog' djela pojedinca, i pravne prakse društva i kažnjavanja tog pojedinca. Upravo volja za moći, odnosno za

proživljavanjem onih instinkta koji su prisutni u većini ljudi, dolazi do izražaja u provođenju pravde u društvu. Svaka kazna je pobjeda većine nad pojedincem. Ako bi pojedinac trijumfirao nad društvom, njegovi bi se postupci morali opisati kao dobri, a postupci drugih kao zli. Dotični zakon samo izražava ono što društvo prepoznaje kao najbolju osnovu svoje volje za moć.

24.

Budući da Nietzsche ljudsko ponašanje vidi samo kao izraz nagona, a ti se nagoni razlikuju od osobe do osobe, čini mu se nužnim da se i njihovo ponašanje razlikuje. Nietzsche je stoga odlučni protivnik demokratskog načela: jednaka prava i jednake dužnosti za sve. Ljudi su nejednaki, stoga njihova prava i dužnosti također moraju biti nejednaki. Prirodni tijek svjetske povijesti, uvijek će pokazati jake i slabe, produktivne i sterilne ljude. A jaki će uvijek biti pozvani da određuju ciljeve slabih. Štoviše, jaki će koristiti slabe kao sredstvo za postizanje cilja, odnosno kao robove. Naravno, Nietzsche ne govori o 'moralnom' pravu jakih da drže robove. On ne priznaje 'moralna' prava. Umjesto toga, on je mišljenja da nadvladavanje slabijeg od strane jačeg, što on smatra načelom sveg života, nužno mora dovesti do ropstva.

Također je prirodno da se nadvladani bune protiv osvajača. Ako se ova pobuna ne može izraziti kroz djelovanje, onda se izražava barem kroz osjećaj. A izraz ovog osjećaja je osveta koja uvijek prebiva u srcima onih koji su na bilo koji način nadvladani od onih koji su bolje obdareni. Moderni socijaldemokratski pokret Nietzsche vidi kao izraz te osvete. Pobjeda ovog pokreta, za njega bi značila uzdizanje neprilagođenih i nesretnih na štetu boljih. Nietzsche teži upravo suprotnom: njegovanju snažne, osobnosti koja vlada sobom. I mrzi opsesiju koja želi sve izjednačiti i pustiti da suverena individualnost nestane u moru opće prosječnosti.

Ne treba svatko imati i uživati u istoj stvari, kaže Nietzsche, već svatko treba imati i uživati u onome što može postići, prema svojim osobnim snagama.

25.

Koliko netko vrijedi, ovisi isključivo o vrijednosti njegovih instinkata. Ništa drugo ne može odrediti vrijednost ljudskog bića. Ljudi govore o vrijednosti rada. Rad treba oplemenjivati ljude. Ali rad sam po sebi nema vrijednosti. Samo služeći čovječanstvu dobiva vrijednost. Samo onoliko koliko se rad predstavlja kao prirodna posljedica ljudskih sklonosti, on je dostojan

čovjeka. Svatko tko sebe učini slugom rada, degradira sebe. Samo onaj čovjek koji ne može odrediti vlastitu vrijednost, nastoji tu vrijednost mjeriti veličinom svoga djela. Za demokratsku buržoaziju modernog doba, karakteristično je da svoju procjenu vrijednosti osobe temelji na njezinom radu. Čak ni Goethe nije slobodan od ovog stava. Dopušta svom Faustu da pronade potpuno zadovoljstvo u spoznaji da je njegov posao obavljen.

26.

Prema Nietzscheu, umjetnost ima vrijednost samo ako služi životu pojedinca. I ovdje Nietzsche zastupa gledište snažne osobnosti i odbacuje sve što slabi instinkti govore o umjetnosti. Gotovo svi njemački estetičari zastupaju gledište slabih instinkata. Umjetnost treba predstavljati nešto 'beskonačno' u 'konačnom', nešto 'vječno' u 'vremenskom', 'ideju' u 'stvarnosti'. Za Schellinga je, naprimjer, sva putena ljepota samo odraz one beskrajne ljepote koju nikada ne možemo opaziti svojim osjetilima. Umjetničko djelo nije lijepo samo po sebi i zbog onog što jest, već zato što prikazuje ideju ljepote. Osjetilna slika samo je sredstvo izražavanja, samo forma za nadosjetilni sadržaj. A Hegel ljepotu naziva 'čulnom pojavom ideje'. Nešto slično može se naći i kod drugih njemačkih estetičara. Za Nietzschea, umjetnost je element koji poboljšava život, i samo ako je to, ona ima legitimitet. Svatko tko ne može podnijeti život onakav kakvog neposredno doživljava, transformira ga prema svojim potrebama i pritom stvara umjetničko djelo. A što znalac želi od umjetnine? Želi povećati životnu radost, ojačati vitalnost i zadovoljiti potrebe koje stvarnost ne zadovoljava. Ali ako je njegov um usmjeren prema stvarnosti, on kroz umjetničko djelo ne želi vidjeti odraz božanskog, nadnaravnog. Čujmo kako Nietzsche opisuje dojam koji je na njega ostavila Bizetova Carmen: "Postajem bolja osoba kad mi Bizet govori. Također bolji glazbenik, bolji slušatelj. Je li uopće moguće bolje slušati? - Zakopam uši pod ovu glazbu, čujem njen uzrok. Čini mi se da sam svjedok njenog stvaranja - drhtim od opasnosti koje prate svaki pothvat, radujem se sreći, u čemu je Bizet nedužan. - I čudno! Zapravo, ne razmišljam o tome, ili ne znam koliko razmišljam o tome. Jer trenutno mi se glavom motaju sasvim druge misli.... Jeste li primijetili da glazba oslobađa duh? daje krila mislima? da što više postajete glazbenik, to više postajete filozof? - Sivo nebo apstrakcije kao da ga je probolo munjom; svijetlo dovoljno jako za sav filigran stvari; veliki problemi su nadohvat ruke; gledajući svijet kao s planine. - Ja sam samo definirao filozofski patos. - I odjednom mi u krilo padaju odgovori, mala tuča leda i mudrosti, riješenih problema... Gdje sam? - Bizet me čini plodnim. Sve što je dobro čini me plodnim. Druge zahvalnosti nemam, niti drugog dokaza, za dobro." - ('Slučaj Wagner', §1.) Budući da glazba Richarda Wagnera nije imala takav učinak na njega, Nietzsche ju je

odbacio: "Moji prigovori Wagnerovoj glazbi su fiziološki prigovori... Moja 'činjenica', moj 'petit fait vrai', jest da više ne dišem lako kad ova glazba ima učinak na mene; da se moja noga ubrzo naljuti na nju i pobuni se: ima potrebu za ritmom, plesom, maršem... traži od glazbe prije svega užitke koji leže u dobrom hodu, koračanju, plesu. Ali ne buni li se i moj želudac? moje srce? moj krvotok? Ne muče li se moja crijeva? Neću li odjednom postati promukao? I tako se pitam: što zapravo cijelo moje tijelo želi od glazbe? Vjerujem, olakšanje: kao da sve životinjske funkcije trebaju biti ubrzane laganim, odvažnim, bujnim, samouvjerenim ritmovima; kao da bronca, olovni život treba izgubiti težinu kroz zlatne, nježne, uljane melodije. Moja melankolija želi počivati u skrovištima i ponorima savršenstva: za to mi treba glazba." ('Nietzsche contra Wagner'. poglavlje: 'Gdje iznosim prigovore'.) - Na početku svoje književne karijere Nietzsche je bio u zabludi o tome što njegovi instinkti zahtijevaju od umjetnosti, zbog čega je tada bio Wagnerov sljedbenik. Dopustio je da bude zaveden u idealizam kroz proučavanje Schopenhauerove filozofije. Neko je vrijeme vjerovao u idealizam, i zavaravao se umjetničkim potrebama, potrebama ideala. Tek kasnije u životu shvatio je da je sam idealizam bio izravno suprotan njegovim instinktima. Sada je postao iskreniji prema sebi. Govorio je o tome kako se sam osjeća. A to je moglo dovesti samo do potpunog odbacivanja Wagnerove glazbe, koja je sve više poprimala asketski karakter, koji smo već spomenuli kao obilježje Wagnerova konačnog cilja.

Estetičari, kojima je zadaća umjetnosti da senzualizira ideju, da utjelovi božansko, na ovom području zastupaju isti pogled, kao i filozofski nihilisti u području znanja i morala. U umjetničkim predmetima traže nešto onostrano, što se, međutim, pred osjećajem stvarnosti rastapa u ništavilu. Postoji i estetski nihilizam.

To je u suprotnosti s estetikom snažne osobnosti koja u umjetnosti vidi odraz stvarnosti, više stvarnosti, u kojoj ljudi uživaju radije nego u svakodnevnom životu.

27.

Nietzsche dvije vrste ljudi stavlja jedne nasuprot drugima: slabe i jake. Onaj prvi, znanje traži kao objektivnu činjenicu, koja bi u njegov duh trebala pritjecati iz vanjskog svijeta. On dopušta da njegovo dobro i zlo, diktira 'vječna volja svijeta' ili 'kategorički imperativ'. Svaki postupak koji nije određen ovom voljom svijeta, nego samo individualnom voljom iz samog sebe, opisuje kao grijeh koji mora povući moralnu kaznu. On želi odrediti jednaka prava za sve ljude, i vrijednost čovjeka odrediti prema vanjskom mjerilu. U konačnici, u umjetnosti želi vidjeti sliku božanskog, poruku iz onostranog. S druge strane, jaki sve znanje vidi kao izraz volje za moć. On

kroz znanje želi stvari učiniti pojmljivima i time ih podložiti sebi. On zna da je on sam tvorac istine; da nitko osim njega samog ne može stvoriti svoje dobro i svoje zlo. On ljudske postupke smatra posljedicama prirodnih poriva i smatra ih prirodnim događajima, koji se nikako ne mogu smatrati grijesima, i ne zaslužuju moralnu osudu. On vrijednost čovjeka traži u učinkovitosti njegovih instinkata. On više cijeni osobu, s instinktima za zdravlje, duh, ljepotu, izdržljivost i plemenitost, od one s instinktima za slabost, ružnoću i ropstvo. On umjetničko djelo prosuđuje prema stupnju do kojeg doprinosi jačanju njegovih moći.

Nietzsche ovaj drugi tip čovjeka shvaća kao svog nadčovjeka. Do sada su takvi nadljudi mogli nastati samo stjecanjem slučajnih okolnosti. Namjera Zaratustre je da njihov razvoj postane svjesni cilj čovječanstva. Do sada se cilj ljudskog razvoja vidio u nekim idealima. Ovdje Nietzsche smatra nužnim promjenu pogleda. "Tip viših kvaliteta, postojao je dovoljno često: ali kao puka sreća, kao iznimka, nikada kao namjera. Umjesto toga, njega su se do sada bojali najviše od svih; - a iz straha se želio, uzgajao i postizao suprotni tip: domaća životinja, stado, bolesna ljudska životinja - kršćanin." ('Antikrist', §3.)

Zaratustrina mudrost namijenjena je poučavanju ovog nadčovjeka, kojemu je onaj drugi tip samo prijelaz.

Nietzsche ovu mudrost naziva dionizijskom. To je mudrost koja se čovjeku na daje izvana; to je samostvorena mudrost. Dionizijski mudrac ne istražuje; on stvara. On ne stoji kao promatrač izvan svijeta koji želi upoznati; on je postao jedno sa svojim znanjem. On ne traži Boga; ono što još može zamisliti kao božansko je samo on sam, kao kreator vlastitog svijeta. Kada se ovo stanje proširi na sve moći ljudskog organizma, ono rađa dionizijskog čovjeka, za kojeg je nemoguće ne razumjeti bilo kakvu sugestiju; ne previđa nijedan znak emocija, ima najviši stupanj razumijevanja i instinkta nagađanja, kao što posjeduje najviši stupanj umijeća komunikacije. Ulazi u svaku kožu, u svaku emociju: neprestano se transformira. Dionizijski se mudrac suprotstavlja pukom promatraču, koji uvijek vjeruje da je izvan svojih predmeta spoznaje, kao objektivni koji to tolerira. Dionizijskom čovjeku suprotstavlja se apolonski čovjek, koji "iznad svega održava oko stimuliranim tako da ono dobije moć vizije". Apolonski duh teži vizijama, slikama stvari koje su izvan ljudske stvarnosti, a ne samostvorenoj mudrosti.

28.

Apolonska mudrost ima karakter ozbiljnosti. Vlast zagrobnog života, koju posjeduje samo u slici, osjeća kao teški pritisak, kao moć koja joj se

suprotstavlja. Apolonska mudrost je ozbiljna, jer vjeruje da posjeduje vijesti iz onostranog, čak i ako se one prenose samo kroz slike i vizije. Apolonski duh korača teško natovaren svojim znanjem, jer nosi teret koji dolazi iz drugog svijeta. I poprima izraz dostojanstva, jer pred manifestacijama beskonačnog svaki smijeh mora utihnuti.

Ali ovaj smijeh karakterizira dionizijski duh. On zna da je sve što naziva mudročću samo njegova mudrost koju je on izmislio da bi sebi olakšao život. Samo ovo mora biti njegova mudrost: sredstvo koje mu omogućuje reći 'da' životu. Dionizijskom čovjeku je duh težine odvratan jer ne olakšava život, već ga potiskuje. Samostvorena mudrost je vesela mudrost, jer onaj koji stvara svoj teret, stvara samo onaj koji lako može nositi. Sa samostvorenom mudročću, dionizijski duh lako se kreće svijetom, poput plesača.

"Ali to da sam dobar prema mudrosti i često previše dobar: to je, jer me stvarno podsjeća na život! Ona ima svoje oči, svoj smijeh, pa čak i svoj zlatni štap za pecanje: što da radim ako njih dvoje tako sličice?" "Gledao sam te nedavno u oči, o živote: vidio sam zlato kako blista u tvom noćnom oku - srce mi je stalo pred ovom žudnjom: - vidio sam zlatni čamac kako blista na noćnim vodama, tone, pije, njiše se zlatni čamac koji se ljulja! Bacio si pogled moje stopalo koje je ludilo od plesa, pogled nasmijan, upitan, topeći se, ljuljuškast: samo dvaput si ručicama pomaknuo svoju zvečku - a moja noga se zaljuljala od plesne žestine. - Pete su mi se svile, nožni prsti su slušali da te razumiju: ali plesač nosi uho - u prstima!" ('Zaratustra', usp. 3. dio 'Plesne pjesme'.)

29.

Budući da dionizijski duh sve poticaje za svoje djelovanje crpi iz sebe i ne pokorava se nikakvoj vanjskoj sili, on je slobodan duh. Jer slobodan duh je onaj koji slijedi samo svoju prirodu. Međutim, Nietzscheova djela govore samo o instinktima kao pokretačkim snagama slobodnog duha. Vjerujem da je Nietzsche ovdje jednim imenom sažeo niz motiva koji zahtijevaju detaljnije razmatranje. Nietzsche instinktima naziva i nagone za ishranom i samoodržanjem koji postoje kod životinja, kao i najviše nagone ljudske prirode, naprimjer, nagon za znanjem, nagon za djelovanjem u skladu s moralnim standardima, nagon za uživanjem u umjetničkim djelima i tako dalje. Sada, svi su ti porivi izrazi jedne te iste osnovne sile. Ali predstavljaju različite stupnjeve u razvoju te sile. Moralni porivi su, primjerice, posebna razina nagona. Čak i ako se može priznati da su to samo viši oblici pojedinih instinkata, oni ipak u čovjeku nastaju na poseban način. To se dokazuje činjenicom da je ljudima moguće izvoditi radnje koje se ne mogu povezati izravno s osjetilnim instinktima, već samo s onim nagonima koji se

mogu opisati kao viši oblici instinkata. Čovjek za svoje postupke stvara motive koji se ne mogu izvesti iz njegovih osjetilnih nagona, već samo iz svjesnog mišljenja. Sam sebi postavlja individualne ciljeve, ali ih postavlja svjesno. I velika je razlika slijedi li instinkt koji je nastao nesvjesno i koji je tek kasnije apsorbiran u svijest, ili misao koju je od samog početka proizvodio pri punoj svijesti. Ako jedem zato što me tjera želja za jelom, to je nešto bitno drugačije nego kad rješavam matematički problem. Misaono poimanje pojava svijeta predstavlja poseban oblik opće percepcije. Razlikuje se od puke osjetilne percepcije. Za čovjeka su viši oblici razvoja instinktivnog života isto tako prirodni kao i niži. Ako oboje nisu u skladu, onda je osuđen na neslobodu. Može se dogoditi da slaba osobnost sa savršeno zdravim osjetilnim instinktima, ima samo slabe duhovne instinkte. Zatim, iako će razviti vlastitu individualnost u odnosu na svoj osjetilni život, ona će misaone poticaje za svoje postupke posuditi iz svojih tradicija. Može doći do nesklada između dva svijeta instinkata. Osjetilni porivi tjeraju nas da živimo vlastitu osobnost, dok su duhovni porivi podčinjeni vanjskog autoriteta. Duhovni život takve osobnosti pod utjecajem je osjetilnog, osjetilni život tiraniziraju duhovni instinkti. Jer obje sile ne spadaju zajedno i ne proizlaze iz jednog entiteta. Istinski slobodna osobnost stoga ne uključuje samo zdrav, razvijen osjetilni instinktivni život, već i sposobnost stvaranja misaonih impulsa za život. Potpuno je slobodna samo osoba koja može proizvesti misli koje vode djelovanju. U svom spisu 'Filozofija slobode' sposobnost stvaranja čisto misaonih motiva za djelovanje nazvao sam 'moralnom fantazijom'. Samo oni koji imaju ovu moralnu fantaziju istinski su slobodni, jer ljudi moraju djelovati prema svjesnim motivima. A ako takve ne može proizvesti sam, onda mu ih moraju dati vanjski autoriteti ili tradicija, koja u njemu govori u obliku glasa savjesti. Osoba koja se jednostavno prepusti svojim osjetilnim instinktima ponaša se kao životinja; osoba koja svoje osjetilne instinkte podvrgava mislima drugih djeluje neslobodno; samo čovjek koji sam stvara svoje moralne ciljeve djeluje slobodno. U Nietzscheovim izjavama nedostaje moralna fantazija. Svatko tko svoje misli promisli do kraja, nužno mora doći do ovog koncepta. No, s druge strane, također je apsolutna nužnost da se ovaj koncept ugradi u Nietzscheov svjetonazor. Inače, uvijek bi mu se moglo prigovoriti: dionizijski čovjek doduše nije rob tradicije ili 'onozemaljske volje', nego je rob svojih instinkata.

Nietzsche je svoju pozornost usmjerio na izvornu, osobnost čovjeka. Taj osobni element nastojao je osloboditi plašta bezličnosti u koji ga je obavijao svjetonazor neprijateljski prema stvarnosti. Ali on nije došao do razlikovanja faza unutar života same osobnosti. Stoga je podcijenio važnost svijesti za ljudsku osobnost. "Svijest je posljednji i najnoviji razvoj organskog, a time i njegov najnedovršeniji i najslabiji dio. Svijest rađa bezbrojne pogreške zbog kojih životinja ili čovjek propadaju prije nego što je potrebno, 'mimo sudbine', kako kaže Homer. Da očuvanje udruženosti

Rudolf Steiner - Friedrich Nietzsche, borac protiv svog vremena

instinkata nije toliko moćnije, da u cjelini ne služi kao regulator: čovječanstvo bi propalo zbog krivih prosudbi i maštanja otvorenim očima, zbog svoje plitkounnosti i lakovjernosti, ukratko, zbog svoje savjesti", kaže Nietzsche. ('Vesela znanost', § II.)

Ovo je svakako istina; ali ništa manje nije istina da je čovjek slobodan samo u mjeri, u kojoj može stvoriti misaone motive za svoje postupke unutar svoje svijesti.

Ali razmatranje misaonih motiva vodi nas još dalje. Iskustvena je činjenica da ovi misaoni motivi, koje ljudi proizvode iz sebe, pokazuju određeni stupanj slaganja između pojedinaca. Čak i ako pojedinac stvara misli potpuno slobodno, te su misli na neki način u skladu s mislima drugih ljudi. Iz ovoga slijedi da je za slobodnog čovjeka opravdano pretpostaviti, da u ljudskom društvu sklad automatski nastupa kada se ono sastoji od suverenih pojedinaca. Ovo mišljenje može biti suprotstavljeno branitelju neslobode, koji vjeruje da su postupci većine ljudi dosljedni samo kada su usmjereni prema zajedničkom cilju pomoću vanjske sile. Slobodni duh stoga nipošto nije pristaša gledišta koje životinjskim instinktima daje apsolutnu slobodu i stoga želi ukinuti svaki pravni poredak. Ali on zahtijeva apsolutnu slobodu za one koji ne žele samo slijediti svoje životinjske instinkte, već koji su sposobni stvarati moralne porive, vlastito dobro i zlo.

Samo oni koji nisu pronikli u Nietzschea do te mjere da mogu izvući konačne zaključke iz njegova svjetonazora, premda ih sam Nietzsche nije izvukao, može u njemu vidjeti osobu koja je 'smogla hrabrosti da s određenom stilskom žudnjom razotkrije ono što se moglo kriti u tajnim dubinama duše grandioznih kriminalnih tipova..... latentno vrebalo u tajnosti." (Ludwig Stein, 'Svjetonazor Friedricha Nietzschea i njegove opasnosti', str. 5)

Prosječno obrazovanje njemačkog profesora još uvijek nije dovoljno napredno da odvoji veličinu ličnosti od njenih malih pogrešaka. Inače se ne bi moglo doživjeti da je kritika takvog profesora usmjerena upravo protiv tih malih grešaka. Mislim, da pravo obrazovanje uzima veličinu osobnosti, i ispravlja male greške ili promišlja do kraja nedovršene misli.

III Nietzscheov put razvoja

30.

Iznio sam Nietzscheove poglede na nadčovjeka onako kako se pojavljuju u njegovim posljednjim spisima: 'Zaratustra' (1883-1884), 'S onu stranu dobra i zla' (1886), 'Genealogija morala' (1887), 'Slučaj Wagner' (1888), 'Sumrak idola' (1889). Vjerojatno bi svoj filozofski najsazetiji izraz našli u nedovršenom djelu: 'Volja za moć: pokušaj prevrednovanja svih vrijednosti', čiji je prvi dio, 'Antikrist', izašao u osmom svesku cjelovitih djela. To se jasno vidi iz dispozicije tiskane u prilogu spomenutog sveska. Zove se: 1. Antikrist. Pokušaj kritike kršćanstva. 2. Slobodni duh. Kritika filozofije kao nihilističkog pokreta. 3. Amoralist. Kritika najkobnije vrste neznanja, morala. 4. Dionizije. Filozofija vječnog ponavljanja.

Nietzsche svoje misli nije izrazio u najizvornijem obliku odmah na početku svoje književne karijere. Isprva je bio pod utjecajem njemačkog idealizma, osobito u obliku koji su zastupali Schopenhauer i Richard Wagner. U svojim prvim spisima, izražava se formulama Schopenhauera i Wagnera. Ali svatko tko je u stanju promotriti ovaj sustav formulacija do srži Nietzscheovih misli, pronaći će u ovim spisima iste namjere i ciljeve koji su izraženi u njegovim kasnijim djelima. Ne može se govoriti o razvoju Nietzschea a da se ne podsjeti na najslobodnijeg mislioca kojeg je moderno čovječanstvo stvorilo, Max Stirnera. Žalosna je istina da su ovog mislioca, koji u najpotpunijem smislu odgovara onome što Nietzsche zahtijeva od nadčovjeka, samo rijetki prepoznali i cijenili. On je već četrdesetih izrazio Nietzscheov svjetonazor. No, ne u tako zasićenim tonovima srca kao Nietzsche, nego u kristalno čistim mislima, uz koje se Nietzscheovi aforizmi često doimaju kao puko mucanje.

Kojim bi putem krenuo Nietzsche da mu je učitelj bio Max Stirner, a ne Schopenhauer! U Nietzscheovim djelima nema traga Stirnerovu utjecaju. Nietzsche je morao upotrijebiti vlastitu snagu da se otrgne od njemačkog idealizma i razvije svjetonazor sličan Stirnerovom.

Poput Nietzschea, Stirner je mišljenja da se pokretačke snage ljudskog života mogu tražiti samo u individualnoj, stvarnoj osobnosti. On odbacuje sve moći koje izvana nastoje oblikovati ili odrediti osobnost individue. On prati tijek svjetske povijesti i nalazi da je temeljna greška dosadašnjeg čovječanstva to što si nije postavilo za cilj kultiviranje i njegovanje osobnosti, već težilo drugim, neosobnim ciljevima i svrhama. On istinsko oslobođenje čovjeka vidi u tome što svim takvim ciljevima ne pridaje nikakvu višu stvarnost, već ih koristi kao sredstvo brige o sebi. Slobodan čovjek sam određuje svoje ciljeve; on ima svoje ideale; ne dopušta da ga

zaposjednu. Osoba koja ne vlada svojim idealima kao slobodna osobnost, pod njihovim je utjecajem, poput luđaka koji pati od fiks ideja. Za Stirnera je svejedno da li osoba zamišlja sebe da je 'kralj Kine'. ili 'ubogi građanin' zamišlja da mu je sudbina da bude dobar kršćanin, vjernik protestant, lojalan građanin, čestita osoba itd. - oboje je jedna te ista 'fixe Idee'. Svatko tko nikada nije pokušao i usudio se biti dobar kršćanin, vjerni protestant, čestita osoba itd, zarobljen je i pristran u vjeri, vrlini itd.

Treba samo pročitati nekoliko rečenica iz Stirnerove knjige: 'Pojedinaac i njegovo vlasništvo' da bi se vidjelo koliko je njegovo gledište slično Nietzscheovom. Navest ću neke odlomke iz ove knjige koji su posebno karakteristični za Stirnerov način razmišljanja.

"Pretkršćanska i kršćanska vremena teže suprotnim ciljevima; prvo želi idealizirati stvarno, drugo ostvariti idealno; prvo traži 'Duha Svetoga', drugo 'preobraženo tijelo'. Stoga prvo završava neosjetljivošću za stvarnost, 'prezirom prema svijetu'; ovo će završiti odustajanjem od ideala, 'prezirom prema duhu'.

Kao što procesija posvećenja ili čišćenja prolazi kroz stari svijet (pranja i tako dalje), tako ona utjelovljenja, prolazi kroz kršćanski svijet: Bog se baca u ovaj svijet, postaje tijelom i želi ga otkupiti, to jest ispuniti ga sobom; no, budući da je riječ o 'ideji' ili 'duhu', konačno se uvodi (npr. Hegel) 'ideja' u sve, u svijet, i dokazuje 'da je ideja, taj razum, u svemu'. Ono što su poganski stoici definirali kao 'mudri čovjek' u današnjoj kulturi odgovara 'čovjeku', pri čemu je prvi kao i drugi, biće bez mesa. Nestvarni 'mudrac', ovaj netjelesni 'svetac', stoik, postao je stvarna osoba, tjelesni 'svetac', u utjelovljenom Bogu; nestvarno 'ljudsko', bestjelesno 'Ja', postat će stvarno u tjelesnom 'Ja', u meni.

Činjenica da je pojedinac svjetska povijest sam po sebi, i da ima vlasništvo nad ostatkom svjetske povijesti, nadilazi kršćanstvo. Za kršćanina je svjetska povijest viša, jer je povijest Krista ili 'čovjeka'; za egoista samo njegova povijest ima vrijednost jer on samo sebe želi razvijati, a ne ideju čovječnosti, ne naum Božji, ne namjere providnosti, ne slobodu i slično. Ne vidi sebe kao oruđe ideje ili posudu Božju, ne prepoznaje nikakav poziv, ne vjeruje da je tu za daljnji razvoj čovječanstva i da mora tome pridonijeti svoj obol, već živi svoj život punim plućima, ne obazirući se na to koliko dobro ili loše čovječanstvo prolazi u tom procesu. Da nije nerazumijevanja da treba hvaliti prirodno stanje, mogli bi se prisjetiti Lenauovih 'Tri Cigana'. - Što sam ja ovdje na svijetu, da realiziram ideje? Učiniti svoj dio da ostvarim ideju 'države' kroz svoje državljanstvo, ili dovesti u postojanje ideju obitelji kroz brak, kao muž i otac? Zašto bih mario za takvu stvar kao zanimanje! Isto tako malo marim za zanimanje kao što cvijet raste i miriše prema svom zanimanju.

Ideal 'čovjeka' se ostvaruje kada se kršćanski pogled pretvori u rečenicu: 'Ja, ovo jedinstveno biće, jesam čovjek'. Konceptualno pitanje: 'što je čovjek?' pretvoreno je u ono osobno: 'tko je čovjek?'. S 'što' se tražio koncept da bi se ostvario; kod 'tko' to više uopće nije pitanje, nego je odgovor odmah prisutan u osobi koja pita: pitanje odgovara samo od sebe.

Za Boga je rečeno: "Imena te ne imenuju." Za mene vrijedi: nijedan pojam Mene ne izražava, ništa što je navedeno kao Moja bit, Mene ne iscrpljuje; to su samo imena. Isto tako, za Boga se kaže da je savršen i da nema poriv težiti savršenstvu. Ovo se također odnosi samo na Mene.

Vlasnik sam svoje moći, a to jesam kad znam da sam jedinstven. U jedinstvenosti se i vlasnik vraća u svoje kreativno ništavilo iz kojeg je rođen. Svako više biće iznad Mene, bilo Bog ili čovjek, slabi osjećaj moje jedinstvenosti i samo blijedi pred Suncem ove svijesti: ako svoj uzrok stavim na sebe, jedinog, onda to stoji na prolaznom, smrtnom tvorcu, koji sam sebe troši, i mogu reći:

'Svoj slučaj nisam stavio ni na što'."

Taj vlasnik, koji se oslanja na sebe i stvara samo iz sebe, Nietzscheov je nadčovjek.

31.

Ove misli Stirnera bile bi prikladna posuda u koju bi Nietzsche mogao pretočiti svoj bogati emocionalni život. Umjesto toga, u konceptualnom svijetu Schopenhauera tražio je ljestve po kojima bi se mogao popeti do svog svijeta misli.

Prema Schopenhaueru, cjelokupno naše znanje o svijetu dolazi iz dva korijena. Iz života naših predodžbi i iz percepcije volje, koja se u nama pojavljuje kao agent. 'Stvar po sebi' nalazi se izvan svijeta naših predodžbi. Jer predodžba je samo učinak koji 'stvar po sebi' ima na moj spoznajni organ. Znam samo dojmove koje stvari ostavljaju na mene, a ne same stvari, i ti dojmovi su jednostavno moje predodžbe. Ne poznajem ni Sunce ni Zemlju, nego samo oko koje vidi Sunce i ruku koja pipa Zemlju. Čovjek samo zna: "da svijet koji ga okružuje postoji samo kao predodžba, to jest samo u odnosu na nešto drugo, predočeno, što on sam jest. (Schopenhauer, 'Svijet kao volja i predodžba') Ali čovjek samo ne predočava svijet, on u njemu i djeluje; on postaje svjestan svoje volje, i doživljava da se ono što u sebi osjeća kao volju, može opažati izvana kao kretanje njegova tijela, to jest, čovjek vlastito djelovanje percipira na dva načina, iznutra kao predodžbu, izvana kao volju. Schopenhauer zaključuje da se sama volja pojavljuje kao predodžba u opaženoj tjelesnoj radnji. I zatim nastavlja s

tvrdnjom da se na volji, ne zasniva samo predodžba o vlastitom tijelu i njegovim pokretima, već da je to slučaj i sa svim drugim predodžbama. Prema Schopenhauerovom gledištu, cijeli je svijet u biti volja, i našem se intelektu pojavljuje kao ideja. Ta je volja, tvrdi dalje Schopenhauer, i jedinstvena u svim stvarima. Samo naš intelekt uzrokuje da percipiramo raznolikost stvari.

Prema tom gledištu, čovjek je svojom voljom povezan s jedinstvenom suštinom svijeta. Dokle god čovjek djeluje, unutar njega djeluje jedinstvena iskonska volja. Kao individua, posebna ličnost, čovjek postoji samo u svojoj predodžbi; u biti je istovjetan s jedinstvenom osnovom svijeta.

Ako pretpostavimo da je ideja o nadčovjeku već bila prisutna u Nietzscheovu umu, nesvjesno i instinktivno, kada se upoznao s filozofijom Schopenhauera, onda je ova teorija volje na njega mogla djelovati samo simpatično. U ljudskoj je volji dan element koji je čovjeku omogućio izravno sudjelovanje u stvaranju sadržaja svijeta. Kao biće volje, čovjek nije samo promatrač koji stoji izvan sadržaja svijeta, koji stvara slike stvarnosti, već je i sam stvaratelj. U njemu vlada božanska moć, iznad koje nema druge.

32.

Iz tih pogleda Nietzsche je razvio svoje dvije ideje, apolonski i dionizijski pogled na svijet. Primijenio ih je na grčki umjetnički život, za koji je vidio da ima dva korijena: umijeće predočavanja i umijeće volje. Kada onaj s predodžbama idealizira svoj svijet predodžbi i svoje idealizirane predodžbe utjelovljuje u umjetnička djela, nastaje apolonska umjetnost. Utiskujući ljepotu na pojedine predmete predodžbi, on im daje izgled vječnog. Ali on ostaje u svijetu predodžbi. Dionizijski umjetnik ne samo da želi izraziti ljepotu u svojim umjetničkim djelima, već i sam oponaša stvaralački tad svjetske volje. On nastoji odraziti duh svijeta u vlastitim pokretima. On sebe čini vidljivim utjelovljenjem volje. On sam postaje umjetničko djelo. "Pjevanjem i plesom čovjek se izražava kao član više zajednice: zaboravio je hodati i govoriti, i na putu je da pleše u zraku. Njegove geste govore o očaranosti." ('Rođenje tragedije'. § 1.) U tom stanju čovjek zaboravlja sebe, ne osjeća se više kao pojedinac, dopušta da u njemu prevlada opća volja svijeta. Na taj način Nietzsche tumači svetkovine koje su organizirale sluge Dioniza u čast boga Dioniza. Nietzsche slugu Dioniza vidi kao arhetip dionizijskog umjetnika. Sada on zamišlja da je najstarija dramska umjetnost Grka, nastala kroz više sjedinjenje dionizijskog i apolonskog. Na taj način objašnjava nastanak prve grčke tragedije. Pretpostavlja da je tragedija nastala iz tragičnog zbora. Dionizijski čovjek postaje gledatelj, gledatelj slike koja predstavlja njega samog. Zbor je samorefleksija dionizijskog uzbuđenog čovjeka, odnosno dionizijski čovjek svoje dionizijsko

uzbuđenje vidi odraženo u apolonskom umjetničkom djelu. Predstava dionizijskog u apolonskoj slici je primitivna tragedija. Preduvjet za takvu tragediju je da njezin tvorac ima živu svijest o povezanosti čovjeka i elementarnih sila svijeta. Takva se svijest izražava kao mit. Mitsko mora biti tema najstarije tragedije. Dođe li u razvitku naroda trenutak kada kvarni razum uništi živi osjećaj za mit, smrt tragičnog neizbježna je posljedica.

33.

U razvoju grčke kulture, prema Nietzscheu, ta je točka u vremenu došla sa Sokratom. Sokrat je bio neprijatelj svakog instinktivnog života koji je bio u sprezi sa silama prirode. Prihvaćao je samo ono što intelekt može dokazati mišljenjem, ono što se može naučiti. To je objavilo rat mitu. A Euripid, kojega je Nietzsche opisao kao Sokratova učenika, uništio je tragediju, jer njegovo djelo više nije proizlazilo, poput Eshilova, iz dionizijskih nagona, nego iz kritičkog uma. Umjesto oponašanja volje duha svijeta, Euripid pronalazi inteligentnu povezanost pojedinih događaja unutar tragičnog zapleta. Ne pitam o povijesnoj opravdanosti ovih Nietzscheovih ideja. Zbog toga ga je oštro napao jedan klasični filolog. Nietzscheov opis grčke kulture može se usporediti s opisom koji osoba daje krajoliku promatranom s vrha planine; filološki prikaz s opisom lualice koji posjećuje svako pojedino mjesto. S planine su mnoge stvari pomaknute prema zakonu optike.

34.

Ono što ovdje dolazi u obzir je pitanje: koji je zadatak sebi postavio Nietzsche u svom 'Rođenju tragedije'? Nietzsche je mišljenja da su stari Grci vrlo dobro poznavali patnje egzistencije. "Postoji stara legenda da je kralj Mida dugo u šumi lovio mudrog Silena, Dionizovog pratioca, ali ga nije uhvatio. Kad konačno padne u njegove ruke, kralj pita što je za čovjeka najbolje i najizvrsnije. Demon ostaje tih, ukočen i nepomičan, sve dok, prisiljen od kralja, konačno ne prasne u ove riječi uz kreštav smijeh: 'Jadna raso efemera, djeco slučaja i truda, zašto me tjerate da vam govorim ono što vam je najisplativije ne čuti? Najbolje vam je potpuno nedostižno: ne roditi se, ne biti, ne biti ništa. Ali druga najbolja stvar za tebe je da uskoro umreš.'" ('Rođenje tragedije', § 3.) U ovoj legendi Nietzsche nalazi izraženo osnovno osjećanje Grka. Grke smatra površnim prikazivati kao stalno vedar, djetinjasto razigran narod. Iz tog temeljnog tragičnog osjećaja, Grci su morali imati poriv za stvaranjem nečega što bi egzistenciju učinilo podnošljivijom. Tražili su opravdanje egzistencije - i našli ga u svom svijetu bogova i u umjetnosti. Tek je kroz protusliku olimpskih bogova i kroz

umjetnost, surova stvarnost Grcima postala podnošljiva. Za Nietzschea, temeljno pitanje u 'Rođenju tragedije' je: u kojoj je mjeri grčka umjetnost promicala i održavala život? Već u ovom prvom djelu, do izražaja dolazi Nietzscheov temeljni instinkt s obzirom na umjetnost kao silu koja potiče život.

35.

Još jedan Nietzscheov temeljni instinkt, već se može uočiti u ovom djelu. To je odbojnost prema čisto logičnim umovima, čija je osobnost potpuno pod kontrolom razuma. Iz ove averzije proizlazi Nietzscheovo mišljenje da je sokratovski duh uništitelj grčke kulture. Za Nietzschea je logika samo oblik u kojem se izražava osobnost. Ako ovaj oblik nije popraćen drugim oblicima izražavanja, osobnost se pojavljuje kao bogalj, kao organizam u kojem su potrebni organi osakaćeni. Budući da je Nietzsche samo u Kantovim spisima mogao otkriti promišljeni um, Kanta naziva 'deformiranim konceptualnim bogaljem'. Nietzsche logiku prihvaća samo kada je ona izraz dubljih temeljnih instinkata osobnosti. To mora biti odljev nad-logičkog u osobnosti. Nietzsche se uvijek držao svog odbacivanja sokratskog duha. Čitamo u 'Sumraku idola': "Sa Sokratom se grčki ukus mijenja u korist dijalektike: što se zapravo događa? Iznad svega, plemeniti ukus je poražen; rulja dolazi s dijalektikom. Prije Sokrata, maniri dijalektike bili su odbačeni u dobrom društvu: smatrani su lošim manirima, razotkrivali su se." ('Problem Sokrat', § 5.) Gdje jaki osnovni instinkti ne govore u prilog stvari, tada dolazi dokazujući razum i pokušava je podržati kroz umijeće zagovaranja.

36.

Nietzsche je vjerovao da je u Richardu Wagneru prepoznao obnovitelja dionizijskog duha. Upravo iz tog uvjerenja napisao je četvrtu od svojih 'Neblagovremenih meditacija': 'Richard Wagner u Bayreuthu', napisano 1876. U to se vrijeme još uvijek držao interpretacije dionizijskog duha, koju je oblikovao u skladu s filozofijom Schopenhauera. I dalje je vjerovao da je stvarnost samo ljudska predodžba, i da izvan ovog svijeta predodžbi, suština stvari leži u obliku iskonske volje. A stvaralački dionizijski duh za njega još nije bio čovjek koji je stvarao iz sebe, nego čovjek koji je sebe zaboravio i bio zaokupljen iskonskom voljom. Za njega su Wagnerove glazbene drame bile slike vladajuće iskonske volje, koje je stvorio dionizijski duh odan toj iskonskoj volji.

I kao što je Schopenhauer glazbu vidio kao izravan odraz volje, Nietzsche je također vjerovao da je glazba najbolje sredstvo izražavanja dionizijskog

kreativnog duha. Jezik civiliziranih naroda činio mu se bolesnim. To više ne može biti jednostavno izraz osjećaja, jer su se riječi postupno sve više morale koristiti da bi postale izraz sve većeg intelektualnog razvoja ljudi. Kao rezultat toga, značenje riječi postalo je apstraktno i siromašno. One više ne mogu izraziti ono što dionizijski duh osjeća kada stvara iz iskonske volje. Stoga se više riječju ne može izraziti svjetska drama. Treba se pozvati na druga sredstva izražavanja, posebice glazbu, ali i druge umjetnosti. Dionizijski duh postaje ditirampski dramaturg, "ovaj koncept uzet tako cjelovito da istovremeno obuhvaća glumca, pjesnika i glazbenika". "Kako god se može predočiti razvoj izvornog dramatičara, u svojoj zrelosti i savršenstvu, on je lik bez ikakvih inhibicija ili zazora: istinski slobodni umjetnik koji ne može činiti ništa drugo osim misliti u svim umjetnostima u isto vrijeme, posrednik i pomiratelj između naizgled odvojenih sfera, obnovitelj jedinstva i ukupnosti umjetničke sposobnosti, koja se ne može naslutiti niti zaključiti, već se samo djelovanjem može pokazati." ('Richard Wagner u Bayreuthu', § 7.) Nietzsche je štovao Richarda Wagnera kao dionizijskog duha. I samo u smislu koji Nietzsche daje u gore spomenutom spisu, Wagner se može nazvati dionizijskim duhom. Njegovi instinkti su usmjereni prema zagrobnom životu; želi pustiti glas onostranog da odjekuje kroz njegovu glazbu. Već sam istaknuo da se Nietzsche kasnije pronašao, i mogao prepoznati svoje instinkte usmjerene prema ovom svijetu u njihovoj osebnosti. Prvotno je krivo razumio Wagnerovu umjetnost jer je krivo razumio samog sebe, jer je dopustio da njegove instinkte tiranizira Schopenhauerova filozofija. Kasnije mu se to podređivanje njegovih instinkata stranoj duhovnoj moći činilo kao bolest. Otkrio je da nije slušao svoje instinkte i da je dopustio da ga zavede mišljenje koje nije bilo prikladno, dopustio je da umjetnost utječe na te instinkte, što je moglo biti samo na njihovu štetu, zbog čega su se sigurno razboljeli.

37.

Utjecaj koji je na njega imala Schopenhauerova filozofija, koja je proturječila njegovim osnovnim instinktima, sam Nietzsche opisuje u svojoj trećoj 'Nepravovremenoj meditaciji', 'Schopenhauer kao pedagog' (1874.), u vrijeme kada je još vjerovao u tu filozofiju. Nietzsche je tražio odgajatelja. Pravi odgajatelj može biti samo onaj koji na odgajanika utječe tako da se iz njegove osobnosti razvija najdublja bit. Svaka je osoba pod utjecajem svog vremena i njegovih kulturnih resursa. Ona upija sav obrazovni materijal koji nudi vrijeme. Ali pitanje je, kako se može naći usred ovog upada izvana; kako iz sebe ispresti ono što on i samo on, i nitko drugi ne može biti. "Osoba koja ne želi pripadati gomili samo se treba prestati osjećati ugodno sama sa sobom; treba slijediti svoju savjest, koja ga poziva: 'Budi svoj!' To nisi ti što sada činiš, namjeravaš, želiš", to je ono što osoba kaže

sama sebi kada jednog dana otkrije da je uvijek bila zadovoljna upijanjem obrazovnog materijala izvana. ('Schopenhauer kao pedagog', § 1.) Nietzsche je pronašao sebe, iako u početku ne u svom najautentičnijem obliku, kroz proučavanje filozofije Schopenhauera. Nietzsche se nesvjesno trudio izražavati jednostavno i iskreno u skladu sa svojim osnovnim instinktima. Oko sebe zatekao je samo ljude koji su se izražavali tadašnjim odgojnim formulama, koji su iza tih formula skrivali vlastitu bit. Međutim, Nietzsche je u Schopenhaueru pronašao osobu koja je imala hrabrosti svoje osobne osjećaje prema svijetu učiniti sadržajem svoje filozofije: 'Govornikov snažan osjećaj blagostanja' preplavio je Nietzschea kada je prvi put pročitao Schopenhauerove rečenice. "Osjećamo da je zrak ovdje uvijek isti i da okrepljuje; ovdje ima neke neponovljive nepretencioznosti i prirodnosti, kakvu imaju ljudi koji su sami u sebi kod kuće, i gospodari su jedne bogate kuće: za razliku od pisaca koji se čude kada su bili duhoviti, i čija izvedba time poprima nešto nemirno i neprirodno." "Schopenhauer razgovara sam sa sobom: ili ako stvarno želite zamisliti slušatelja, zamislite sina kojeg otac podučava. To je iskren, grub, dobrodušan izraz, pred slušateljem koji sluša s ljubavlju". (Schopenhauer', § 2.) Nietzschea je Schopenhaueru privukla činjenica, da je čuo čovjeka kako govori u skladu sa svojim najdubljim instinktima.

Nietzsche je u Schopenhaueru vidio snažnu osobnost koju filozofija nije transformirala u pukog intelektualca, već koji je logiku učinio samo izrazom nad-logičkog, instinktivnog u sebi. "Čežnja za jakim prirodom, za zdravim i jednostavnim čovječanstvom, bila je za njega čežnja za samim sobom, i čim je svladao vrijeme - morao je začuđenim očima vidjeti genija u sebi." ('Schopenhauer', § 3.) Već tada je Nietzscheov um težio ideji nadčovjeka koji sam sebe traži kao smisao svoje egzistencije, a takvog je tragača pronašao u Schopenhaueru. U takvim ljudima on vidi postignutu svrhu, i zapravo jedinu svrhu postojanja svijeta; čini mu se da je priroda postigla cilj kad je proizvela takvog čovjeka. "Priroda, koja nikad ne skače, čini ovdje svoj jedini skok, i to skok radosti, jer po prvi put osjeća da je postigla svoj cilj, naime, gdje ona razumije, da se mora odlučiti, imati ciljeve." ('Schopenhauer', § 5.) U ovoj rečenici leži klica poimanja nadčovjeka. Kad je Nietzsche napisao ovu rečenicu, želio je točno isto što je kasnije želio sa svojim Zaratustom; ali mu je još nedostajalo snage da tu želju izrazi svojim jezikom. Kada se pisao svoju knjigu o Schopenhaueru, već je u stvaranju nadčovjeka vidio osnovnu ideju kulture.

38.

Nietzsche kao cilj cjelokupnog ljudskog razvoja vidi razvoj osobnih instinkata pojedinca. Što god djeluje protiv ovog razvoja, njemu se čini kao pravi grijeh protiv čovječanstva. Ali postoji nešto u čovjeku što se sasvim

Rudolf Steiner - Friedrich Nietzsche, borac protiv svog vremena

prirodno opire njegovom slobodnom razvoju. Čovjek nije određen samo impulsima koji su u njemu aktivni u svakom pojedinom trenutku, već i svime što se nakupilo u njegovom sjećanju. Čovjek se sjeća vlastitih iskustava; pokušava steći svijest o iskustvima svog naroda, plemena, pa i čitavog čovječanstva kroz proces povijesti. Čovjek je povijesno biće. Životinje žive nepovijesno; slijede impulse koji u njima djeluju u određenom trenutku. Čovjek dopušta da ga odredi njegova prošlost. Kad želi nešto učiniti, pita se: kakva sam ja ili netko drugi, imao iskustva sa sličnim pothvatom? Nagon za djelovanjem može biti potpuno uništen, sjećanjem na iskustvo. Za Nietzschea promatranje ove činjenice daje povoda za pitanje: u kojoj mjeri čovjekova sposobnost pamćenja ima blagotvoran, a u kojoj štetan učinak, na njegov život? Sjećanje, koje također nastoji obuhvatiti stvari koje čovjek nije osobno iskusio, živi u čovjeku kao povijesni smisao, kao proučavanje prošlosti. Nietzsche pita: u kojoj mjeri povijesni smisao promiče život? On pokušava dati odgovor na to pitanje u svojoj drugoj 'nepravovremenoj meditaciji': 'O upotrebi i nedostatku povijesti za život' (1874.). Povod za ovo djelo bila je Nietzscheova percepcija da je povijesni smisao postao istaknuta karakterna crta među njegovim suvremenicima, osobito među znanstvenicima među njima. Nietzsche je posvuda hvalio kopanje u prošlost. Samo kroz poznavanje prošlosti čovjek bi trebao moći razlikovati što mu je moguće, a što nemoguće: ovo vjerovanje prodrlo mu je u uši. Samo oni koji znaju kako se jedan narod razvijao mogu prosuditi što je korisno za njegovu budućnost: Nietzsche je čuo ovaj poklič. Čak ni filozofi više nisu željeli izmišljati nove ideje, već su radije proučavali misli svojih predaka. Ovaj povijesni smisao ima paralizirajući učinak na sadašnju kreativnost. Ako sa svakim impulsom koji se u njemu pojavi, prvo pokuša utvrditi do čega je sličan impuls u prošlosti doveo, njegove snage će oslabiti prije nego što počnu djelovati. "Zamislite najekstremniji primjer, osobu koja nema moć zaborava, koja je osuđena da posvuda vidi postajanje: takav više ne vjeruje u vlastito postojanje, ne vjeruje više u sebe, vidi kako se sve rastapa u pokretne točke i gubi se u tom svijetu postajanja.... Zaborav je dio svakog djelovanja: kao što život svih organskih stvari uključuje, ne samo svijetlo, nego i tamu. Čovjek koji želi osjećati samo povijesno, bio bi poput nekoga tko je bio prisiljen suzdržati se od spavanja, ili poput životinje koja bi morala preživjeti, samo preživajući i neprestano preživajući." ('Povijest', § I.) Nietzsche smatra da čovjek može tolerirati samo onoliko povijesti koliko odgovara opsegu njegovih stvaralačkih moći. Snažna osobnost ostvaruje svoje namjere unatoč sjećanju na iskustva iz prošlosti; štoviše, može doživjeti jačanje svoje moći, kroz sjećanje na ta iskustva. Ali povijesni smisao gasi moći slabog čovjeka. Da bi se odredio stupanj, a preko njega i granica, "na kojoj prošlost mora biti zaboravljena da ne postane grobar sadašnjosti, moralo bi se točno znati kolika je plastična snaga osobe, naroda, kulture; mislim na tu moć

izrastanja iz sebe na jedinstven način, transformacije i inkorporiranja prošlosti i stranog." ('Povijest', § I.)

Nietzsche smatra da povijest treba njegovati samo u onoj mjeri u kojoj je to potrebno za zdravlje pojedinca, naroda ili kulture. Ono što mu je bitno je: "Bolje nauči, kako povijest proučavati u svrhu življenja!" ('Povijest', § I.) Čovjeku daje pravo da na takav način oblikuje povijest, da u najvećoj mogućoj mjeri promiče poticaje specifične sadašnjosti. S tog gledišta, on je protivnik onog pogleda na povijest koji traži spas samo u "povijesnoj objektivnosti", koji samo želi vidjeti i ispričati kako su se stvari "stvarno" dogodile u prošlosti, koji samo traži znanje "čisto, bez posljedica, ili jasnije, istinu iz koje ništa ne proizlazi". ('Povijest', § 6.) Takvo gledište može proizaći samo iz slabe osobnosti, čiji se osjećaji ne uzdižu i spuštaju poput plime i oseke, dok gledaju tijekom događaja koji prolazi ispred njih. Takva je osobnost "postala rezonantna pasiva, koja svojim odzvanjanjem utječe na druge takve pasive: sve dok konačno cijeli zrak jednog doba, ne bude ispunjen takvim uskovitlanim, delikatnim i međusobno srodnim odjecima." ('Povijest', § 6.) Ali Nietzsche ne vjeruje da tako slaba osobnost doista može osjetiti sile koje su djelovale u ljudima u prošlosti: "Ali čini mi se da se čuje samo prizvuk svakog izvornog povijesnog glavnog tona: gruba i snažna priroda originala više se ne može naslutiti iz sferičnog, tankog i oštrog zvuka žica. Izvorni zvuk obično evocira radnje, potrebe i strahove; ovaj nas uljuljkuje u lažni osjećaj sigurnosti i pretvara u meka srca u potrazi za užicima; to je kao da je herojska simfonija aranžirana za dvije flaute i namijenjena sanjarskim pušačima opijuma." ('Povijest', § 6.) Samo oni koji snažno žive u sadašnjosti i koji imaju jake instinkte kroz koje mogu proricati i razumjeti instinkte svojih predaka, mogu istinski razumjeti prošlost. Potonji se manje bavi onim što je stvarno slučaj, nego onim što se može zaključiti iz činjenica. "Bilo bi moguće zamisliti historiografiju koja ne sadrži ni kap zajedničke empirijske istine, a ipak bi mogla zahtijevati predikat objektivnosti do najvišeg stupnja." ('Povijest', § 6.) Majstor takve historiografije bio bi onaj koji je u svakoj povijesnoj osobi i događaju, tražio ono što se krije iza pukog činjeničnog. Međutim, da bi to učinio, mora voditi snažan vlastiti život, jer se instinkti i nagoni mogu promatrati samo izravno u vlastitoj osobnosti. "Samo iz najveće sadašnje snage, možete tumačiti prošlost: samo naprezanjem svojih najplemenitijih osobina moći ćete predočiti ono što je veliko i vrijedno znanja i očuvanja, iz prošlosti. Slično kroz slično! Inače ćeš ono što je prošlo povući sebi." "Dakle: povijest pišu iskusni i superiorni. Tko nije iskusio nešto veće i uzvišenije od svih drugih, neće moći protumačiti ništa veliko i visoko iz prošlosti." ('Povijest', § 6.)

Kao odgovor na prevladavanje povijesnog smisla u sadašnjosti, Nietzsche tvrdi da "čovjek u prvom redu mora naučiti živjeti, i povijest koristiti samo u službi naučenog života." ('Povijest', § 10.) On prije svega želi 'učenje o

zdravlju života', a povijest treba proučavati samo u onoj mjeri u kojoj je pogodna za takvo učenje o zdravlju.

Što poboljšava život kod proučavanja povijesti? To pitanje Nietzsche postavlja u svojoj 'Povijesti', i time već stoji na tlu koje opisuje u rečenici citiranoj na stranici 24, 'S onu stranu dobra i zla'.

39.

Mentalitet koji se javlja kod buržoaskog filistra, u osobito snažnoj mjeri suprotstavlja zdravom razvoju individualca. Filistar je suprotnost osobi koja nalazi zadovoljstvo u slobodnom izražavanju svojih sposobnosti. Filistar to izražavanje želi prihvatiti samo u mjeri u kojoj to odgovara određenoj prosječnoj razini ljudskog talenta. Sve dok filistar ostaje unutar svojih granica, ništa mu nije u redu. Ako želite ostati prosječna osoba, sami se s tim morate pomiriti. Nietzsche je među svojim suvremenicima nalazio one, koji su svoj filistarski mentalitet htjeli učiniti normom za sve ljude, koji su u svom filistarstvu vidjeli jedinu pravu ljudskost. Među njih ubraja i David Friedrich Straussa, estetičara Friedrich Theodor Vischera i druge. Vischer je, vjeruje, otvoreno objavio svoju filistarsku vjeru u govoru koji je održao u spomen na Hölderlina. On to vidi u riječima:

"On (Hölderlin) je bio jedna od nenaoružanih duša, on je bio grčki Werther, beznadno zaljubljen čovjek; bio je to život pun nježnosti i čežnje, ali bilo je i snage i sadržaja u njegovoj volji, a veličine, punine i života u njegovom stilu, koji tu i tamo podsjeća čak i na Eshila. Samo je njegov duh imao premalo tvrdog; nedostajao mu je humor kao oružje; nije mogao podnijeti činjenicu da biti filistar ne čini nekoga barbarinom. ('David Strauss', § z.) Filistar ne želi istaknutim ljudima uskratiti pravo na postojanje; ali vjeruje da će oni u stvarnosti nestati, ako se ne budu znali pomiriti s institucijama koje je prosječan čovjek stvorio da zadovolji svoje potrebe. Ove institucije su jedine stvari koje su stvarne, koje su razumne, i čak im se i veliki čovjek mora pokoriti. Iz tog filistarskog mentaliteta David Strauss je napisao svoju knjigu 'Stara i nova vjera'. Prva od Nietzscheovih 'Neppravovremenih meditacija' usmjerena je protiv ove knjige, odnosno protiv osjećaja izraženog u njoj:

"David Strauss, ispovjednik i pisac" (1873). Dojam novih znanstvenih otkrića na filistra je takav da kaže: "Kršćanska perspektiva besmrtnog, nebeskog života, zajedno s drugim utjehama [kršćanske religije], nepovratno je pala". ('David Strauss', § 4.) On želi svoj život na Zemlji učiniti udobnim prema zamislima prirodne znanosti, to jest udobnim kako bi to filistar zamišljao. Sada filistar pokazuje kako se može biti sretan i zadovoljan, unatoč spoznaji da ni jedan viši duh ne vlada nad zvijezdama,

već da krute, bezosjećajne sile prirode, vladaju svim svjetskim događajima. "Tijekom posljednjih nekoliko godina živo smo sudjelovali u velikom nacionalnom ratu i uspostavi njemačke države, i smatramo da smo visoko uzdignuti ovim neočekivanim i slavnim preokretom u sudbini naše nacije koja je toliko iskušavana. Pomažemo u razumijevanju ovih stvari pomoću povijesnih studija, koje su sada olakšane čak i onima koji nisu znanstvenici, pomoću niza atraktivnih i popularnih povijesti; čineći to, nastojimo proširiti svoje znanje o prirodi, za što ne nedostaje opće razumljivih izvora; i konačno, u spisima naših velikih pjesnika, u izvedbama djela naših velikih glazbenika, nalazimo poticaj za duh i za um, za fantaziju i humor, koji ništa ne ostavlja željenim. Tako mi živimo, tako veselo hodamo." (Strauß, 'Stara i nova vjera', § 88.)

Iz ovih riječi progovara evanđelje najtrivijalnijih životnih zadovoljstava. Filistar naziva nezdravim sve što nadilazi trivijalno. Strauss za Beethovenovu 'Devetu simfoniju' kaže da je popularna samo kod onih za koje se "barok smatra genijalnim, bezoblično kao i uzvišeno". ('Stara i nova vjera', § 109); o Schopenhaueru, mesija filistarstva zna proklamirati da se u tako "nezdravu i neproduktivnu" filozofiju kao što je Schopenhauerova ne može vjerovati, najviše trošiti riječi na šale. ('David Strauss', § 6.) Filistar naziva zdravim samo ono što odgovara prosječnom.

Strauss kao temeljnu moralnu zapovijed iznosi sljedeću rečenicu: "Svako moralno djelovanje je samoodređenje pojedinca prema ideji vrste". ('Stara i nova vjera', § 74.) Nietzsche odgovara: "Prevedeno u jasne i jednostavne pojmove, to jednostavno znači: živi kao čovjek, ne kao majmun ili tuljan! Taj je imperativ nažalost potpuno beskoristan i nemoćan, jer su pod pojmom čovjeka ujarmljeni najrazličitiji ljudi, primjerice Patagonac i učitelj Strauss, i jer se nitko neće usuditi s jednakim pravom reći: živi kao Patagonac! i: živi kao učitelj Strauss!" ('David Strauss', § 7.)

To je ideal, i to je ideal najjadnije vrste, koji Strauss želi predstaviti ljudima. I Nietzsche protestira protiv toga; buni se jer ga snažni instinkt zove: ne živi kao učitelj Strauss, nego živi kako ti dolikuje!

40.

Tek u svom djelu 'Ljudski, odviše ljudski' (1878) Nietzsche se čini oslobođenim utjecaja Schopenhauerova načina razmišljanja. Odustao je od traženja natprirodnih uzroka prirodnih događaja; on teži prirodnim objašnjenjima. On sada sav ljudski život vidi kao neku vrstu prirodne pojave; on čovjeka vidi kao najviši proizvod prirode. Čovjek živi "na koncu među ljudima i sam sa sobom kao u prirodi, bez hvale, prijekora, uzbuđenja, uživajući u mnogim stvarima kao u spektaklu, kojih su se do

sada morali samo bojati. Čovjek bi se riješio naglaska i stimulacije misli, da čovjek i sam nije samo priroda ili više od prirode, više ne osjeća.... naprotiv, osoba s koje su obični okovi života otpali do te mjere da nastavlja živjeti samo kako bi naučila sve više i više, mora biti sposobna odreći se mnogo toga, zapravo gotovo svega, što ima vrijednost kod drugih ljudi, bez zavisti i ljutnje; za nju najpoželjnije stanje mora biti ono slobodno, neustrašivo lebdenje iznad ljudi, običaja, zakona i konvencionalnih procjena stvari." ('Ljudski' 1. § 34.) Nietzsche je već odustao od svake vjere u ideale; ljudske postupke vidi samo kao posljedice prirodnih uzroka, i nalazi zadovoljstvo u prepoznavanju tih uzroka. On nalazi da se o stvarima dobiva pogrešna predodžba, ako se vidi samo ono što je obasjano svijetlom idealističkog znanja. Tada propuštate ono što leži u sjeni. Nietzsche sada želi upoznati ne samo sunčanu stranu stvari, već i tamnu stranu. Iz tog nastojanja nastalo je djelo: 'Lutalica i njegova sjena' (1879). U ovoj knjizi on sa svih strana želi obuhvatiti pojave života. Postao je 'filozof stvarnosti' u najboljem smislu te riječi.

U 'Zori' (1881) on moralni proces u ljudskom razvoju opisuje kao prirodni proces. Već u ovom spisu on pokazuje da ne postoji nadnaravni svjetski poredak, nema vječnih zakona dobra i zla, te da je sva moralnost proizašla iz prirodnih nagona i instinkta koji prevladavaju u ljudskim bićima. Sada je otvoren put za Nietzscheovo izvorno putovanje. Ako nikakva moć izvan čovjeka ne može čovjeku nametnuti obvezujuću obvezu, onda on ima pravo slobodno slijediti vlastitu kreativnost. Taj je uvid lajtmotiv 'Vesele znanosti' (1882). Nema više nikakvih okova na toj 'slobodnoj' spoznaji Nietzschea. Osjeća se pozvanim stvarati nove vrijednosti nakon što je prepoznao porijeklo starih i utvrdio da su one samo ljudske, a ne božanske vrijednosti. Sada se usuđuje odbaciti ono što je u suprotnosti s njegovim instinktima i zamijeniti to nečim što je u skladu s njegovim nagonima: "Mi novi, bezimni, loše shvaćeni ljudi, mi nedonoščad još nedokazane budućnosti - trebamo novo sredstvo za novu svrhu, naime novo zdravlje, jače, pametnije, čvršće, hrabrije, smiješnije zdravlje, nego što je sve zdravlje bilo do sada. Svatko tko u duši žudi da u punoj mjeri iskusi dosadašnje vrijednosti i želje i oplovi sve obale ovog idealnog 'Mediterrana', svatko tko želi iz dogodovština vlastitih iskustava saznati kako je to biti osvajač i otkrivač ideala.... treba jedno, prije svega, dobro zdravlje..... I sada, nakon što smo tako dugo putovali, mi Argonauti ideala, hrabriji možda i više nego što je pametno.... čini nam se kao da je pred nama još neotkrivena zemlja za nagradu.... Kako bismo nakon takvih izgleda i s takvom gladi savjesti i znanja, ipak mogli biti zadovoljni današnjim čovjekom?" ('Vesela znanost', § 382.)

Iz raspoloženja okarakteriziranog u prethodnim rečenicama, Nietzsche je razvio sliku svog nadčovjeka. To je antiteza suvremenom čovjeku; prije svega je antiteza onog kršćanskog. U kršćanstvu je protivljenje njegovanju snažnog života postalo religija. ('Antikrist', § 5.) Utemeljitelj ove vjere je učio: da je ono što je vrijedno u očima ljudi prezreno u očima Boga. U 'Kraljevstvu Božjem' kršćanin želi naći ostvareno sve ono što mu se čini da nedostaje na Zemlji. Kršćanstvo je vjera koja čovjeka nastoji lišiti svake brige za zemaljski život: to je vjera slabih, koji vole da im se to predstavlja kao zapovijed: "Ne opirite se zlu i podnosite sve nedaće", jer oni nisu dovoljno jaki da se odupru. Kršćanin nema smisla za plemenitu osobnost koja svoju snagu želi crpiti iz vlastite stvarnosti. On smatra da pogled na kraljevstvo ljudi kvari viziju kraljevstva Božjeg. Čak i napredniji kršćani, koji više ne vjeruju da će na kraju dana uskrsnuti u svom fizičkom obliku, bilo da budu primljeni u raj ili bačeni u pakao, sanjaju o 'božanskoj providnosti', o 'nadnaravnom' poretku stvari. Oni također vjeruju da se čovjek mora uzdići iznad svojih čisto zemaljskih ciljeva, i uklopiti u idealno kraljevstvo. Vjeruju da život ima čisto duhovnu pozadinu i da mu to daje vrijednost. Kršćanstvo ne nastoji njegovati instinkte za zdravlje, ljepotu, rast, blagostanje, izdržljivost i skupljanje snage, nego mržnju prema duhu, prema ponosu, hrabrosti, plemenitosti, samopouzdanju i slobodi duha, mržnju prema užicima osjetilnog svijeta, prema radosti i vedrini stvarnosti u kojoj čovjek živi. ('Antikrist', § 21.) Kršćanstvo zapravo opisuje ono prirodno, kao vrijedno 'prijekora'. U kršćanskom Bogu, onostrano biće, to jest ništavilo, je pobožanstvenjeno; volja za ništavilom je posvećena. ('Antikrist', § 8.) Zato se Nietzsche bori protiv kršćanstva u prvoj knjizi 'Prevrednovanje svih vrijednosti'. A u drugoj i trećoj knjizi također se želio boriti protiv filozofije i morala slabih, koji samo uživaju u ulozi uzdržavanih. Budući da tip ljudskog bića kakvog Nietzsche želi vidjeti kultiviranim, ne podcjenjuje ovozemaljski život, već ga prihvaća s ljubavlju i postavlja ga previsoko da bi mogao vjerovati da ga treba živjeti samo jednom, on 'žudi za vječnošću' ('Zaratustra', 3. dio, 'Sedam pečata') i želio bi da se taj život može živjeti beskrajno često. Nietzsche dopušta svom 'Zaratustri' da bude 'učitelj vječnog ponavljanja'. "Vidi, mi znamo.... da se sve stvari vječno vraćaju, i mi sami s njima; i da mi postojimo zauvijek, i sve stvari s nama". ('Zaratustra', 3. dio, 'Oporavak')

Trenutno mi se ne čini mogućim imati određeno mišljenje, o tome koju je ideju Nietzsche povezo izrazom 'vječno ponavljanje'. Precizniji podaci bit će dostupni tek kada Nietzscheove bilješke o nedovršenim dijelovima njegove 'Volje za moć' budu dostupne u drugom dijelu cjelovitog izdanja njegovih djela.

Nietzscheova filozofija kao psihopatološki problem

I.

Sljedeće nije napisano da bi se pojačale tvrdnje protivnika Friedrich Nietzschea, već s namjerom da se da doprinos poznavanju ovog čovjeka sa stajališta koje će nedvojbeno biti uzeto u obzir pri ocjeni njegovog izvanrednog tijeka misli. Svatko tko se udubi u svjetonazor Friedricha Nietzschea, naići će na brojne probleme koji se mogu razjasniti samo sa stajališta psihopatologije. S druge strane, za psihijatriju bi moglo biti posebno važno, baviti se važnom osobom koja je imala nemjerljiv utjecaj na kulturu tog vremena. Taj utjecaj također ima bitno drugačiji karakter, od utjecaja koji su filozofi inače imali na svoje učenike. Nietzsche na svoje suvremenike ne utječe logičkom snagom svojih argumenata. Umjesto toga, širenje njegovih pogleda posljedica je istih razloga koji entuzijastima i fanaticima svih vremena, omogućuju da igraju svoje uloge u svijetu. Ono što se ovdje namjerava ponuditi nije potpuno objašnjenje duhovnog stanja Friedrich Nietzschea s psihijatrijske točke gledišta. Takvo objašnjenje danas još nije moguće jer potpuna i točna klinička slika bolesti još nije dostupna. Sve što je dosad javno objavljeno o njegovoj povijesti bolesti, ima karakter nepotpunosti i kontradiktornosti. No, ono što je danas sigurno moguće, jest Nietzscheovu filozofiju ispitati iz perspektive psihopatologije. Stvarni rad psihijatra možda će započeti upravo ovdje gdje završava rad psihologa, koji će ovdje biti predstavljen. Međutim, ovaj rad je prijeko potreban za potpuno rješenje 'problema Nietzsche'. Samo na temelju takve psihopatološke simptomatologije psihijatar će moći riješiti svoj zadatak. [Autor ovog eseja smatra da je pozvan da razmatra Nietzscheova gledišta s tog stajališta, jer je već dao sliku tih gledišta prije nekog vremena u svom djelu 'Friedrich Nietzsche, borac protiv svog vremena', koji je nastojao objektivno opravdati ovaj duh, u kojem se suzdržavao od bilo kakvog poprečnog pogleda na psihopatološko objašnjavanje. Autor se ne želi ograditi od svojih prethodno iznesenih uvjerenja, već samo problemu pristupiti iz druge perspektive.]

Karakteristika koja se provlači kroz cijelo Nietzscheovo djelo je nedostatak osjećaja za objektivnu istinu. Za njega ono čemu znanost teži kao istini, zapravo nikad nije postojalo. U razdoblju malo prije izbivanja potpunog ludila, taj se nedostatak povećao do formalne mržnje prema svemu što se naziva logičnim zaključivanjem. "Časne stvari, kao i pošteni ljudi, ne nose svoje razloge u svojim rukama. Neprirodno je pokazivati svih pet prstiju. Ono što se prvo treba dokazati, od male je vrijednosti", kaže on u 'Sumraku idola', napisanom 1888, malo prije njegove bolesti (svezak VIII sabranih djela, 5.7). Budući da mu je nedostajao ovaj osjećaj istine, nikada nije iskusio borbu kroz koju moraju proći toliki ljudi koji su svojim razvojem prisiljeni odreći se mišljenja koje su stekli. Kada je krizman u dobi od

sedamnaest godina, on je potpuni vjernik u Boga. Da, čak tri godine kasnije, kad je napustio gimnaziju u Schulpforti, napisao je: "Onome kome najviše dugujem, donosim prve plodove svoje zahvalnosti; što mu drugo mogu ponuditi nego topli osjećaj moga srca, koje življe nego ikada doživljava njegovu ljubav, njegovu ljubav koja mi je omogućila da doživim ovaj najljepši čas mog postojanja? Neka me i ubuduće čuva vjerni Bog!" (E. Förster-Nietzsche: 'Život Friedrich Nietzschea', I. strana 194.) Za kratko vrijeme vjernik u Boga postaje potpuni ateist, bez ikakve unutarnje borbe. U memoarima koje je napisao 1888. pod naslovom 'Ecce homo' govori o svojim unutarnjim borbama. "Nemam iskustva s vjerskim poteškoćama", kaže on... 'Bog', 'besmrtnost duše', 'spasenje', 'zagrobni život', sve pojmovi na koje nisam obraćao pozornost niti trošio vrijeme, čak ni kao dijete - možda nikad nisam bio dovoljno djetinjast za to? - Ne poznajem ateizam kao rezultat, još manje kao događaj: za mene on dolazi in instinkta". (M. G. Conrad: 'Ketzerblut', strana 182.) Za Nietzscheovo duhovno ustrojstvo karakteristično je to što on ovdje tvrdi da još kao dijete nije obraćao pažnju na spomenute religijske ideje. Iz životopisa koji je dala njegova sestra, znamo da su ga drugi u razredu zvali 'malim župnikom', zbog njegovih vjerskih izjava. Iz svega je jasno da je s velikom lakoćom prevladao vjerska uvjerenja svoje mladosti.

Psihološki proces kojim Nietzsche dolazi do sadržaja svojih pogleda, nije onaj kroz koji čovjek prolazi tražeći objektivnu istinu. To se vidi već po načinu na koji dolazi do temeljnih ideja svog prvog djela 'Rođenje tragedije iz duha glazbe'. Nietzsche pretpostavlja da se starogrčka umjetnost temelji na dva impulsa: apolonskom i dionizijskom. Apolonskim nagonom čovjek stvara prekrasnu sliku svijeta, djelo tihe kontemplacije. Kroz dionizijski nagon čovjek se dovodi u stanje opijenosti; on samo ne gleda na svijet; prožima se vječnim moćima svog bića i izražava ih u svojoj umjetnosti. Ep, kiparsko djelo, proizvodi su apolonske umjetnosti. Lirsko-glazbeno umjetničko djelo proizlazi iz dionizijskog poriva. Dionizijski nastrojena osoba prožima se duhom svijeta, i njegovu bit iznosi na vidjelo vlastitim izrazima. On sam postaje umjetničko djelo. "Pjevanjem i plesom čovjek se izražava kao član više zajednice: zaboravio je hodati i govoriti, i na putu je da poleti u zrak, plešući. Njegove geste govore o očaranosti. ('Rođenje tragedije', § I.) U tom dionizijskom stanju čovjek zaboravlja sebe; ne osjeća se više kao pojedinac, nego kao organ opće volje svijeta. Dionizijske izraze ljudskog duha, Nietzsche vidi u svetkovinama koje se održavaju u čast boga Dioniza. Sada zamišlja da je dramska umjetnost kod Grka nastala iz takvih igara. Dogodilo se više sjedinjenje dionizijskog s apolonskim. U najstarijoj drami stvorena je apolonska slika dionizijskog uzbuđenja.

Nietzsche je do takvih ideja došao kroz Schopenhauerovu filozofiju. On je 'svijet kao volju i predodžbu' jednostavno preveo u umjetnost. Svijet predodžbi nije stvarni svijet; to je samo subjektivna slika koju naša duša

stvara o stvarima. Prema Schopenhauerovu mišljenju, čovjek promatranjem ne dolazi do prave biti svijeta. To mu se otkriva u njegovoj volji. Umjetnost predodžbi je apolonska umjetnost, ona od volje, dionizijska. Nietzsche je morao napraviti samo mali korak dalje od Schopenhauera, da bi stigao tamo gdje jest u 'Rođenju tragedije'. Sam je Schopenhauer, glazbi dao iznimno mjesto među umjetnostima. Sve ostale umjetnosti naziva pukim slikama volje; glazbu naziva izravnim izrazom same iskonske volje.

Schopenhauer nikada nije imao takav utjecaj na Nietzschea da bi se moglo reći da je Nietzsche postao njegov sljedbenik. U svom eseju 'Schopenhauer kao pedagog', Nietzsche opisuje dojam koji je stekao iz učenja pesimističkog filozofa: "Schopenhauer razgovara sam sa sobom, ili ako stvarno želite zamisliti slušatelja, zamislite sina kojeg poučava otac. To je iskren, grub, dobrodušan izraz, pred slušateljem koji sluša s ljubavlju. Nedostaju nam takvi pisci. Govornikov snažan osjećaj dobrobiti obuzima nas na prvi zvuk njegova glasa; osjećamo se slično kao kad uđemo u visoku šumu, duboko udahnemo i odjednom nam je opet dobro. Ovdje uvijek postoji dosljedan, osnažujući zrak, tako se osjećamo; ima tu neke neponovljive otvorenosti i prirodnosti, kakve imaju ljudi koji su sami sebi domaćini i gospodari su u vrlo bogatoj kući." Taj je estetski dojam odlučujući za Nietzscheov stav prema Schopenhaueru. Uopće se nije bavio učenjem. Među bilješkama koje je napravio u isto vrijeme dok je pisao himnično djelo 'Schopenhauer kao pedagog' nalazi se sljedeće: "Daleko sam od toga da vjerujem da sam dobro razumio Schopenhauera, ali samo sam kroz Schopenhauera naučio malo bolje razumjeti sebe; zato mu dugujem najveću zahvalnost. Ali općenito mi se ne čini tako važnim, kao što se sada smatra, da treba precizno istražiti i iznijeti na vidjelo, u najstrožem smislu, što je neki filozof zapravo podučavao, a što nije: takvo znanje nije prikladno barem za ljude koji traže filozofiju za svoj život, a ne novo učenje za svoje pamćenje: i konačno, ostaje mi nevjerojatno da se takvo što može doista dokučiti." (Nietzscheova djela, svezak X, strana 285f.)

Nietzsche stoga svoje ideje o 'rođenju tragedije' gradi na temelju filozofske doktrine, za koju ostavlja otvorenim da li ju je ispravno razumio. On ne traži logično, već samo estetsko zadovoljstvo.

Daljnji dokaz njegovog nedostatka osjećaja za istinu pruža njegovo ponašanje tijekom pisanja eseja 'Richard Wagner u Bayreuthu' 1876. Tijekom tog vremena zapisao je, ne samo sve što je imao za reći u hvalu Wagneru, već i neke od ideja koje je kasnije iznio protiv Wagnera u 'Slučaj Wagner'. U tekst 'Richard Wagner u Bayreuthu' uključio je samo ono što bi moglo služiti veličanju Richarda Wagnera i njegove umjetnosti; ozbiljne, heretičke prosudbe, u početku je držao u svom stolu. Naravno, tako ne bi postupio netko tko ima osjećaj za objektivnu istinu. Nietzsche nije želio dati pravu karakterizaciju Wagnera, već je želio opjevati hvalospjev majstoru.

Vrlo je znakovito kako se Nietzsche ponio kad se 1876. godine susreo s Paulom Ree-om, osobom koja je čitav niz problema koji su, posebice oni etički, bili u Nietzscheovom interesom području, sagledavala posve u duhu strogo objektivne znanstvenosti. Ovakav način gledanja na stvari Nietzscheu se činio kao novo otkriće. On se divi ovoj čistoj potrazi za istinom, koja je oslobođena svakog romantizma. Gospođica Malwida von Meysenbug, vješta autorica 'Memoara jednog idealista', u svojoj nedavno objavljenom knjizi 'Večernji život idealista' govori o Nietzscheovom stavu prema Réeevomu stajalištu 1876. U to vrijeme pripadala je krugu ljudi u Sorrentu unutar kojeg su se Nietzsche i Réee zblížili. "Iz nekih sam razgovora vidjela koliko je njegov (Réeeov) način objašnjavanja filozofskih problema impresionirao Nietzschea". Ona dijeli ulomak iz jednog takvog razgovora: "To je - rekao je Nietzsche - pogreška svih religija da traže transcendentno jedinstvo iza pojavnosti, a to je također pogreška filozofije i Schopenhauerove ideje o jedinstvenoj volji za životom. Filozofija je isto tako ogromna greška kao i religija. Jedino što je vrijedno i valjano je znanost, koja postupno slaže kamen po kamen kako bi izgradila sigurnu strukturu." Ovo dovoljno govori. Nietzscheu, kojem je i samom nedostajalo osjećaja za objektivnu istinu, gotovo ju je idolizirao kad ju je susreo u nekom drugom. Zbog toga se, međutim, ne okreće objektivnoj znanstvenosti. Način na koji se njegova vlastita producira, ostaje isti kao i prije. Istina čak ni sada na njega ne djeluje kroz svoju logičnu prirodu, ali ostavlja estetski ugodan dojam. U svoja dva sveska 'Ljudski, odviše ljudski' (1878) on jednu za drugom pjeva himne objektivnoj znanstvenosti; ali on sam uopće ne primjenjuje metodu ovog znanstvenog pristupa. Da, on je tako napredovao na svom putu, da je 1881. godine došao do točke objave rata svakoj istini. U to vrijeme Nietzsche daje izjavu kojom se svjesno suprotstavlja stavovima koje zastupa prirodna znanost. Ova tvrdnja je njegova doktrina o 'vječnom povratku' svih stvari o kojoj se mnogo raspravlja. U Dühringovom 'Tečaju filozofije' pronašao je objašnjenje koje je trebalo dokazati da je vječno ponavljanje istih svjetskih događaja nespojivo s načelima mehanike. Upravo ga je to zaintrigiralo da pretpostavi takvo vječno, periodično ponavljanje istih svjetskih događaja. Za sve što se danas događa, kaže se da se dogodilo bezbroj puta i da se ponavlja bezbroj puta. Tijekom tog vremena također je izrazio privlačnost koju je imao za iznošenje mišljenja suprotnog općeprihvaćenim istinama. "Kakva je reakcija mnijenja? Kad neko mišljenje prestane biti zanimljivo, ljudi ga pokušavaju učiniti privlačnim postavljajući suprotno mišljenje. Međutim, obično suprotno mišljenje zavodi i stvara nove pristaše: u međuvremenu je postalo zanimljivije." (Nietzscheova djela, svezak XI, strana 65) I budući da shvaća da je njegovo suprotno mišljenje starim znanstvenim istinama netočno, on tvrdi da same te istine nisu istine, već pogreške koje su ljudi prihvatili samo zato što su se pokazale korisnima u životu. Osnovne istine mehanike i prirodnih znanosti zapravo su pogreške; to je želio postići djelom za koje je

izradio plan 1881. godine. Sve je to pokušao samo zarad ideje o 'vječnom povratku'. Treba zaniijekati logički uvjerljivu snagu istine da bi se moglo iznijeti suprotno mišljenje koje je u suprotnosti sa suštinom te istine.

Postupno je Nietzscheova borba protiv istine poprimila još veće razmjere. U svom eseju 'S onu stranu dobra i zla' iz 1885. pitao se ima li istina uopće ikakvu vrijednost. "Volja za istinom, koja će nas još uvijek zavesti na mnoge rizike, ta čuvena istinoljubivost o kojoj su svi filozofi do sada s poštovanjem govorili, kakva pitanja nam je ta volja za istinom već postavila? Kakva čudna, strašna, upitna pitanja? Ovo je već duga priča - a čini se da je tek počela.... S obzirom da želimo istinu, zašto ne i neistinu?"

Naravno, takva se pitanja mogu javiti i u posve logičnom umu. Epistemologija se mora baviti tim pitanjima. Za pravog mislioca, međutim, prirodna posljedica pojave takvih pitanja je istraživanje izvora ljudskog znanja. Za njega počinje svijet suptilnih, filozofskih problema. Ništa od toga nije slučaj s Nietzscheom. On nema nikakav odnos prema tim pitanjima koji ima ikakve veze s logikom. "Još uvijek očekujem da će doktor filozofije, u iznimnom smislu te riječi - onaj koji treba istraživati problem sveukupnog zdravlja ljudi, vremena, rase, čovječanstva - jednog dana imati hrabrosti dovesti moje sumnje do krajnosti i usuditi se reći: sve dosadašnje filozofiranje uopće nije bilo o 'istini', nego o nečem drugom, recimo o zdravlju, budućnosti, rastu, moći, životu...". Nietzsche je ovo napisao u jesen 1886. (U predgovoru drugom izdanju 'Vesele znanosti'.) Može se vidjeti da Nietzsche ima tendenciju uočiti kontrast između korisnosti u životu, zdravlju, moći i tako dalje, i istine. Prirodno je pretpostaviti da ovdje nije riječ o proturječju, nego o harmoniji. Za Nietzschea se pitanje vrijednosti istine ne pojavljuje kao epistemološka potreba, već prije kao izraz nedostatka objektivnog osjećaja istine općenito. To postaje očito u grotesknoj rečenici koja se također pojavljuje u spomenutom predgovoru: "A što se tiče naše budućnosti, teško da ćemo se opet naći na stazama onih egipatskih mladića koji hramove noću čine nesigurnima, grle kipove i žele razotkriti, otkriti i iznijeti na svjetlost sve što se iz dobrih razloga drži skriveno. Ne, taj neukus, ta volja za istinom, za 'istinom pod svaku cijenu', ovo mladenačko ludilo u ljubavi prema istini - zgadilo nam se." Iz ove averzije prema istini proizašla je Nietzscheova mržnja prema Sokratu. Težnja za objektivnošću u tom duhu, imala je za njega nešto sasvim odbojno. U njegovom 'Sumraku idola' (1888) to je izraženo na najoštrij način: "Sokrat je svojim porijeklom pripadao najnižim ljudima: Sokrat je bio rulja. Znaš, još se vidi koliko je bio ružan.... Sokrat je bio nesporazum."

Usporedite filozofski skepticizam drugih ličnosti, s borbom protiv istine koju vodi Nietzsche. Obično se taj skepticizam temelji upravo na snažnom osjećaju istine. Težnja za istinom tjera filozofa da istražuje njezinu vrijednost, njezine izvore, njezine granice. Kod Nietzschea taj nagon nije

prisutan. A način na koji on pristupa problemima znanja samo je proizvod njegovog pogrešnog osjećaj za istinu. Razumljivo je da se takav nedostatak u briljantnoj osobnosti očituje na drugačiji način, nego kod podređene. Koliko god velika udaljenost bila između Nietzschea i onog psihopatski inferiornog, koji nema osjećaja za istinu u svakodnevnom životu, kvalitativno gledano, u oba slučaja radi se o istoj psihološkoj posebnosti, koja u najmanju ruku graniči s patološkim.

II.

Nietzscheov svijet mišljenja, otkriva destruktivni poriv koji ga je naveo da u svojoj procjeni određenih pogleda i uvjerenja, ode daleko dalje od onoga što se čini psihološki razumljivim kao kritika. Značajno je da je velika većina onoga što je Nietzsche napisao, rezultat ovog destruktivnog nagona. U 'Rođenju tragedije', cijeli razvoj zapadne kulture od Sokrata i Euripida, do Schopenhauera i Richarda Wagnera, prikazan je kao pogreška. 'Nepravovremene meditacije', na kojima je počeo raditi 1873, započete su s namjerom da se opjeva 'cijela ljestvica' njegovih 'neprijateljstava'. Od planiranih dvadeset, četiri su ova promatranja završena. Dva od njih su polemike koje na najokrutniji način razotkrivaju slabosti napadnutog protivnika, ili stajališta koje se Nietzscheu ne sviđaju, ne mareći nimalo za relativni legitimitet napadača. Druge dvije doista su hvalospjevi dvjema osobnostima; no, Nietzsche 1888. (u 'Slučaj Wagner') ne samo da je povukao sve što je rekao 1876. veličajući Wagnera, nego je pojavu Wagnerove umjetnosti, koji je prvi hvalio kao spas i preporod cijele zapadne kulture, kasnije prikazao kao najveću opasnost za ovu kulturu. A o Schopenhaueru je pisao 1888: "Tumačio je, pak, umjetnost, junaštvo, genij, ljepotu, ... volju za istinom, tragediju kao posljedicu 'negacije' ili potrebe za negacijom 'volje' - najveća psihološka krivotvorina u povijesti, isključujući kršćanstvo. Ako bolje pogledamo, on je samo nasljednik kršćanske interpretacije: samo je mogao potvrditi ono što je kršćanstvo odbacilo, velike kulturne činjenice čovječanstva, u kršćanskom, što će reći, nihilističkom smislu." Dakle, čak i pred pojavama kojima se Nietzsche nekoć divio, njegov nagon za uništenjem ne miruje. Čak i u četiri spisa koji su se pojavili od 1878. do 1882, tendencija da se unište priznati trendovi, u biti nadmašuje ono što sam Nietzsche iznosi kao pozitivno. Gotovo da ga ne zanima traženje novih spoznaja, nego da prodrma postojeće. Godine 1888. pisao je u 'Ecce homo' o radu destrukcije koji je započeo 1876. s 'Ljudski, odviše ljudski': "Jedna pogreška za drugom mirno se polaže na led, ideal se ne pobija - on se smrzava.... Evo, na primjer, 'genij' se smrzava; 'svetac' se smrzava; 'heroj' se smrzava nasmrt pod debelom ledenicom; na kraju se smrzne 'vjera', takozvano 'uvjerenje', a 'suosjećanje' se znatno ohladi - gotovo svugdje se smrzne 'stvar po sebi...". "Ljudski, odviše ljudski...., s

kojim sam naglo prekinuo sve 'više vrtoglavice', 'idealizam', 'lijepo osjećanje' i druge ženstvenosti koje su bile unijete u moj život...". Ova ovisnost o destrukciji tjera Nietzschea da s gotovo slijepim bijesom progoni žrtve kojih se dokačio. On donosi prosudbe o ideji ili osobnosti za koje vjeruje da ih mora odbaciti, koje su potpuno nesrazmjerne razlozima koje mora navesti za njihovo odbacivanje. Način na koji on progoni suprotna mišljenja, ne razlikuje se po stupnju nego samo po vrsti, od načina na koji tipični izazivači problema progone svoje protivnike. Ono što je manje važno jest sadržaj sudova koje Nietzsche iznosi. S njim se u tome često može složiti. Ali čak i u slučajevima kada je on nedvojbeno u određenoj mjeri u pravu, mora se priznati da način na koji dolazi do svojih prosudbi, predstavlja iskrivljenje u psihološkom smislu. Samo fascinantnost njegovog oblika izražavanja, samo umjetnički tretman jezika, može prikriti tu činjenicu kod Nietzschea. Nietzscheova intelektualna želja za destrukcijom, postaje osobito jasna kada se uzme u obzir koliko je malo pozitivnih ideja u stanju suprotstaviti se stajalištima koje napada. On tvrdi da je sva dosadašnja kultura ostvarila potpuno lažan ideal čovječanstva; on ovom prijekornom tipu čovjeka suprotstavlja svoju ideju 'nadčovjeka'. Kao primjer nadčovjeka on na umu ima pravog razarača: Cesarea Borgiu. Zamisliti takvog razarača u važnoj povijesnoj ulozi, pruža mu istinsko duhovno zadovoljstvo. "Vidim pred sobom mogućnost, potpuno nezemaljske magije i šarma boja - čini mi se da se sjaji u svim užasima profinjene ljepote, da je u njoj na djelu umjetnost, tako božanska, tako đavolski božanska, da se tisućama godina uzalud traži druga takva mogućnost; gledam spektakl tako genijalan, u isto vrijeme tako divno paradoksalan, da bi svi bogovi Olimpa imali razloga za besmrtni smijeh - Cesare Borgia kao papa.... Razumijete li me? E, to bi bila pobjeda koju danas tražim - ukinula bi kršćanstvo!" (Nietzscheova djela, svezak VIII, 5.3). Koliko Nietzscheov osjećaj destrukcije nadmašuje onaj za konstrukciju, vidljivo je iz dispozicije njegovog posljednjeg djela, njegovog 'Prevrednovanja svih vrijednosti'. Tri četvrtine bi trebalo biti isključivo negativno. On želi ponuditi uništenje kršćanstva pod naslovom 'Antikrist', uništenje sve dotadašnje filozofije, koju je nazvao 'nihilističkim pokretom', pod naslovom 'Slobodni duh', i uništenje svih dosadašnjih moralnih koncepata: 'Amoralist'. Te moralne koncepte je nazvao "najfatalnijom vrstom neznanja". Tek posljednje poglavlje najavljuje nešto pozitivno: 'Dioniz, filozofija vječnog ponavljanja'. (Nietzscheova djela, svezak VIII, strana III, dodatak.) Međutim, tom pozitivnom dijelu svoje filozofije nikada nije mogao dati značajniji sadržaj.

Nietzsche ne bježi od najgorih proturječja, kada se radi o uništavanju neke škole mišljenja ili neke kulturološke pojave. Kad se 1888. bavio demonstriranjem štetnosti kršćanstva u svom Antikristu, suprotstavio ga je starijim kulturnim pojavama sljedećim riječima: "Uzaludan je sav rad drevne kulture: nemam riječi da izrazim svoje osjećaje o nečem tako velikom.... Zašto Grci? Zašto Rimljani? - Svi preduvjeti za učenu kulturu,

Rudolf Steiner - Friedrich Nietzsche, borac protiv svog vremena

sve znanstvene metode već su postojale, veliko, neusporedivo umijeće, dobro čitanja već je bilo uspostavljeno - taj preduvjet za tradiciju kulture, za jedinstvo znanosti; prirodna znanost u sprezi s matematikom i mehanikom bila je na najboljem putu - osjetilo za činjenice, posljednje i najvrijednije od svih osjetila, imalo je svoje škole, svoju stoljetnu tradiciju! ... - A ne pokopati preko noći prirodnim događajem! ... Ali dovedena do propasti od lukavih, tajnovitih, nevidljivih, anemičnih vampira!... - Treba samo pročitati bilo kojeg kršćanskog agitatora, svetog Augustina naprimjer, da se shvati, da se nanjuši kakvi su prljavci s ovim došli na vrh." (Djela, svezak VIII, strana 307/308.) Nietzsche je u potpunosti prezirao umijeće čitanja sve do trenutka kada ga je branio kako bi se borio protiv kršćanstva. Citirajmo samo jednu njegovu rečenicu o ovoj vještini: "Uvjeren sam da je pisanje jednog retka vrijednog komentara kasnijih učenjaka, vrijednije nego zasluge najvećeg kritičara. U filologu postoji duboka skromnost. Poboljšavati tekstove je zabavan posao za učenjake, to je zagonetka; ali ne treba to smatrati previše važnom stvari. Šteta je da nam se antika obraća manje jasno, jer milijun riječi stoji na putu!" (Djela, svezak X, strana 341.) A 1882. godine Nietzsche je u svojoj 'Veseloj znanosti' dao sljedeću izjavu: "Ideja da je samo jedna interpretacija svijeta točna... koja dopušta brojenje, računanje, vaganje, gledanje i hvatanje i ništa drugo, to je grubost i naivnost, pod pretpostavkom da nije duševna bolest ili idiotizam". "Želimo li doista dopustiti da naše postojanje bude degradirano na puku vježbu aritmetike i učenje na kauču za matematičare?" (Djela, svezak V, strana 330/331.)

III.

U Nietzscheovu djelu nepogrešivo se može uočiti izvjesna nekoherentnost ideja. Tamo gdje bi bile prikladne samo logične asocijacije predodžbi, on stvara misaone veze koje se temelje samo na vanjskim, slučajnim karakteristikama, naprimjer sličnosti u zvuku riječi, ili na metaforičkim odnosima koji su irelevantni na mjestu gdje se koncepti koriste. Na jednom mjestu u 'Tako je govorio Zaratustra', gdje su ljudi budućnosti suprotstavljeni onima iz sadašnjosti, nalazimo sljedeći polet fantazije: "Ja sam poput vjetra kad izjuri iz svojih planinski špilja: želi plesati na vlastitu melodiju, mora podrhtavaju i poskakuju pod njegovim stopama. Onaj koji magaricama daje krila, koji muze lavice, neka je slava ovom dobrom, neukrotivom duhu, koji dolazi na sve prisutne i na svu gomilu kao olujni vjetar - koji je neprijateljski raspoložen prema čičku i tiftelu, i prema svemu uvelom lišću i korovu: neka je hvaljen ovaj divlji, dobri, slobodni olujni duh, koji pleše po pustošima i močvarama kao i po livadama! Koji mrzi rulju-prevarante i sve pokvareno, mračno leglo: neka je hvaljen ovaj duh svih slobodnih duhova, bura nasmijana koja baca prašinu u oči svima onima

koji su ovisni u crnom i bijednom!" (Djela, svezak VI, strana 429 f.) U 'Antikristu' nalazimo sljedeću misao, u kojoj riječ 'istina' u vrlo površnom smislu daje povoda povezivanju ideja u važnoj točki: "Trebam li reći da u cijelom Novom zavjetu postoji samo jedna osoba koju treba poštovati? Pilat, rimski namjesnik. Ne da se uvjeriti da ozbiljno shvati židovsku trgovinu. Jedan Židov više-manje - kakve to veze ima? ... Plemeniti prijezir jednog Rimljanina, pred kojim se besramno zlorabi riječ 'istina', obogatio je Novi zavjet jedinom vrijednom riječi... a to je njena kritika, sama njena destrukcija: 'Što je istina!' ..." (Djela, svezak VIII, strana 280 f.) Definitivno pripada klasi nekoherentnih asocijacija predodžba, kada se u 'S onu stranu dobra i zla' na kraju rasprave o vrijednosti njemačke kulture pojavljuje sljedeća rečenica, koja je ovdje namijenjena da bude više od stilske točke: "Mudro je da se narod smatra dubokim, nespretnim, dobroćudnim, poštenim i nerazboritim: čak bi mogao i biti - dubok! I na kraju: treba biti ponosan na svoje ime - ne zovu ga uzalud 'tiusche' narod, narod koji vara...."

Što se intimnije bavimo Nietzscheovim razvojem misli, to više dolazimo do zaključka da posvuda postoje odstupanja od onoga što se još može psihološki objasniti. Poriv da se izolira, da se zatvori od vanjskog svijeta, duboko je ukorijenjen u njegovoj duhovnoj organizaciji. On sam o tome dovoljno karakteristično govori u 'Ecce homo': "Imam apsolutno nevjerojatnu razdražljivost instinkta za čistoćom, tako da izbjegavam blizinu ili - što ja govorim? - ono unutarne, fiziološki opažam - njušim - 'crijeva' svake duše. Ta razdražljivost daje mi psihička osjetila kojima mogu dotaknuti i dokučiti svaku tajnu: mnoge skrivene prljavštine na dnu mnogih naravi, možda uzrokovane zlom krvlju, ali nabijene odgojem, postaju mu vidljive gotovo na prvi dodir. Ako sam dobro primijetio, takve prirode, koje su neprikladne mojoj čistoći, također osjećaju oprez od mog gađenja: ne mirišu bolje.... Zbog toga je ophođenje s ljudima veliki test za moje strpljenje; moja ljudskost se ne sastoji u suosjećanju s onim što je čovjek, nego u tome da trpim činjenicu da suosjećam s njim.... Moja ljudskost je neprestano prevladavanje. - Ali meni treba samoća, odnosno oporavak, povratak sebi, udah slobodnog, laganog, razigranog zraka.... Gađenje prema ljudima, 'rulji', uvijek mi je bila najveća opasnost." - (M. G. Conrad: 'Ketzerblut', strana 183 f.) Takvi impulsi leže u temelju njegovih učenja o 'S onu stranu dobra i zla' i čitavog niza njegovih drugih misli. Želi odgojiti kastu plemenitih ljudi koji svoje životne ciljeve postavljaju iz oblasti vlastite proizvoljnosti. A cijela povijest je samo sredstvo za njega da tako uzgoji nekoliko gospodara prirode, koji koriste ostatak ljudske mase kao sredstvo za svoje osobne ciljeve. "Netko potpuno krivo razumije grabežljivca i grabežljivog čovjeka (naprimjer Cesare Borgiu), krivo razumije 'prirodu', sve dok se u srži ovog najzdravijeg od svih tropskih čudovišta i biljaka još uvijek traži 'bolest' ili čak urođeni 'pakao' - kao što su činili svi moralisti dosad", kaže § 197 'S one strane dobra i zla'. Nietzsche smatra da je bit

istinske aristokracije da ona "dobro zna da prihvaća žrtvu mnoštva ljudi koji se, radi njih, moraju svesti i degradirati na razinu nepotpunih ljudskih bića, robova, oruđa." (§ 258 'S onu stranu dobra i zla'.) Iz tog izvora potječe i Nietzscheova ocjena socijalnog pitanja koja graniči s uskogrudnošću. Po njegovom mišljenju, radnici moraju ostati stado; ne smiju se odgajati da sebe vide kao cilj. "Instinkti po kojima je radnik kao klasa moguć, moguć za sebe, uništeni su neodgovornom nepromišljenošću. Radnik je osposobljen za vojnu službu, dobio je pravo koaliranja i pravo glasa: kakvo čudo ako radnik već danas svoju egzistenciju doživljava kao izvanredno stanje (moralno izraženo kao nepravda)? Ali što čovjek želi? ponovno upita. Ako želi cilj, također mora željeti sredstva: ako želite robove, budala ste ako ih odgajate da budu gospodari." (Djela, svezak VIII, strana 153.)

U završnoj fazi svog stvaralaštva potpuno se stavio u središte svjetskih zbivanja. "Ova knjiga pripada samo nekolicini. Možda nitko od njih još nije živ. Možda su to oni koji razumiju mog Zaratustru: kako sam se mogao pobrkati s onima, kojima već danas rastu uši? - Meni pripada samo prekosutra. Neki su rođeni posthumno. Uvjeti pod kojima sam shvaćen i onda nužno shvaćen - poznajem ih i predobro... Nove uši za novu glazbu. Nove oči za najudaljenije stvari. Nova savjest za dosad prešućene istine... Pa dobro! Samo su to moji čitatelji, moji pravi čitatelji, moji predodređeni čitatelji: što je ostalo važno? - Ostalo je samo ljudskost. - Čovječanstvu se mora biti superioran snagom, uzdizanjem duše - prezirom.... (Djela, svezak VIII, strana 215 f) On predstavlja samo intenziviranje takvih ideja kada se Nietzsche u konačnici poistovjećuje s Dionizom.

Nietzsche je mogao ovako razmišljati samo zato što, u svojoj izolaciji, nije imao pojma u kojoj su mjeri njegovi pogledi bili samo nijanse onoga što je također dobilo prevlast u duhovnom životu devetnaestog stoljeća. Također mu je nedostajalo bilo kakvo razumijevanje veze između njegovih ideja i znanstvenih spoznaja njegova doba. Ono što je za druge posljedica određenih pretpostavki, postoji izolirano u njegovom sustavu mišljenja i u toj izolaciji raste do intenziteta koji njegovim omiljenim pogledima daje karakter opsesija. Cijelo njegovo biološko poimanje moralnih koncepata nosi ovaj karakter. Etički koncepti ne bi trebali biti ništa više od izraza fizioloških procesa. "Što je moral! Čovjek, narod, koji je doživio fiziološku promjenu, osjeća to u uobičajenom osjećaju i tumači jezikom svojih emocija i prema stupnju svog znanja, ne shvaćajući da je sjedište promjene u fizičkom. Kao da je netko gladan, i misli da može utoliti glad konceptima i običajima, hvalom i kuđenjem!" (Djela, svezak XII, strana 35.) Takvi pojmovi, koji su fiksirani za znanstveni svjetonazor, Nietzscheu se čine kao opsesije, a on o njima ne govori sa smirenošću znalca koji je u stanju izmjeriti značaj svojih ideja, već sa strašću fanatika i entuzijasta. Ideja odabira najboljeg u ljudskoj 'borbi za egzistenciju', ova ideja je vrlo česta u darvinističkoj literaturi posljednjih desetljeća, kod Nietzschea se javlja kao

ideja 'nadčovjeka'. Borba protiv 'vjere u zagrobni život' koju Nietzsche tako strastveno vodi u svom 'Zaratustri', samo je jedan drugi oblik borbe koju vode materijalističke i monističke prirodne znanosti. Jedina nova stvar u Nietzscheovim idejama je emocionalni ton koji on pridaje svojim predodžbama. A taj se osjećaj u svom intenzitetu može razumjeti samo ako se pretpostavi da te ideje, istrgnute iz svog sustavnog konteksta, na njega djeluju poput opsesivnih ideja. Jedino se tako može objasniti često ponavljanje iste predodžbe, kao i nemotivirani karakter s kojim se pojedine misli često pojavljuju. Tu potpunu nemotiviranost možemo posebno primijetiti u njegovoj ideji o 'vječnom vraćanju' svih stvari i procesa. Poput kometa, ta se ideja uvijek iznova pojavljuje u njegovim djelima od 1882. - 1888. Nigdje se ne pojavljuje u nekoj unutarljivoj vezi s onim što inače prezentira. Gotovo ništa se ne iznosi da bi se to opravdalo. Ali posvuda se predstavlja kao doktrina koja može izazvati najdublje šokove u cijeloj ljudskoj kulturi.

Nietzscheova duševna konstitucija ne može se razumjeti u smislu psihologije; u pomoć se mora pozvati psihopatologija. Ova izjava nema namjeru poricati genijalnost njegova djela. Najmanje od svega je namjera da se bilo što odluči o istinitosti ili pogrešnosti njegovih ideja. Nietzscheov genij nema nikakve veze s ovom istragom. Za njega se genij pojavljuje kroz patološki medij.

Genijalnost Friedricha Nietzschea ne treba objašnjavati njegovom bolesnom konstitucijom. Nietzsche je bio genije, iako je bio bolestan. Drugo je samu genijalnost proglasiti patološkim stanjem duha; a drugo je razumjeti cjelokupnu osobnost genijalne osobe, uzimajući u obzir morbidne aspekte njene prirode. Neko može biti sljedbenik Nietzscheovih ideja, a opet biti mišljenja da se način na koji on te ideje pronalazi, međusobno povezuje, vrednuje i zastupa, može razumjeti samo psihopatološkim konceptima. Čovjek se može diviti njegovom lijepom, velikom karakteru, njegovoj izvanrednoj fizionomiji mislioca, a ipak priznati da morbidni faktori interviraju u ovaj karakter, u ovu fizionomiju. Problem Nietzschea je od velikog interesa, upravo zato što se genijalni čovjek godinama bori s morbidnim elementima, jer je u stanju iznijeti velike ideje samo u kontekstu koji se može objasniti psihopatologijom. Ne sam genij, već samo izraz genija treba objasniti na ovaj način. Medicina će svojim sredstvima moći dati važan doprinos objašnjenju Nietzscheove duhovne slike. Psihopatologija masa, također će biti rasvijetljena kada se shvati Nietzscheov mentalitet. Jasno je da sadržaj Nietzscheovih učenja nije donio toliko sljedbenika, već da se taj učinak često temelji na nezdravom načinu na koji je Nietzsche zastupao svoje ideje. Kao što mu misli nisu bile sredstvo za razumijevanje svijeta i čovječanstva, već psihička pražnjenja kojima se želio opiti, tako je to isto slučaj i kod mnogih njegovih sljedbenika. Pogledajte kako on sam opisuje odnos između misli sabranih u

njegovoj 'Veseloj znanosti' i svojih osjećaja. "'Vesela znanost': to jest, Saturnalije duha koji se strašno opirao dugoj opresiji - strpljivo, strogo, hladno, bez podnošenja, ali bez nade - i koji je sada iznenada napadnut nadom, nadom zdravlja, opijenošću ozdravljenja. Nije ni čudo što mnogo iracionalnosti i gluposti izlazi na vidjelo, mnogo razuzdane nježnosti, čak i potrošene na probleme koji imaju bodljikavu žicu i ne daju se milovati i mamiti. Cijela ova knjiga nije ništa drugo nego uživanje nakon duge neimaštine i bespomoćnosti, ushićenje vraćanja snage, tek probuđene vjere..." (Nietzscheova djela, svezak V, strana 3f) Ova knjiga nije o istini, već o otkrivanju misli koje mogu pružiti lijek za bolesni duh, izvor veselja.

Um koji svojim mislima želi shvatiti razvoj svijeta i čovjeka, ne treba samo dar mašte, koji ga navodi na te misli, nego i samodisciplinu, samokritičnost, kroz koju misli dobivaju svoj smisao, svoj opseg, svoju povezanost. Ova samodisciplina kod Nietzschea nije prisutna u velikoj mjeri. Njegove ideje naviru bez da ih sputava samokritičnost. Za njega ne postoji recipročan odnos između produktivnosti i logike. Intuiciju ne prati odgovarajući stupanj kritičke razboritosti.

Kao što je opravdano dokazivati psihopatsko podrijetlo određenih religijskih ideja i sekta, jednako je opravdano ispitati osobnost osobe, radi takvog podrijetla koje se ne može objasniti zakonitostima relevantnim za psihologiju.

Osobnost i psihopatologija Friedricha Nietzschea

I.

"Baš kao što se psihološki procesi odvijaju paralelno s moždanim uzbuđenjima, fiziološka psihologija teče paralelno s fiziologijom mozga. Gdje potonje još ne pruža dovoljno znanja, fiziološkoj psihologiji će biti dopušteno privremeno istraživati, psihičke fenomene u njihovom čistom obliku, ali uvijek vođeno idejom da čak i za te psihičke fenomene mora biti dokazana mogućnost paralelizma s cerebralnim procesima." Čak i ako se nužno ne slažemo s ovom izjavom Theodora Ziehen (usp. njegov 'Vodič kroz fiziološku psihologiju', strana 2), moramo priznati da se ona pokazala izvanredno plodonosnom za metode psihologije. Pod utjecajem stajališta koje on iznosi, ova je znanost došla do istinskih znanstvenih spoznaja. Ali također će morati biti jasno, kakvo značajno svjetlo promatranje patoloških duševnih pojava, baca na vezu između psihičkih pojava i odgovarajućih fizioloških procesa. Patološki eksperiment učinio je veliku uslugu i psihologiji i fiziologiji. Abnormalne činjenice duševnog života prosvjetljuju nam one normalne. Mora se, međutim, činiti osobito važnim abnormalne pojave pratiti u područjima u kojima se aktivnost duše povećava do najviših intelektualnih postignuća.

Osobnost poput Nietzschea, nudi posebne tragove za takvo razmatranje. Morbidna srž njegove osobnosti, uvijek mu je davala povoda da se vraća fiziološkoj osnovi svojih predodžbi. Udarao je sve redom, od poetske dikcije do najviših vrhunaca konceptualne apstrakcije. S velikom oštrinom govori o tome kako je njegov način razmišljanja povezan s njegovim fizičkim stanjem. "Godine 1879. dao sam ostavku na mjesto profesora u Baselu, proveo sam ljetu kao sjena u St. Moritzu, a sljedeću zimu, najsunčaniju u mom životu, kao sjena sam proveo u Naumburgu. To je bio moj minimum. U svojoj trideset i šestoj godini dosegao sam najnižu točku svoje vitalnosti - još sam bio živ, ali nisam mogao vidjeti tri koraka unaprijed. 'Lutalica i njegova sjena' nastao je u to vrijeme. Nedvojbeno, tada sam znao slikati sjene.... Sljedeće zime, moje prve zime u Genovi, to slađenje i produhovljenje, koje je gotovo neizbježno uz krajnje siromaštvo krvi i mišića, iznjedrilo je 'Zoru'. Savršena svjetlina i vedrina, čak i bujnost duha, koju navedeno djelo odražava, u mom je slučaju spojiva, ne samo s najdubljom fiziološkom slabošću, nego čak i s viškom osjećaja boli." "Usred mučenja koja dolaze s trodnevnom, neprekidnim bolovima u mozgu, zajedno s mukotrpnim povraćanjem sluzi, posjedovao sam brzinu dijalektike *par excellence*, i promišljao stvari vrlo hladnokrvno, za koje nisam 'penjač', nisam rafiniran, nisam dovoljno hladan u zdravijim uvjetima. Moji čitatelji znaju u kojoj mjeri dijalektiku smatram simptomom dekadencije, primjerice u najpoznatijem slučaju: slučaju Sokrata." -(Vidi M. G. Conrad: 'Ketzerblut', *Rudolf Steiner - Friedrich Nietzsche, borac protiv svog vremena*)

strana 186, i Elisabeth Förster-Nietzsche: 'Das Leben Friedrich Nietzsches', II, I, strana 328.)

Nietzsche promjenu u svom načinu razmišljanja smatra rezultatom varijabilnosti u svojim fizičkim stanjima. "Filozof koji je prošao kroz mnoga zdravstvena stanja i nastavlja to činiti, također je prošao kroz isto toliko filozofija: on jednostavno ne može učiniti ništa drugo, nego transformirati svoje stanje svaki put u najduhovniji oblik i udaljenost - ovo umijeće preobrazbe i jest filozofija." (Djela, svezak V, strana 8.) U svojim memoarima 'Ecce homo', napisanim 1888, Nietzsche govori o tome kako mu je bolest dala poticaj da razvije optimističan pogled na svijet: "Obratite pažnju na ovo: godine moje najniže vitalnosti bile su kad sam prestao biti pesimist: instinkt samo-oporavka branio mi je filozofiju siromaštva i obeshrabrenja." (Elisabeth Förster-Nietzsche, 'Das Leben Friedrich Nietzsches', II, I. strana 338f)

S ove točke gledišta, najviše kontradiktorni aspekti Nietzscheova svijeta ideja izgledaju razumljivi. Njegova fizička priroda kretala se u suprotnostima. "Jer pod pretpostavkom da je netko osoba, nužno ima i filozofiju svoje osobe: ali postoji značajna razlika. Jednog čovjeka njegovi nedostaci tjeraju na filozofiranje, kod drugoga su to njegovo bogatstvo i moć." (Djela, svezak V, strana 5.) Za samog Nietzschea to je naizmjenično jedno i drugo. Sve dok je bio u punom posjedu snage mladosti, uzimao je "pesimizam devetnaestog stoljeća kao simptom više moći mišljenja, pobjedničke punine života"; on je tragičnu spoznaju koju je pronašao kod Schopenhauera uzeo kao, "najljepši luksuz naše kulture, kao njezin najdragocjeniji, najplemenitiji, najopasniji oblik ekstravagancije, ali ipak, zbog njene pretjeranosti, kao njezin dopušteni luksuz." Takav dopušteni luksuz više nije mogao vidjeti u tragičnoj spoznaji da je u njegovom životu zavladao morbidno. Zato sada stvara filozofiju najviše moguće afirmacije života. Sada mu je trebao svjetonazor "samopotvrđivanja, samoslavljenja", vladajući moral; trebala mu je filozofija 'vječnog povratka'. "Opet dolazim, s ovim Suncem, s ovom zemljom, s ovim orlom, s ovom zmijom - ne u novi ili bolji život ili sličan život - dolazim vječno u ovaj isti i blagoslovljeni život, u najvećem i također u najmanjem." - "Jer Zemlja je stol bogova, i treperi od stvaralačkih novih riječi i božanskih planova: o, kako da ne žudim za vječnošću i za vjenčanim prstenom nad prstenovima - prstenom povratka?" ('Zaratustra', III. T.) Nesigurne informacije koje imamo o Nietzscheovim precima, nažalost onemogućuju donošenje zadovoljavajućeg suda o tome koliko se Nietzscheove intelektualne osobitosti mogu pripisati nasljeđu. Često se krivo isticalo da mu je otac umro od bolesti mozga. Bolest je dobio nakon Nietzscheova rođenja nesretnim slučajem. Međutim, čini se važnim to što sam Nietzsche ukazuje na morbidni element kod svog oca. "Moj otac je umro u dobi od trideset šest: bio je nježan, ljubazan i morbidan, poput stvorenja kojem je suđeno samo da umre - više ljubazan podsjetnik na život

nego sam život." (M. G. Conrad, 'Ketzerblut', strana 179.) Kad Nietzsche govori o nečem dekadentnom što u njemu živi uz ono zdravo, on sam očito misli da prvo izvodi od oca, a drugo od svoje majke, koja je bila posve zdrava žena.

U Nietzscheovu duševnom životu postoji niz crta koje graniče s patološkim, podsjećajući na Heinricha Heine i Leopardija, koji također imaju mnogo toga zajedničkog s njim. Od mladosti nadalje, Heinea je mučila najmračnija melankolija i patio je od stanja nalik snu; a i on je kasnije znao kako iz najjadnijeg fizičkog stanja i iz sve veće nemoći crpiti ideje koje nisu bile daleko od onih Nietzscheovih. Doista, u Heineu se nalazi preteča Nietzschea u smislu kontrasta između apolonskog ili smireno kontemplativnog poimanja života (usporedi 'Filozofija Friedricha Nietzschea kao psihopatološki problem', gore) i dionizijsko-ditirampske afirmacije života. A Heineov intelektualni život također ostaje neobjašnjiv s psihološke točke gledišta, ako se ne uzme u obzir patološka srž njegove naravi koju je naslijedio od oca, koji je bio degenerativna ličnost, koja se šuljala kroz život poput sjene.

Posebno su upečatljive sličnosti u fiziološkim karakteristikama Leopardija i Nietzschea. Ista osjetljivost na vremenske prilike i godišnje doba, mjesto i okoliš, može se pronaći kod oba. Leopardi osjeća i najmanje promjene u očitanjima termometra i barometra. Mogao je biti produktivan samo ljeti; putovao je okolo, uvijek tražeći najprikladnije mjesto za svoj rad. O takvim osobitostima svoje prirode, Nietzsche govori na sljedeći način: "Sada, kada sam kroz dugu praksu, utjecaje klimatskih i meteoroloških izvora naučio očitavati na sebi, kao na vrlo finom i pouzdanom instrumentu, i već sam fiziološki izračunao promjene u stupnjevima vlažnosti na kratkom putovanju, recimo od Torina do Milana, s užasom razmišljam o čudnoj činjenici da se moj život, sve do posljednjih deset godina, godina opasnih po život, uvijek odvijao na pogrešnim mjestima i mjestima koja su mi zapravo bila zabranjena. Naumburg, Schulpforta, Thüringen pogotovo, Leipzig, Basel, Venecija - toliko nesretnih mjesta za moju fiziologiju....". Ova izvanredna osjetljivost povezana je, i kod Leopardija i kod Nietzschea, s zanemarivanjem svih altruističkih osjećaja. Za oboje je jedan od izazova podnositi ljude. Iz Nietzscheovih vlastitih riječi može se vidjeti da njegov strah od snažnih dojmova, i od putovanja koja zahtijevaju previše njegove osjećajnosti, u njemu potiče nepovjerenje prema nesebičnim impulsima. Kaže: "Optužujem one koji su suosjećajni da lako gube osjećaj srama, poštovanje, osjetljivost na distancu". Leopardi je također bio uvjeren da se teško može naći podnošljiva osoba; suočio se s bijedom s ironijom i gorčinom, jer je Nietzsche učinio svojim načelom: "Slabi i neprilagođeni će nestati: prvo načelo naše ljubavi prema ljudima. A trebali bismo i pomoći". (Djela, svezak VIII, strana 218.) Nietzsche za život kaže da je "u suštini prisvajanje, povreda, nadvladavanje stranog i slabijeg, ugnjetavanje,

grubost, nametanje vlastitih formi, inkorporiranje i barem, u najmanju ruku, izrabljivanje." ('S onu stranu dobra i zla', § 259.) Isto tako, za Leopardija je život beskrajna, strašna borba u kojoj jedni lome druge.

Koliko te misli u oba slučaja graniče s patologijom, vidljivo je iz potpuno iracionalnog načina na koji nastaju. Na misao o borbi za egzistenciju ne dovode ih logička promišljanja, poput ekonomista Malthusa i filozofa Hobbesa, ili pažljiva promatranja poput Darwina, već spomenuta, visoko pojačana osjetljivost, što je razlog zašto se na svaki vanjski podražaj odgovara kao na neprijateljsku intervenciju sa nasilnim obrambenim afektom. To se kod Nietzschea jasno može pokazati. Misli o borbi za opstanak pronalazi kod Darwina. On ga ne odbija; ali on to tumači na način koji odgovara njegovoj pojačanoj osjetljivosti: "Ali ako pretpostavimo da ova borba postoji - a zapravo se i događa - ona nažalost završava suprotno od onoga što bi Darwinova škola željela, ili što bi možda netko želio s njom: naime na štetu jakih, privilegiranih, sretnih izuzetaka. Vrste ne rastu u savršenstvu: slabi uvijek prevladaju nad jakima - zato ih je više, oni su i inteligentniji..... Darwin je izgubio pamet (- to je engleski), slabi imaju više pameti... Tko ima snage, odriče se pameti." (Djela, svezak VIII, strana 128.)

Nedvojbeno je da su u određenoj mjeri pojačana osjetljivost i poriv da se zapažanja usmjere prvenstveno prema vlastitoj osobnosti, međusobno povezani. Svestrano zdrave i skladne prirode kao što je Goethe, naprimjer, čak nalaze nešto upitno u ekstenzivnom samopromatranju. Goetheovo gledište je u potpunoj suprotnosti s Nietzscheovim načinom razmišljanja: "Ako uzmemo važnu frazu: upoznaj samog sebe, ne smijemo je tumačiti u asketskom smislu. To se nikako ne odnosi na spoznaju sebe naših modernih hipohondara, humorista, i mučitelja sebe; već to jednostavno znači: obrati malo pozornosti na sebe, obrati pažnju na sebe, tako da postaneš svjestan kako stojiš u odnosu na svoje vršnjake i svijet. Ovo ne zahtijeva nikakvo psihičko mučenje; svaka sposobna osoba zna i iskusi što to znači; to je dobar savjet koji je praktički svima od velike koristi.... Kako se upoznati? Nikada gledajući, nego radeći. Pokušajte izvršiti svoju dužnost, i odmah ćete znati što je vaša dužnosti." Sada, znamo da je Goethe također imao istančanu osjetljivost. No, posjedovao je i potrebnu protutežu: sposobnost u odnosu na druge, koju je on sam najprikladnije opisao u razgovoru s Eckermannom 20. prosinca 1829: "Izvanredne stvari koje izvrsni talenti postižu pretpostavljaju vrlo delikatnu organizaciju, tako da mogu biti sposobni za rijetke senzacije.... Sada, takva se organizacija lako poremeti i povrijedi u sukobu sa svijetom i elementima, a svatko tko ne spaja, poput Voltairea, veliku osjetljivost s izvanrednom upornošću, lako je podložan kontinuiranoj morbidnosti." Ta upornost nedostaje prirodoma poput Nietzschea i Leopardija. Oni bi se potpuno izgubili u svojim dojmovima, u podražajima koji su na njih djelovali, ako se ne bi umjetno

zatvorili od vanjskog svijeta, čak i ako bi prema njemu bili neprijateljski raspoloženi. Usporedite napor koji je Nietzsche trebao savladati u svom ophođenju s ljudima, s Goetheovim zadovoljstvom u ovoj interakciji, koju opisuje riječima: "Društvenost mi je bila u prirodi; zbog toga sam u mnogim poslovima stekao suradnike i postao njihov suradnik, te stekao sreću da vidim sebe kako živim u njima i njih u meni."

II.

Najizrazitija pojava u Nietzscheovom duhovnom životu je udvostručenje samosvijesti, koja je kod njega uvijek latentno prisutna, ali ponekad jasno izbija. Da "dvije duše žive, ah!, u mojoj grudi", za njega graniči s patološkim. On između 'dvije duše' ne može uspostaviti ravnotežu. Njegove polemike teško je razumjeti drukčije nego s ovog stajališta. Svog protivnika gotovo nikad ne pogađa svojim prosudbama. Prvo na čudan način predstavlja ono što želi napasti, a zatim se bori protiv zablude, prilično daleko od stvarnosti. Čovjek to shvati tek kad uzme u obzir da se zapravo nikada ne bori protiv vanjskog neprijatelja, nego protiv sebe samog. A najžešće se bori kada je on sam zauzimao stajalište koje smatra protivnikovim, ili kada barem to stajalište igra odlučujuću ulogu u njegovom duševnom životu. Njegova kampanja protiv Wagnera je samo kampanja protiv njega samog. U vrijeme dok je bio bacan naprijed-natrag u sukobljenim krugovima ideja, napola nehotice se povezuje s Wagnerom. S njim je postao osobni prijatelj. Wagner je u njegovim očima neizmjereno rastao. Naziva ga svojim 'Jupiterom', zbog čega s vremena na vrijeme odahne: "Plodan, bogat, uzbudljiv život, sasvim drugačiji i nečuven među običnim smrtnicima! To je ono za što se zalaže, čvrsto ukorijenjen u vlastitoj snazi, svojim pogledom nadilazeći sve prolazno, vječan u najboljem smislu riječi." (E. Förster-Nietzsche, «Das Leben Friedrich Nietzsches», II, I, strana 16.) Nietzsche je sada u sebi razvio filozofiju za koju je mogao reći da je potpuno u skladu s Wagnerovim umjetničkim smjerom i pogledom na život. Potpuno se poistovjećuje s Wagnerom. Smatra ga prvim velikim obnoviteljem tragične kulture, koja je svojedobno imala značajan početak u staroj Grčkoj, ali za koju kaže da je potisnuta Sokratovom intelektualnom mudrošću i Platonovom jednostranošću, i samo je još jednom kratko oživjela u doba renesanse. Ono što vjeruje da je prepoznao kao Wagnerovu misiju, Nietzsche sada čini sadržajem vlastitog djela. Ali sada se može vidjeti u njegovim 'Posmrtnim spisima' kako je pod utjecajem Wagnera potpuno potisnuo svoje drugo Ja. Unutar tih spisa nalaze se iskazi iz vremena prije i tijekom njegova oduševljenja Wagnerom, koji se kreću u potpuno suprotnom smjeru osjećanja i mišljenja. Ipak, on stvara idealnu sliku Wagnera koja ne postoji u stvarnosti, već samo u njegovoj fantaziji. I njegovo je Ja potpuno zaokupljeno tom idealnom slikom. Kasnije se u tom

Ja pojavljuju krugovi predodžbi koji tvore suprotnost Wagnerovom gledanju na stvari. On sada postaje, u pravom smislu te riječi, najžešći protivnik vlastitog svijeta mišljenja. Jer on se ne bori protiv Wagnera u stvarnosti; bori se protiv slike koju je prije imao o Wagneru. Njegova strast, njegova nepravda, može se razumjeti tek kada se vidi kako postaje toliko nasilan, jer se bori protiv nečega što ga je, po njegovom mišljenju, upropastilo, što ga je odvelo s njegovog pravog puta. Da se objektivno suočio s Wagnerom kao njegovim suvremenikom, možda bi kasnije postao njegov protivnik. Ali bi cijeloj stvari pristupio mirnije i hladnije. Također postaje svjestan da se ne želi odvojiti od Wagnera, već samo od vlastitog 'Ja', kakvo se u određenom vremenu razvilo. On kaže: "Okrenuti leđa Wagneru za mene je bila sudbina; nakon toga nešto opet rado imati, je pobjeda. Možda nitko nije bio opasnije upetljan s Wagnerovštinom, nitko se nije protiv njega žešće borio, nitko nije bio zadovoljniji što ga se oslobađa. Duga priča! - Treba li to nekako nazvati? - Da sam moralist, tko zna kako bih to nazvao! Možda samoprevladavanje. - Što filozof traži od sebe prije svega i na kraju? Prevladati svoje vrijeme u sebi, postati 'bezvremen'. Dakle, kako mora svladati svoj najteži izazov? U onome u čemu je on dijete svoga vremena. I onda! Kao i Wagner, ja sam dijete ovoga vremena, što će reći dekadent: samo što sam to razumio, samo što sam se tome opirao. Filozof u meni se tome opirao." (Djela, svezak VIII, 5)

Još jasnije izražava, sljedećim riječima, kako je osjetio podijeljenost svog 'Ja' i iznenadnu suprotnost svijeta misli u svojoj svijesti: "Tko napada svoje vrijeme, može napadati samo sebe: što može vidjeti ako ne sebe? Samo na taj način može sebe proslaviti u drugima. Samouništenje, samoidolopoklonstvo, samoprezir - to je naše osuđivanje, ljubav, mržnja." (Djela, svezak XI, strana 92.)

U jesen 1888, Nietzsche se više nije mogao pomiriti sa sadržajem eseja 'Richard Wagner u Bayreuthu', nego samom sebi objasniti da uopće nije mislio na Wagnera, nego na sebe. "Psiholog bi mogao dodati, da ono što sam čuo u wagnerijanskoj glazbi kad sam bio mlad nije imalo nikakve veze s Wagnerom; da kada sam opisivao dionizijsku glazbu, opisivao sam ono što sam čuo - sve sam to instinktivno morao prevesti i pretočiti u novi duh koji sam nosio u sebi. Dokaz za to, jak kao i svaki dokaz, je moje djelo 'Wagner u Bayreuthu': u svim psihološki presudnim odlomcima spominjem se samo Ja - može se ne razmišljajući staviti moje ime ili riječ 'Zaratustra' tamo gdje se u tekstu nalazi riječ Wagner. Cjelokupna slika ditirampskog umjetnika, slika je prethodno postojećeg pjesnika 'Zaratustre', ocrтана s velikom dubinom i ni na trenutak ne dotičući wagnerijansku stvarnost. Wagner je i sam imao koncept o tome; nije se prepoznao u spisu." (E. Förster Nietzsche, 'Das Leben Friedrich Nietzsches', II, 1, strana 259.)

Nietzsche se gotovo uvijek borio protiv samog sebe, kada se u prvim danima svoje književne karijere žestoko borio protiv filologije, borio se protiv filologa u sebi, tog vrsnog filologa koji je već bio imenovan sveučilišnim profesorom prije nego što je doktorirao. Kada je 1876. započeo svoju borbu protiv ideala, imao je na umu vlastiti idealizam. I kada je, na kraju svoje spisateljske karijere, napisao svog neviđeno nasilnog 'Antikrista', ponovno ga je izazvalo ništa drugo nego skriveno kršćanstvo u njemu samom. Nije u sebi morao voditi nikakvu posebnu borbu da se odvoji od kršćanstva. Ali odvojio se samo razumom, jednom stranom svoga bića; srcem, osjećajima, praktičnim načinom života ostao je vjeran kršćanskim idejama. Pojavio se kao najstrastveniji protivnik jedne strane vlastitog bića. "Nesreću ste morali vidjeti izbliza, još bolje, morali ste je samo doživjeti, morate zbog nje skoro stradati, da više ne razumijte gdje je ovdje zabava, slobodoumnost naše gospode prirodnih znanstvenika i fiziologa je, u mojem očima, šala - njima nedostaje strasti u tim stvarima, patnje zbog njih." Kako je Nietzsche osjećao sukob u sebi, i kako je znao da je nemoćan u sebi uravnotežiti različite sile, u jedinstvenost svijesti, pokazuje kraj pjesme iz ljeta 1888, dakle iz vremena neposredno prije katastrofe:

"Sada -
 između dva ništavila
 zatočen,
 upitnik,
 umorna zagonetka -
 zagonetka za ptice grabljivice....
 - one će te 'iskupiti',
 već su gladne tvojeg iskupljenja,
 već lepršaju oko tebe, njihova zagonetka,
 o ti, obješenjak!..
 O Zaratustra!
 samoznanac!
 samokrvnik."
 (Djela, svezak VIII, strana 369)

Ta nesigurnost u sebe kod Nietzschea se izražava u činjenici da na kraju svoje karijere reinterpretira cijeli svoj razvoj. Njegov svjetonazor, jedan od izvora ima u antičkoj Grčkoj. Kroz njegove spise može se vidjeti koliki su utjecaj Grci imali na njega. Ne umara se od isticanja visine grčke kulture.

Godine 1875. napisao je: "Grci kao jedini briljantni ljudi u svjetskoj povijesti; oni su i učenici, oni to najbolje razumiju, i ne znaju samo ukrašavati i glancati posuđeno, kao što to čine Rimljani. - Genij sve polu talentirane ljude čini podložnima plaćanju danka: sami Perzijanci poslali su svoja poslanstva grčkim proročičtina. - Kako se Rimljani ističu suhom ozbiljnošću, nasuprot briljantnih Grka!" (Djela, svezak X, 5, 352) A kakve je lijepe riječi pronašao 1873. za prve grčke filozofe: "Svaki se narod posrami, kad se ukaže na tako divno idealizirano društvo kao što je bilo ono starogrčkih majstora Talesa, Anaksimandra, Heraklita, Parmenida, Anaksagore, Empedokla, Demokrita i Sokrata. Svi su ti ljudi izrezani iz istog kamena. Postoji stroga nužnost između njihovog razmišljanja i njihovog karaktera.... Tako oni zajedno tvore ono što je Schopenhauer nazvao republikom genija, za razliku od republike učenjaka: jedan div doziva drugog kroz puste međuprostore vremena, i neometani nestašnim, bučnim patuljcima koji odmiču od njih, nastavlja se uzvišeni duhovni razgovor... Prvo iskustvo filozofije na grčkom tlu, sankcija sedam mudraca, jasna je i nezaboravna crta u slici onog helenskog. Drugi narodi imaju svece, Grci imaju mudrace.... Sud tih filozofa o životu i postojanju, općenito znači mnogo više od suvremenog suda, jer su pred sobom imali život u raskošnom savršenstvu, i jer kod njih, za razliku od nas, osjećaj mislioca nije pobrkan u sukobu između želje za slobodom, ljepotom i veličinom života i težnje za istinom, koja samo pita: što uopće vrijedi život?" (Djela, svezak X, 5. 7. ff) Nietzsche je tu grčku maniru uvijek imao pred očima kao ideal; pokušao ju je izjednačiti s jednom stranom svoga bića; ali drugoj ga uskraćuje. U 'Sumraku idola' (1888) (Djela, svezak VIII, strana 167) čitamo nakon što je opisao što duguje Rimljanima: "Ne dugujem snažne dojmove Grcima; i, da se razumijemo, oni nam ne mogu biti ono što su Rimljani. Od Grka se ne uči - njihov stil je previše stran, previše je fluidan da bi izgledao imperativ, da bi izgledao 'klasičan'. Tko bi ikad naučio pisati od Grka! Tko bi to ikada naučio bez Rimljana! ... Veličanstvena gipka tjelesnost, odvažni realizam i nemoralizam koji karakteriziraju Helene, bili su nužnost, a ne 'priroda'. To je slijedilo, nije bilo od početka. A s festivalima i umjetnošću, ljudi nisu željeli ništa više od toga da se osjećaju kao da su na vrhu, da se pokažu na vrhu: to su sredstva veličanja, a pod određenim okolnostima da se ljudi plaše sami sebe.... Suditi o Grcima na njemački način po njihovim filozofima, naprimjer koristiti filistejstvo sokratovskih škola da bace svjetlo na ono što je fundamentalno helensko... Filozofi su dekadenti grčke kulture..."

Potpunu jasnoću o nekim Nietzscheovim izjavama postići ćemo samo ako uzmemo u obzir činjenicu da su njegove filozofske misli temeljene na samopromatranju, zajedno s drugom činjenicom da njegovo jastvo nije bilo harmonično samo po sebi, već rascjepkano unutar sebe. Tu fragmentaciju je također unio u svoje objašnjenje svijeta. Za sebe je mogao reći: "Zar ne smijemo priznati sami sebi, mi umjetnici, da u nama postoji nevjerojatna

Rudolf Steiner - Friedrich Nietzsche, borac protiv svog vremena

različnost, da naš ukus i, s druge strane, naša stvaralačka snaga, na neki čudan način stoje sami za sebe, ostaju sami za sebe i imaju svoj vlastiti rast - mislim, sasvim različite stupnjeve i tempa, starih, mladih, zrelih, krhkih, lijenih? Tako bi, naprimjer, glazbenik kroz život mogao stvarati stvari, koje su u suprotnosti s onim što njegovo razmaženo uho i srce cijeni, kuša, preferira: on za tu proturječnost ne bi trebao ni znati!" (Djela, svezak V, strana 323.) Ovo je objašnjenje umjetnikove prirode na temelju Nietzscheove vlastite biti. Nešto slično susrećemo u svim njegovim spisima.

Nema sumnje da se u nekim slučajevima ide predaleko kada se pojave duševnog života povezuju s patološkim pojmovima; u slučaju ličnosti kao što je Nietzsche, postaje jasno da se njegov svjetonazor može u potpunosti objasniti samo kroz takav kontekst. Koliko god u nekim aspektima moglo biti korisno držati se Diltheyeve rečenice ('Pjesnička mašta i ludilo', Leipzig 1886.): "Genij nije patološka pojava, već zdravo, savršeno ljudsko biće", bilo bi pogrešno takvom dogmom odsjeći svako takvo razmatranje, kao ono koje je ovdje predstavljeno o Nietzscheu.

Osobnost Friedricha Nietzschea.

Spomen govor

Čudno, usred entuzijazma za Nietzschea u naše vrijeme, mora se pojaviti netko koga ova osebujna osobnost privlači ne manje od mnogih drugih, i tko ipak mora neprestano imati na umu duboku proturječnost, koja postoji između prirode ovog duha, i ideja i osjećaja onih koji se ponašaju kao pristaše njegova pogleda na svijet. Takav koji stoji izvana, mora se prije svega sjetiti kontrasta između odnosa Nietzscheovih suvremenika prije desetak godina, kada je noć ludila pala na 'borca protiv svog vremena', i odnosa koji je postojao kada ga je smrt oduzela od nas 25. kolovoza 1900. godine. Čini se da se dogodilo potpuno suprotno, od onoga što je Nietzsche prevideo o svom utjecaju na svoje suvremenike, u posljednjim danima svoje karijere. Prvi dio knjige kojom je namjeravao preoblikovati tisućljetne vrijednosti, njegov 'Antikrist', završio je kad se razbolio. Počinje riječima: "Ova knjiga pripada malobrojnima. Možda nitko od njih još nije živ. Možda su oni, oni koji razumiju mog Zaratustru: kako sam se mogao brkati s onima, kojima već danas rastu uši? - Meni pripada samo prekosutra. Neki su rođeni posthumno." Kao da je 'prekosutra' već došlo kad je umro. Sada treba zazvati ove riječi Zaratustre u ovaj prividni 'dan prekosutra': "Kažete da vjerujete u Zaratustru? Ali što je važno kod Zaratustre? Vi ste moji vjernici: ali što se to tiče svih vjernika!---- Sada vam kažem da me izgubite i nađete se; i tek kad me se svi odreknete, ja ću vam se vratiti." O Nietzscheu, tko bi se usudio reći, da je još uvijek živ i usred svog stvaralačkog rada, bi li s većom naklonošću gledao na one koji mu se nedvojbeno dive, ili na one druge? Ali moramo dopustiti, pogotovo danas, da pogledamo iznad glava njegovih sadašnjih štovatelja u vrijeme kada se osjećao usamljenim i neshvaćenim usred intelektualnog života, i u kojem su živjeli neki koji bi smatrali bogohulnim nazivati se njegovim 'vjernicima', jer im se on ukazao kao duh koji se ne susreće s nametljivim 'da' ili 'ne', već prije kao potres u carstvu duha, koji raspiruje pitanja na koja preuranjeni odgovori mogu nalikovati samo nezrelom plodu. Puno šokantnije od vijesti o njegovoj smrti sada, prije nešto više od deset godina, uši tadašnjih Nietzscheovih štovatelja, pogodile su dvije vijesti koje su slijedile jedna za drugom, ne tako daleko u vremenu. Jedna se odnosila na ciklus predavanja koje je Georg Brandes održao o Nietzscheovom svjetonazoru na Sveučilištu u Kopenhagenu 1888. godine. Nietzsche je smatrao da priznanje mora doći od 'nekolicine' koji su 'rođeni posthumno'. Osjećao se istrgnutim iz svoje usamljenosti na način koji je odgovarao njegovom duhu. Nije želio da ga se osuđuje: želio je da ga se 'opiše', karakterizira. I ubrzo nakon ove vijesti uslijedila je druga, da je duh, tako istrgnut iz svoje samoće, pao kao plijen strašne sudbine mentalne poremećenosti.

I dok on sam više nije mogao sudjelovati, njegovi su suvremenici imali slobodnog vremena da izoštre obrise njegove slike. Promatrajući njegovu osobnost, mogli su steći jasniju sliku vremena u kojem se njegov duh isticao poput böcklinovskog lika. Svjetovima ideja u njegovoj duši, dato je da budu obasjani svjetlom koje su na njih bacile intelektualne zvijezde druge polovice stoljeća. Tada je postalo jasno u čemu je zapravo izvrstan. Ali također je postalo jasno zašto je morao hodati tako usamljen. Njegova priroda dovela ga je do visina intelektualnog života. Hodao je kao netko koga zanimaju samo bitne stvari ljudskog razvoja. Ali ova bitna stvar ga je toliko dirnula, kako druge ljude diraju samo najintimnije stvari duše. Baš kao što su umovi drugih opterećeni samo vrlo osobnim iskustvima, velika kulturna pitanja, golema potreba za znanjem njegovog doba, kroz njegovu su dušu prolazile jednako izravno i duboko. Ono što su mnogi njegovi suvremenici doživljavali samo u svojim glavama, za njega je postalo osobna stvar srca.

Grčka kultura, svjetonazor Schopenhauera, Wagnerove glazbene drame i otkrića suvremene prirodne znanosti, probudili su u njemu osjećaje koji su bili jednako osobni i duboki, poput iskustva snažne ljubavne strasti u drugima. Ono što je cijelo doba doživjelo u smislu nada i sumnji, iskušenja i radosti spoznaje, Nietzsche je na svoj poseban način doživio na samotnoj visini. Nije pronašao nove ideje: ali je patio i uživao u idejama svog vremena na način koji je bio drugačiji od onog njegovih suvremenika. Imali su zadatak radati ideje: suočio se s teškim pitanjem: kako živjeti s tim idejama?

Njegovo obrazovanje učinilo je Nietzschea filologom. Toliko je duboko uronio u veliki svijet grčke duhovne kulture da ga je njegov učitelj Ritschl mogao preporučiti Sveučilištu u Baselu, koje je imenovalo mladog učenjaka prije nego što je postao doktorom, uz riječi: 'Friedrich Nietzsche može učiniti što god hoće'. - On je svakako napravio izvrstan posao s obzirom na zahtjeve koji se postavljaju pred filologe. Ali njegov odnos prema grčkoj kulturi nije bio odnos samo filologa. U staroj Heladi nije živio samo duhom; potpuno se udubio u grčku misao i osjećaje, to nisu ostali predmeti njegovog proučavanja; postali su njegovi osobni prijatelji. Tijekom ranih dana svoje učiteljske karijere u Baselu, napisao je raspravu o filozofima tragičnog doba prije Sokrata. Objavljeno je iz njegove ostavštine. On ne piše poput učenjaka, o Talesu, Heraklitu i Parmenidu; on razgovara s tim likovima iz prošlosti kao da su ljudi za koje je njegovo srce intimno vezano. Strast koju osjeća prema njima čini ga strancem u zapadnoj kulturi, koja je, po njegovom mišljenju, od Sokrata krenula drugim putem nego u ta davna vremena. Sokrat postaje Nietzscheov neprijatelj jer je otupio veliko tragično raspoloženje svojih prethodnika. Sokratov učeni duh težio je razumijevanju stvarnosti. Želio je pomirenje sa životom kroz krepost. Ali ništa ne može, u Nietzscheovom smislu, čovjeka povući dolje više od prihvaćanja života

onakvim kakav jest. Sa životom se ne može pomiriti u sebi. Čovjek ovaj život može izdržati samo ako ga transcendira. Grci su to shvaćali prije Sokrata. Nietzsche je smatrao da je njegovo osnovno raspoloženje izraženo u riječima koje je, prema legendi, mudri Silen, Dionizov pratilac, dao kao odgovor na pitanje što je najbolje za čovječanstvo. "Bijedna raso efemera, djeco slučaja i truda, zašto me tjerate da vam govorim ono što vam je najpametnije ne čuti? Najbolje ti je potpuno nedostižno: ne roditi se, ne biti, biti ništa. Ali druga najbolja stvar za tebe se da uskoro umireš." Starogrčka umjetnost i mudrost, tražile su utjehu u životu. Dionizove sluge nisu htjele pripadati ovoj zajednici, nego višoj. Za Nietzschea je to bilo izraženo u njihovom kultu. "Pjevanjem i plesom čovjek se izražava kao član više zajednice: zaboravio je hodati i govoriti, i na putu je da poleti u zrak, plešući." Čovjek ima dva puta koji ga vode onkraj postojanja: u blaženoj čaroliji, kao u stanju opijenosti, on može zaboraviti postojanje, i, 'pjevujući i plešući', osjećati se jedno s 'univerzalnom dušom'; ili svoje zadovoljstvo može tražiti u idealnoj slici stvarnosti, poput sna koji lako prelazi preko postojanja. Ta dva puta Nietzsche karakterizira kao dionizijska i apolonska raspoloženja. Ali moderna kultura, od Sokrata, traži pomirenje s postojanjem, i time degradira ljudsku vrijednost. Nije ni čudo da se Nietzsche osjećao usamljeno s takvim osjećajima u ovoj novijoj kulturi.

Dvije osobnosti kao da su ga istrgnule iz ove usamljenosti. Schopenhauerov pogled na bezvrijednost postojanja, i na svom putu kroz život je sreo Richarda Wagnera. Način na koji se odnosio prema obojici jasno osvjetljava prirodu njegova duha. Osjetio je odanost Schopenhaueru koja nije mogla biti intenzivnija. Pa ipak mu je njegovo učenje ostalo gotovo besmisleno. Frankfurtski mudrac imao je bezbroj sljedbenika koji su vjerovali u ono što je govorio. Nietzsche vjerojatno nikad nije bio među tim vjernima. U isto vrijeme dok je u svijet slao svoj hvalospjev 'Schopenhauer kao pedagog', tajno je zapisivao svoju ozbiljnu rezerviranost prema filozofovim stavovima. Nije ga gledao kao učitelja; volio ga je kao oca. Osjetio je junaštvo njegovih misli čak i kad se s njima nije slagao. Njegov odnos sa Schopenhauerom bio je previše intiman da bi zahtijevao vanjsko vjerovanje u njega ili ispovijedanje vjere u njega. Toliko je volio svog 'odgojitelja' da mu je pripisivao vlastite misli kako bi ih mogao poštovati u drugome. Nije se htio složiti s mislima u jednoj osobi; htio je živjeti u prijateljstvu s drugim. - To ga je također privuklo Richardu Wagneru. Tko su bili likovi predsokratske Grčke s kojima je želio živjeti u prijateljstvu? Bili su samo sjene iz daleke prošlosti. A Nietzsche je težio životu, neposrednom prijateljstvu tragičnih ljudi. Unatoč svom životu koji je njegova fantazija pokušala udahnuti, grčka je kultura za njega ostala mrtva i apstraktna. Još uvijek je čeznuo za grčkim herojima duha, a Richard Wagner je bio njihovo ispunjenje u svojoj osobnosti, u svojoj umjetnosti, u svom svjetonazoru, činilo se da je ponovno probudio starogrčki svijet. Nietzsche je proveo najljepše dane kada je iz Basela mogao posjetiti bračni par Wagner na

njihovom imanju Triebshener. Ono što je filolog tražio u svom duhu, grčki zrak za disanje, vjerovao je da je ovdje našao u stvarnosti. Uspio je pronaći osobni odnos prema svijetu kojeg je prije tražio u svojim predodžbama. Mogao je intimno doživjeti ono što je inače mogao samo zamisliti u svom umu. Osjećao je da je Triebshener idila, njegov dom. Kako su rječite riječi kojima opisuje svoje osjećaje prema Wagneru: "Plodan, bogat, uzbudljiv život, sasvim drugačiji i nečuven među osrednjim smrtnicima! Zato on stoji tu, čvrsto ukorijenjen vlastitom snagom, s pogledom koji nadilazi sve prolazno, i nevremensko u najboljem smislu te riječi."

Nietzsche je vjerovao da osobnost Richarda Wagnera predstavlja više svjetove koji njegov život mogu učiniti podnošljivim, onakvim kakvim ga je zamišljao u duhu starogrčkog svjetonazora. Ali nije li time u svojim očima počinio najveću grešku? U životu je tražio ono što mu, prema njegovim okolnostima, život nikada nije mogao ponuditi. Htio je ići dalje od života; te se svom snagom bacio na život kojim je Wagner živio. Stoga je razumljivo da mu je najveće iskustvo moralo biti i najgorče razočaranje. Da bi u Wagneru našao ono što je tražio, prvo je Wagnerovu stvarnu osobnost morao uvećati u idealnu sliku. Ono što Wagner nikada nije mogao biti, Nietzsche je od njega napravio. On nije vidio i obožavao pravog Wagnera; obožavao je njegovu sliku, koja je daleko nadmašivala stvarnost. Kad je Wagner postigao ono čemu je težio, kad je došao do cilja, tada je Nietzsche osjetio nesklad između njegova Wagnera i pravoga Wagnera. I otpao je od Wagnera. Ali samo onaj tko kaže: Nietzsche se nije okrenuo od pravog Wagnera, jer nikada nije bio njegov sljedbenik; on je postao svjestan njegove iluzije. Ono što je tražio u Wagneru, nikada nije mogao naći u njemu; to nije imalo nikakve veze s Wagnerom, to je moralo biti odvojeno od svekolike stvarnosti kao viši svijet. Nietzsche je kasnije sam identificirao nužnost svog očitog bijega od Wagnera. Izjavljuje da ono što je "čuo u Wagnerovoj glazbi kad je bio mlađi nije imalo nikakve veze s Wagnerom". "Kada sam opisivao dionizijsku glazbu, opisivao sam ono što sam čuo, tako da sam sve instinktivno morao prevesti i pretočiti u novi duh koji sam nosio u sebi. Dokaz za to, jak kao i svaki drugi dokaz, je moj esej 'Wagner u Bayreuthu': u svim psihološki odlučujućim točkama spominjem se samo ja; može se bezbrižno staviti moje ime ili riječ 'Zaratustra' tamo gdje se u tekstu navodi riječ Wagner. Cjelokupna slika umjetnika ditiramba je slika pred-egzistirajućeg pjesnika 'Zaratustre' nacrtana s nedokučivom dubinom, a da se ni na trenutak nije dotakla wagnerijanske stvarnosti. Wagner je i sam imao koncept o tome; nije se prepoznao u pisanju."

U 'Zaratuistri' Nietzsche je prikazao svijet koji je uzalud tražio kod Wagnera, odvojen od svake stvarnosti. On je svoj 'Zaratustra-ideal' postavio u drugačiji odnos prema stvarnosti od svih svojih ranijih ideala. Imao je loših iskustava od neposrednih okretanja od egzistencije. Ideja da je u ovoj egzistenciji morao učiniti nepravdu, i da mu se zbog toga tako gorko

osvetila, bila je ideja koja je u njemu sve više imala prevlast. Razočarenje koje mu je izazvao njegov idealizam, dovelo ga je u neprijateljsko raspoloženje prema svakom idealizmu. Njegovi radovi u razdoblju nakon njegova odlaska od Wagnera, postaju optužbe protiv ideala. "Jedna pogreška za drugom mirno se polaže na led, ideal se ne opovrgava - smrzava se." Godine 1888. govorio je o cilju svog djela 'Ljudski, odviše ljudski' koje je objavljeno 1878. godine. Nietzsche u početku traži utočište u stvarnosti. Zalazi u suvremenu prirodnu znanost kako bi dobio pravi putokaz u stvarnost. Svi onostrani svjetovi koji čovjeka odvede od ove stvarnosti, sada ostaju prezira vrijedni u pozadini, stvoreni iz mašte slabih ljudi, koji nemaju dovoljno snage da dobiju zadovoljstvo iz neposrednog, svježeg postojanja. Prirodna je znanost čovjeka stavila na kraj čisto prirodnog razvoja. Sve što je ispod njega dobilo je viši smisao proizvevši čovjeka iz njega samog. Čovjek ne bi trebao poricati to svoje značenje i pokušati se načiniti na sliku nekoga s one strane. Trebao bi shvatiti da on nije smisao nadzemaljske moći, već 'smisao Zemlje'. Što god želi postići izvan onoga što postoji, ne treba tome težiti u neprijateljstvu prema onom što postoji. U samoj stvarnosti Nietzsche također traži klice nečeg višeg što bi stvarnost trebalo učiniti podnošljivom. Čovjek ne bi trebao nalikovati božanskom biću; iz svoje stvarnosti, on bi trebao roditi viši način postojanja. Sama ova stvarnost nadilazi samu sebe; čovječanstvo ima potencijal da postane nadljudsko. Razvoja je uvijek bilo. Ljudi također trebaju težiti razvoju. Zakoni razvoja su veći, sveobuhvatniji od svega što se već razvilo. Ne morate samo gledati što je tamo; treba se vratiti iskonskim silama koje su stvorile stvarnost. Drevni svjetonazor istraživao je kako su 'dobro i zlo' došli na svijet. Vjerovao je da se mora vratiti onkraj postojanja kako bi otkrio razloge 'dobra i zla' u 'vječnome'. Ali s 'vječnim', s 'onostranim', Nietzsche je također morao odbaciti 'vječnu valjanost 'dobra i zla'. Čovjek je nastao kroz prirodne stvari; a s njim su došli 'dobro i zlo'. 'Dobro i zlo', ljudska je kreacija. A dublje od stvorenog je Stvoritelj. 'Čovjek' stoji s 'one strane dobra i zla'. Jedno je učinio dobrim, a drugo zlom. Ne smije dopustiti da bude vezan svojim prijašnjim 'dobrom i zlom'. Može nastaviti dosadašnjim putem razvoja. On je od crva postao čovjek; on može prijeći iz čovjeka u nadčovjeka. On može stvoriti novo dobro i zlo. On može 'revalorizirati' trenutne vrijednosti. Nietzschea je duhovno ludilo otrgnulo od njegova rada na njegovom 'prevrednovanju svih vrijednosti'. Ideja koju je dobio iz moderne prirodne znanosti bila je evolucija crva u čovjeka. On sam nije postao istraživač; ideju razvoja je usvojio od drugih. Za njih je to bilo pitanje razuma. To mu je postalo blisko srcu. Drugi su vodili intelektualnu bitku protiv starih predrasuda. Nietzsche se pitao kako može živjeti s novom idejom. Njegova se borba u potpunosti odvijala u njegovoj duši. Morao se razviti u nadčovjeka kako bi mogao tolerirati ljude. Tako je njegov osjetljivi um, spoznaju prirode morao svladati na samotnim visinama, koju je u sebe upio. U svom posljednjem stvaralačkom razdoblju Nietzsche je

nastojao, iz same stvarnosti dobiti ono za što je prije vjerovao da može postići u iluziji idealne oblasti. Životu je dana svrha koja je čvrsto ukorijenjena u životu, a ipak ga nadilazi. Ne može se ostati miran u neposrednom životu, u stvarnom životu; čak ni u oblasti koju istražuje prirodna znanost. I ovaj život treba pretrpjeti. To je ostalo Nietzscheovo mišljenje. 'Nadžovjek' je također sredstvo podnošenja egzistencije. Sve ovo ukazuje da je Nietzsche rođen da 'pati od egzistencije'. Njegov je genij bio u potrazi za razlozima utjehe. Borba za svjetonazore, često je proizvodila mučenike. Nietzsche nije proizveo nikakve nove svjetonazorske ideje. Postajat će sve jasnije da njegov genij ne leži u stvaranju novih misli. Ali duboko je patio zbog misli onih oko sebe. Za te patnje pronašao je zanosne tonove svog 'Zaratustre'. Postao je pjesnik novog svjetonazora; hvalospjevi 'nadžovjeku' osobni su, poetski odgovor na pitanja i spoznaje moderne prirodne znanosti. Sve ideje koje je proizvelo devetnaesto stoljeće postojale bi i bez Nietzschea. On neće biti originalni filozof, utemeljitelj religije ili prorok budućnosti; on će biti mučenik spoznaje koji je u poeziji pronašao riječi da izrazi ono što je propatio.

Nietzscheovi radovi

Radi orijentacije, navodim dosada objavljene Nietzscheove spise koji su relevantni za moju raspravu, a za svaki dodajem godinu izlaska prvog izdanja.

"Rođenje tragedije. Ili: helenizam i pesimizam." Prvo izdanje pojavilo se 1872. Novo izdanje s uvodnim "Pokušajem samokritičnosti" pojavilo se 1886.

"Nepravovremena razmatranja". "Prvo djelo: David Strauß, ispovjednik i pisac" prvo izdanje 1873. - "Drugo djelo: O prednostima i nedostacima povijesti za život" prvo izdanje 1874. - "Treće djelo: Schopenhauer kao pedagog" prvo izdanje 1874. - "Četvrto djelo: Richard Wagner u Bayreuthu" prvo izdanje 1876.

"Ljudski, previše ljudski. Knjiga za slobodne duhove" 1. svezak. 1. izdanje 1878. Novo izdanje s predgovorom pojavilo se 1886.

"Ljudski, previše ljudski. Knjiga za slobodne duhove" 2. svezak. Dva dijela ove knjige: "Razna mišljenja i izreke" i "Lutalica i njegova sjena" prvo su se pojavila kao zasebna knjiga. Prvi 1879. pod naslovom: "Ljudski, previše ljudski. Knjiga za slobodne duhove. Dodatak: Razna mišljenja i izreke" , drugi 1880. Oba su spojena 1886. u jedan svezak, koji je snabdjeven uvodom i nosio je naslov: "Ljudski, previše ljudski. Knjiga za slobodne duhove. Drugi svezak. Novo izdanje s uvodnim predgovorom".

"Zora. Misli o moralnim predrasudama" 1. izdanje 1881. Novo izdanje s predgovorom 1887.

"Vesela znanost" ("La gaya scienza"). 1. izdanje 1882. Novo izdanje s predgovorom 1887.

"Tako je govorio Zaratustra". Dijelovi su se prvo pojavili pojedinačno: 1. dio 1883. godine; 2. dio 1883; 3. dio 1884. Prvo potpuno izdanje od tri dijela izašlo je 1886. Četvrti dio izašao je 1885. u 40 primjeraka samo a prijatelje i tek 1891. kao prvo izdanje.

"S onu stranu dobra i zla". Preludij u filozofiju budućnosti. Prvo izdanje 1886.

"O genealogiji morala. Polemika". 1. izdanje 1887. godine.

"Slučaj Wagner. Problem glazbenika". Prvo izdanje 1888.

"Sumrak idola ili kako filozofirati čekićem". 1. izdanje 1889.

"Nietzsche protiv Wagnera. Dosjei jednog psihologa". Prvi put objavljeno u cjelovitom izdanju 1895. godine. Već jednom tiskano 1888, ali nije izdano.

"Antikrist. Pokušaj kritike kršćanstva". Prva knjiga Nietzscheova nedovršenog djela "Volja za moć". Tiskano prvi put u cjelovitom izdanju (1895).

"Pjesme". U sabranim djelima 1895.

Cjelovito izdanje Nietzscheovih djela u 8 svezaka objavio je C. G. Naumann u Leipzigu 1895. godine. Sadrži: "Rođenje tragedije", 4 izdanje; "Nepravovremena razmatranja", 3. izdanje; "Ljudski, previše ljudski", 1. i 2. svezak, 4. izdanje; "Zora" 2. izdanje; "Vesela znanost", 2. izdanje; "Zaratustra", 4. izdanje; "S onu stranu dobra i zla", 5. izdanje; "Genealogija morala", 4. izdanje; "Slučaj Wagner", 3. izdanje; "Sumrak idola", 3. izdanje; "Nietzsche protiv Wagnera"; "Antikrist"; "Pjesme".

Predstoji objavljivanje Nietzscheovih još netiskanih djela kao i njegovih nacrti za djela, fragmenata i tako dalje.